

Vándor Lajos

Mo
134.116

POMPEJI

VÁNDOR LAJOS

POMPEJI

KÉT DRÁMA

OSZK

Gyűjteményi Kiadó

MÁRS

VÁNDOR LAJOS

POMPEJI

KÉT DRÁMA

Válogatta és az előszót írta
HEGEDÜS GÉZA

A fedelet SALVADOR DALI *Egy istennő születése*
című olajfestményének felhasználásával
KOVÁCS IMRE készítette

Reprodukció: FELMER ISTVÁN

MB134.116

1990

A KIADÓ ELŐSZAVA

1989 nyarán megjelent Vándor Lajos (1913–1945): *Egy költő élt közöttetek* című posztumusz antológiája. Ez a kötet a két világháború közötti Magyarország népszerű, sőt divatos – szavalóesteken elmaradhatatlan – költőjének nyomtatásban már megjelent, de mára hozzáférhetetlen két verseskönyvét (*Fej vagy írás* Névtelen Jegyző, Bp. 1933.; és *Csoportkép* Cserépfalvi, Bp. 1938.) tartalmazza, de persze fellapozhatjuk benne a Vándor Lajos családja által nagy szeretettel és hozzáértéssel gondozott, ám odáig kéziratban maradt verseket is.

A sokáig lappangó költői hagyaték újabb eleme kel tehát most új életre: végre a Vándor-drámák is a közönség elé kerülnek. Vándor Lajos – a kéziratokat féltve vigyázó családtól kapott adatok szerint – feltehetőleg 1944 januárjában fejezte be a darabokat, mégpedig a munkaszolgálat írásra aligha ideális körülményei között, a publikálás leghalványabb reménye nélkül. Arra nyilván gondolni sem lehetett, hogy a vérzivataros időszakban magyar színpadra állíthassa valaki az élesen antifasiszta műveket.

Vándor Lajos 1945-ben elpusztult, a drámák azonban túléltek őt. Vándor özvegye fáradhatatlanul tárgyalta a háború utáni Budapest színházi vezetőivel. Mindent elkövetett a színpadra állítás érdekében. Ehhez a költő régi és igen közeli barátai – elsősorban Várkonyi Zoltán és Vészi Endre – hathatós segítséget ígértek. Tetszéssel olvasták a darabokat és szезonról szezonra megígérték, hogy műsorra tűzik valamelyiket.

A két dráma azonban színházban, színpadon mégsem szólalhatott meg soha. Miért? Ma már talán nem kegyeletsértő az a

sajnálatos tény, hogy Várkonyi Zoltán a rendezést olyan feltételhez kötötte, amelyet a család az elhunyt szerző emléke iránti tisztelettel nem tudott összeegyeztetni. Állítólag minden rosszban van valami jó. Nem vitték ugyan színre Vándor Lajos darabjait, viszont a szerzőség legalább nem vitatható el tőle.

Évekig eltartott az ígéretés. Vándor Lajos szűkebb családja, s természetesen az ereklyeként óvott szövegek átkeltek az óceánon.

A kézirat csak 1989-ben bukkant fel Budapesten. Ebben az évben jelentek meg a Vándor-versek és – aligha túlzás – átütő sikert arattak. A lapok irodalmi rovataiban tűntek fel az elfeledett sorok, a televízió és a rádió többször is műsorára tűzte a sajátos hangvételű Vándor-groteszkeket. Kern András és Székelyi József kitűnően szólaltatták meg a költő érdes hangját.

A siker lökést és ösztönzést adott a drámák közreadására. A költő Ausztráliából hazalátogató leánya személyesen vitte el a kéziratot az egykori pályatárshoz, Hegedüs Gézához. Innen már csak egy lépés volt a

MAECENAS KIADÓ

VÁNDOR LAJOS

DRÁMÁI ELÉ

Az elfelejtett, de végre már újra felidézett költőnek valóban ismeretlen drámái ezek. Érthető izgalommal tettem magam elé a felfedeznivalókat. És amikor hamarosan birtokba vettem az egész hagyatékot, azonnal kétségtelen volt a számomra – még ha az értékelő válogatást későbbre is hagyjuk –, hogy két olyan dráma van benne, amelyet közzé kell tennünk, mert létük, ismeretük sajátos színfolttal gazdagítja századunk hazai irodalmát. Másféle szín, másféle esztétikai érték, mint a Vándor-versek groteszk-fanyar tragikomédiája, de azokhoz hasonlatosan egy eredeti elme sajátos szépségű szellemi alkotásai. Ezt a két drámai művet: a *Türtaioszt* és a *Pompeji vázát* kapja a következőkben az olvasó. Ezekről kell néhány szót mondanunk bevezetésképpen, hogy a két, egymástól igencsak különböző művet betájoljuk a sok árnyalatú drámai irodalom és ezen belül a magyar drámatörténet műfajváltozatai közé.

A két világháború közti mintegy két évtizedben egész Európában népszerű, olykor egyenest divatos volt a történelmi dráma. A tankönyvi adatokat dramatizáló korábrázolástól az avantgárd korjellemzésekig széles skálája volt a múlt példázatos megragadásának. A legnagyobb hatású példakép G. B. Shaw volt. Az olyan vígjátéki hatásokkal játszó s mégis igen szemléletes korábrázolások, mint *Az ördög cimborája*, *A sors embere*, a *Caesar és Cleopatra*, de még a parodisztikus-abszurd *Androklész és az oroszlán* is minden stíluslehetőségnek ösztönző példát adott, s a legnagyoszerűbb és legnagyobb hatású *Szent Johanna* igazi tragikumával (még ha utójátékként odacsatlakozó végső képé-

ben paródiába is fordult) a legkülönbözőbb alkatú író számára járható utat jelölt ki a történelem zezugaiban.

Itthon, saját drámai irodalmunkban is népszerűek voltak az olyan egymástól merőben különböző szerzők, mint Szomory Dezső és Herczeg Ferenc történelmi színjátékai és az egész korszaknak talán legjobb, legszebb színjátéka: Kós Károly *Budai Nagy Antal*ja igazi történelmet idéző igazi dráma volt. A *Türtaioszt* elgondoló, majd megíró Vándor Lajos mindezeket jól ismerte. Persze ő is a maga koráról a maga korának akart szólni, amikor múltat idézett, és témának választotta a hajdani görög poétát. A mi erősen latinos műveltséget adó gimnáziumainkban a görög történelem, görög irodalom, görög szellem gyermekkortól kezdve a tudásanyag alaprétégehez tartozott. Még aki maga nem is tanult görögül (ez nem mindegyik gimnáziumban volt kötelező), az is a latin irodalmon és régiségtanon keresztül kapcsolatban volt és maradt a római fénykornál régebbi görög kultúrával is, minthogy az a római civilizáció a görög szellemet tudta a maga modelljének. Nemcsak Homérosz és a görög epika, nemcsak a máig ható athéni tragédia volt természetes ismeretanyag humanisztikus műveltségű értelmiségünk körében, hanem a jól megismert latin líra (elsősorban Horatius és Ovidius) mögött nélkülözhetetlen múltként sokunknak baráti közelségbe került Alkaios, Szapphó, Anakreon és Türtaiosz. Az oly gyakran újraidézt lírai műfajnak, a harcra buzdító költeménynek (magyarosan: csatadalnak) legősibb kezdeményezőjeként kellett tudomásul vennünk a milétoszi Kallinoszt (akinek mindössze egy egész és egy töredékes költeménye maradt fenn) és Türtaioszt, aki három teljes és jó néhány törmelékeiben megmaradt nagy hírű verssel épült bele a világirodalom történetébe. Türtaioszról az ókor óta egymásnak ellentmondó, erősen anekdotisztikus adatot adott át évszázadról évszázadra az emlékezés. Egy író tehát elég szabadon válogathatott a mozzanatokban, hogy általa egyrészt egy hajdani korszakot és történetével mostani problémákat jelezzen. Annyi bizonyos, hogy az i. e. VII. században élt, és az ún. „második messzénai háború” éveit

ben a Messzéné ellen harcoló és végül győzedelmes spártaiak nagy hatású lelkesítője volt. Ennek a második messzénéi háborúnak az évei eléggé bizonytalanok, más-más történelem-szakértők különböző évekre datálják a lefolyását, de kétségtelenül az i. e. VII. század folyamán zajlott. Az anekdoták szerint eredetileg Athén küldte a lelkesítő hangú költőt a spártai katonák buzdítására. Más mendemonda szerint ő is milétoszi volt, mint a harci lírát nem sokkal ő előtte kezdeményező Kallinosz. A nyelvészeknek azonban az a véleményük, hogy vagy maga is spártai vagy Spártához közeli, más peloponnészoszi táj szülötte lehetett, hiszen fennmaradt versei dór nyelvjárásban – Spárta és Messzéné nyelvéen – íródtak.

Vándor Lajos ebből a sokféle lehetőségből azt választotta, hogy a költő spártai hadifogságba került messzénéi (tehát nyelvében dór), aki azonban a spártai rideg, katonás szellemmel szemben az athéni humanizmust képviseli. Azt az anekdotisztikus mozzanatot is megtartotta, hogy a költő sánta vagy legalábbis sántító, és hogy hivatása szerint tanító. De elhagyta az anekdota kezdeti cselekményét, hogy Athén küldi őt segítségül Spártának. A drámában Túrtaiosz rabszolgává lett hadifogoly, aki költői képességével Spártát győzelemre segíti. A dráma filozófiai tartalmú konfliktusa: Spárta parancsuralmi rendszere és Túrtaiosz humanista töltésű demokratizmusa. A harmincas évek végén és a negyvenes évek elején minálunk Petheő Sándor híressé vált vezércikke, az *Athén és Spárta* nyomán értelmiségi körben általános érvényű jelkép lett a német fasizmust „Spártá”-nak, a nyugati demokráciát „Athén”-nek nevezni. (Ebben a kitűnő szimbolikus politikai-történetfilozófiai elmélkedésben Perzsia a Szovjetuniót és a Nagykirály Sztálint jelentette). Nos, Túrtaiosz a demokratikus gondolkodást és magatartást, a spártai ephoroszok (vezető államférfiak) és katonai vezérek a parancsuralmi rendszert jelképezik. Vándor úgy idézi fel az i. e. VII. század görög történelmét, hogy hiteles történelmi magatartások ábrázolásával, hitet tesz a humanizmus mellett, úgy ábrázolja a parancsuralom és a demokrácia konfliktusát, hogy a

demokrácia fizikailag legyőzötte is a jövődő győzelem reményével és tudatával lép le a színről.

Vándor Lajos történelmi drámája nemcsak érdekes színfolt a két világháború közötti irodalmunkban, de hiteles dokumentum a parancsuralom ellenében tehetetlenül emberibb jövődőről ábrázoló és mégis reménykedő akkori értelmiség lelkivilágáról.

Merőben más jellegű dráma a *Pompeji váza*. Ez a darab is a lét végső kérdéseiről, életről, halálról, szorongásokról, reményekről szóló, szimbolikus irodalmi mű. Lírai költészet prózai dialógusokban. A század eleje óta gyakori jelenség az európai drámában. Legjobb alkotásai általában nem valóak színpadra, az életből halálba forduló pillanatokról szólnak, álom és ébrenlét határán járnak, mesevilág és valóság fordul át egymásba. Legfontosabb előkészítőik és ösztönzőik a francia-belga Maeterlinck és az osztrák Hofmannsthal. Maeterlinck *Péleász és Meliszandéját* s még inkább *Tintagile halálát* lelkesen olvastuk, a *Kék madár* pedig színpadon is, majd Walt Disney rajzfilmjén világhívat volt. De a lelkeőbb olvasók – és Vándor ilyen volt – ismerték Hofmannsthal költői játékát, a *Tizian halálát* is. És műfajilag idetartozik Heltai Jenő talán nemcsak leglíraibb, hanem legfilozófikusabb drámája, az *Egy fillér* is, az elkótyavetyélt életnek és a csendes halálba átúszásnak ez a különös, jelképes álomjátéka. Ezeknek a körében kell tudomásul vennünk a *Pompeji vázát*. Itt minden jelképes. Hőse, mint földi valóság, francia tudós, aki a kultúra értékeivel foglalkozik. A látogató nő talán újságíró, talán ápolónő. A körülöttük berendezett világ egy módos polgári lakás, ahol műkincsek is találhatóak. De ahogy a cselekmény előrehalad, az alakok egyre személytelenebbek, a környezet egyre légiesebb, a földi dolgok egyre inkább jelképek. Itt magáról a létről, életről és halálról van szó. A próza egyre költőibb, a fizika egyre inkább metafizika. Az idős tudós ez élet végére jutott ember, magatartása búcsú az élettől, és a szép és szelíd látogató leányról előbb már sejtjük, végül tudjuk, hogy angyal... méghozzá a Halál An-

gyala, aki könnyűvé és széppé teszi az áthullámzást ebből a világból... hová? Valahová, a létezés egy másik lehetőségébe.

Filozófia? Költészet? Jelkép? Ez is, az is, amaz is. Finom álmójáték egy korban, ahol körös-körül a világban tombolt a legdurvább, nem angyal, hanem ördög képviselte halál.

Aki már ismeri Vándor Lajos feledésből újra előkerült költészetét, bizonyára érdeklődéssel olvassa és csodálkozva veszi tudomásul merőben más jellegű, de nem kevésbé sajátos drámaíró művészetét.

HEGEDÜS GÉZA

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

„Megölt téged a gyűlölet,
Őrizze emléked a szeretet...”

Gyermekeid

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TÜRTAIOSZ

ΣΟΙΛΑΤΡΟΤ

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

*A tragédia színhelye Spárta,
a messzéne i háború
végső kifejlődéskor.
Körülbelül 2500 évvel ezelőtt*

SZEREPLŐK

TÜRТАIOSZ

sánta költő

EUPATÓR

NÓSZOSZ

PHÜLÓ

spártai ephoroszok

TÍNOSZ

PATÓN

LEUKOSZ

spártai nevelő

PHARÓN

DÜONOSZ

spártai harcosok

MARKÓNA

LARGOSZ

PHOTÍNA

spártai nő

DÉMÉTRIOSZ

spártai ifjak

LUKIÁNOSZ

ÓINOSZ

PÜGÓN

TEKNÓN

THÜGÉNO SZ

spártai ifjak

PHAETÓN

IASZÓN

GÜNÓ

AMÍNA

öreg spártai szülésznő

I.

II.

messzénéi fogoly

III.

IV.

I.

II.

spártai asszony

I.

II.

spártai veterán

III.

KÉM

spártai

FUTÁR

spártai

KÜRTÖS

spártai

AJTÓNÁLLÓ

spártai

spártai katonák, asszonyok, öregek, gyerekek, ifjak, fáklyások,
halottvivők

I. FELVONÁS

1. KÉP

Erdei tisztás, sziklás hegytetőn. Háttérben olajfák. Jobbról hatalmas sziklatömb, amelyen egy fiú örködik. A szín bal oldalán egy fügefá, amely előtt egy szalmababa áll. Amikor a függöny fölmeleg, a szalmababának a combjában dárda ring, amelyet a babával szemben álló fiú nyilván ebben a pillanatban dobott célba. A szín bal oldalán áll a többi fiú, élükön a nevelővel

LEUKOSZ Hányszor mondtam, Thügénosz, hogy a szemére célozz! Ha dárdád az ellen szemébe fúródik, nem küzdhet tovább, ám a combja táján csak sebet okoz, nem vakságot vagy halált. Próbáld még egyszer!

THÜGÉNOSZ Nem bírom, uram, karom már reszket a fáradtságtól. Talán ötvenszer is elhajítottam most egymás után.

LEUKOSZ Mi vagy te, tán locsogó athéni vagy hitvány messzénéi fattyú, hogy nyelvelsz akkor, mikor a dárdát kéne elhajítani?! Lukiánosz, elő, öt korbácsütést mérj rá a javából! Ötöt mondtam, az még talán kevés is. Lássuk csak: három azért, mert nem találtál célba, három azért, mert elfáradtál, három azért, mert locsogtál. Mennyi is az összesen, Lukiánosz?

LUKIÁNOSZ *(hatalmas fickó, röhögve előlép, kezében vesszőnyaláb)* Én a korbács vagyok, uram, nem tudok én számolni. Addig sújtok le, amíg azt nem mondod: „Megállj!”

LEUKOSZ Bukj meg, Thügénosz, te meg, Lukiánosz, sújts a farára!

LUKIÁNOSZ (*hatot sújt rá*)

LEUKOSZ Megállj! Nos, Thügénosz, hármát kaptál azért, mert elfáradtál, hármát azért, mert nem találtál célba. Most három jár még, elengedjem talán?

THÜGÉNOSZ (*vonaglik és hallgat*)

LEUKOSZ Felelj, Thügénosz! Elengedjem a hátralevőket? (*Thügénosz nem szól*) Egy szavadba kerül csupán, és nem kell elviselned még három csapást... (*Thügénosz nem szól*) ...gondold meg jól, három kínos csapás van még hátra... (*Thügénosz nem szól*) Nem tudsz kérni, Thügénosz, kérj feloldozást talán... talán... (*Thügénosz nem szól*) ...Ne szólj tehát, csupán egy esdő mozdulatot tegyél felém... (*Thügénosz nem mozdul*) Látom, alig bírod a fájdalmakat. Az új csapás olyan lesz, mintha sőt hintenének sebeidre. Csak egy szót, Thügénosz, annyit: ne tovább!

THÜGÉNOSZ A büntetés kilencről szól, uram, három csapás még hátravan.

LEUKOSZ A válaszd spártai volt, Thügénosz. Lehet, hogy hajlamos vagy a locsogásra, lehet, hogy gyengébb vagy a dardahajításban – de a fegyellemmel tisztában vagy. Mégis, aki igazán fegyelmezett, az nem locsoghat. Aki spártai, adjon spártai választ. Kevés szóra kevés szót. Sok szóra mindig tett következik. A locsogásra vesszőcsapás. Hármát kaptál azért, mert elfáradtál, hármát azért, mert nem találtál célba, hármát azért kapsz, Thügénosz, mert te magad mondtad, hogy: három csapás még hátravan. Ha semmilyen választ nem adtál volna, az utolsó hármát elengedem. Üss, Lukiánosz!

LUKIÁNOSZ (*háromszor lesújt rá*)

LEUKOSZ Elég! Állj föl, Thügénosz, és neved! Jobban neved, Thügénosz, sokkal jobban! Neved, mert akkor senki sem viheti hírét annak, hogy Thügénosz sírt kilenc csapás után. Phaetón, kend be olajjal a hátát! Estére pedig tégy rá lapufüvet!

THÜGÉNZOSZ (*kínnal kiegyenesedik*) Sem olaj nem kell, uram, sem lapufű. A dárdát kérem, adjátok ide, úgy érzem, most már célba talállok. (*Összeesik*)

LEUKOSZ Lukiánosz, vidd le a patakhoz, mártsd meg vízben, majd magához tér!

LUKIÁNOSZ (*esetlenül*) Mennék, uram, de még egy vádam volna. Ahogy tegnap férfias szerelemmel közeledtem Teknónhoz (*bután megsimogatja összekarmolt arcát*), ő nem engedelmeskedett.

LEUKOSZ Hallottad parancsomat? Ne késlekedj! Vidd le a patakhoz, ha magához tér, ott hagyhatod. Addig Teknónt hallgatom meg.

LUKIÁNOSZ (*érezetlenül a vállára dobja Thügénoszt, bal oldalon el*)

LEUKOSZ Teknón, lépj elő, és mondd el, hogy mi az igazság Lukiánosz vádjára!

TEKNÓN (*rémült szőke kisfiú*) Uram, én azt sem tudom, hogy mivel vádol... én csak két napja vagyok a fiúk sátrában... Eddig anyámnál voltam...

LEUKOSZ A spártai férfi sohasem hivatkozhat egy nőre, védekezésed rosszul kezded el. Ha engedetlenségeddel kapcsolatban most anyádra utalsz, egyszer előfordulhat az is, hogy őrhelyedet elhagyod majd egy szuka miatt. Mint tizenkettedik évét betöltött ifjú kerültél a fiúk sátrába, hogy ősi szokás szerint elkezdődjék közös neveltetésed. Anyád mintha nem is létezne számodra most már. Ám anyád helyett is az lesz mostantól kezdve Spárta, apád a korbács meg a nyírfavessző, amely megtanít arra, hogy szeresd és tiszteld Spárta anyádat. Érted-e, Teknón?

TEKNÓN Igen, uram, értem.

LEUKOSZ Hajad túlságosan is hosszú, a bőröd lányos, termeted vézna. Nos, néhány év után majd magad is rájössz arra, hogy ki az igazi anyád: az-e, aki véznának szült, vagy az-e, aki atlétának nevel? Érted-e, Teknón?

TEKNÓN Igen, uram, értem.

LEUKOSZ Sok mindent értesz te, Teknón. Úgy látszik, anyád nemcsak a hajadat növesztette, hanem gyakran emlegette azt is, hogy okos vagy – mint más fia senki sem. Mert hogy értesz olyan dolgokat, mit majd csak tanulnod kellene. Érted-e, Teknón?

TEKNÓN Igen, uram, értem.

LEUKOSZ Csak lotyó fia lehet ilyen értelmes, aki sokat tapasztalt a férfiaknál, és azt gyermekének elmesélte. Mert férfi lehet bölcs csak igazán, s nem egy némbér. Érted-e Teknón?

TEKNÓN *(lázadva a dühtől)* Igen, uram, értem! De ha még egy rossz szót szólsz anyámról *(kiszakítja a szalmabábú lábából a dárdát, és a nevelőre szegezi)*, én beléd vágom ezt a dárdát!

LEUKOSZ *(meglepett pulykaméreggel odaugrik hozzá)* Mit csinálsz, te béka?! *(Magához tér)* Mit mondtál, Teknón? Belém vágod a dárdát, ha továbbra is szidom anyádat? Lásd, egyetlen mozdulattal kicsavarhatnám kezedből, ám akkor húsz fiú mondaná: könnyű neki elbánni egy gyerekkel. Én hát nem teszem. De szavamból sem vonok semmit se vissza. Anyád szerinted nem lotyó, hanem tisztos spártai hölgy, ki gyermekét arra nevelte, hogy minden körülmények között védje meg őt. Még ha ezt esetleg Spárta érdekei ellenére is tenné. Mert ugyebár, kedves fiúk, engem a spártai közösség állított ide, hogy benneteket, akik spártai apák ágyékából lettetek fiakká, hozzájuk méltón felneveljelek. S ki látott már oly rossz fiat, ki nem harcos atyját veszi mintaképül, hanem anyja széles tompora körül settenkedik. Gonosz indulat és érzés bújkál abban, ki anyjától nem tud elszakadni, mikor testét már elborítják a férfiaság hullámai. Az ilyen ember talán állati ösztön sugallta vágyból anyjában véli felfedezni az asszonyiságot.

DÉMÉTRIOSZ Ez undorító.

LEUKOSZ Helyes a szavad. Rövid és spártai. Ez undorító. De még ha ennyi volna csak. Ti tudjátok, jó fiak, hogy belőletek egyszer harcos leszen, mert Spártának jobban szüksége

van harcosokra, mint tán még magukra az istenekre is. Így lettünk hát mi, atléták, kiszemelve, hogy csoportosan minden spártai ifjúból az atyákhoz méltókat neveljünk. A közbizalom választott minket e díszes hivatalra, az ephoroszok s az öregek tanácsa, szóval mindenek, akik ügyelnek arra, hogy Spárta ügye általunk a legjobban legyen ellátva. Megbízatusunk kiterjed arra, hogy egyforma szigorúsággal neveljünk, legyen bárki fia és bármily hajlamú, a hazának hű harcosokat. Így teszek én is. Mert nem kapitányokra van szükség, hanem közlegényekre, akik engedelmeskednek minden úton és körülmények között. Mindenütt és minden alkalommal. Az engedelmesség tehát olyan erény, melyet ha vak lenne is köztettek hát, vakon is tennie kellene. Ám egy vérbősz kis majom előáll, ki vágyakozón gondol anyjának meleg ölére, és amikor nevelője Spárta érdekét nézve szeme előtt leszidja, de meg nem üti – mert ugyebár, fiúk, én soha senkit meg nem ütöttem közületek az én nagyobb erőmmel, csak ítéletet mondok, és közületek egy a végrehajtó –, mondom, egy ilyen parázna fickó előáll, és dárdát szegez nevelője szívének, kérkedve a legnagyobb bűnnel, aminek fegyelemsértés a neve. Magasabbra tartsd a dárdát, Teknón fiam, hadd lássa mindenki szégyened. Anyádról rosszat mondtam, hát a bosszúd lángja tartsa magasán. Ha igazi lett volna az indulat, nem vársz még egy szóra, hanem nyomban belém vágod a dárdát, ám így hazug, gyöngye hetvenkedőnek látszol e derék nemes, jó fiak előtt. De te, ki sokat adsz a locsogásra, szívesen vetted beszédem folyását, remélve azt, hogy oly fordulatot vesz, mely kellemes neked, s én meghátrálok hegyes dárdád előtt. S te, mint gőgös kamasz, ki nevelőjét legyőzte, jövevény létedre rögtön vezér leszel a többiek között. Elfáradtál-e, kedves Teknón, a dárdát tartsd talán magasabbra. Ó, nem vezérre van itt szükség, hanem olyan katonára, aki a vállát a másik vállához támasztva, a másikkal és sok más százzal, azonos fegyverzettel és bátorsággal, ront majd az ellenségre.

A lángolókra, gyorsan hevülőkre és lohadókra itt nincs szükség. Hiszen még a vezérek között is első erény: engedelmeskedni mint közlegénynek, hogy aztán neki engedelmeskedjenek a közlegények. Tartsd magasabbra a dárdát, Teknón fiam, mert mostan itt az alkalom, hogy megbizonyítsad, nem vagy locsogó anyámasszonyfia, hanem oly elvakult és konok, ki még Spárta üdve ellen is, egy igaz s hű tanítót ledöfve, elégtételt szerez vélt igazának. Csak magasan a dárdát, drága Teknón, mert még egyszer mondom, hogy anyád lotyó, szuka, kinél aljasabb néember még nem is volt Spártában, de én a tanítód vagyok, akit azzal bízott meg a spártai közösség, a nemes atyák, tisztos ep-horoszok s a bölcs vének tanácsa, hogy olyan harcost neveljek belőled, kinek se anyja, apja, senkije sincs, ki látó létére vakon engedelmeskedik, ha Spárta üdvéről van szó. Anyád lotyó, szuka, de én a tanítód vagyok, Teknón, ha lelkerőd nagyobb, mint a testi, tartsd magasan a dárdát, s vágjad belém. *(Mellén összefonva karját, szétterpesztett lábbal hátat fordít neki. Teknón először mereven nézi a hátát, aztán lassan leengedi a dárdát, míg végül is kiperdül kezéből. Ahogy a dárda földre koppan, a fiúk megmozdulnak a dermedtségből)*

DÉMÉTRIOSZ No lám, a hencegő. Ó, mesterem, jól tetted, hogy hátat fordítottál egy ilyen szemétnek, aki még arra sem méltó, hogy tekinteted rávessed. Huszonöt vesszőcsapást én majd kimérek néki.

LEUKOSZ *(kicsit tikkadt, győztes, hízogó hangon)* Csalódnék benned, Démétriosz, hogy ily könnyen megosztanád az érdeemesek büntetését egy érdemtelennek. A büntetés már félig jutalom, hiszen a nevelő azért osztja ki, hogy azokat illesse vele, akiket érdeemesnek tart a javulásra. A büntetés elviselése pedig már szinte erénynek számít, hiszen csak azok viselik el bátran, akik bűnüket belátva javulni akarnak. A nemes spártai ifjak büntetését osszam meg egy ily hitvány legénnyel? Ó nem, Démétriosz, az ő büntetése az

lesz, hogy méltatlannak találtuk őt a büntetésre. Méltatlannak a vesszőcsapásra.

PÜGÖN (*hisztériás, aszkéta, rajongó, a fiúk közül a nevelő elé ugrik*) Uram, vesszőztess meg!

LEUKOSZ Miért, Pügön, hiszen te olyan minta vagy, akit minden ifjú örömmel tekinthet példaképének. Te követtél volna tán hibát?

PÜGÖN Ó, nem, uram. Éjt nappalt egybevéve fegyelmezem magam. De azt akarom, hogy jutalmazza meg a büntetéssel, hogy megszerezhessem a büntetés elviselésének erényét.

LEUKOSZ Derék fiú vagy, Pügön, de a büntetés sem az, ha visszaélünk vele.

PÜGÖN (*fölragadja a Lukiánosz által otthagyott vesszőnyalábot*) Hát akkor én vesszőzöm meg saját magam. (*Kegyetlenül veri magát*) Most már, uram, meg kell büntetned engem, mert akaratom ellenére vesszőztem meg magam.

LEUKOSZ Túl buzgó vagy, Pügön. S én nem büntetlek meg, bár a túlbuzgóság hiba, mert könnyen nevetségessé teszi az embert és magát a buzgóságot.

DÉMÉTRIÖSZ Pügön, én úgy csodálalak téged.

TÖBBEN Sohasem lehetünk méltók hozzád.

LEUKOSZ Teknón, helyedre menj, majd Démétriosz tanít gyakorlatokra.

DÉMÉTRIÖSZ Jó kézbe adtad őt, uram. Verést többet kap, majd mint enni.

LEUKOSZ Igazságos légy, s nem erőszakos! E fiú talán nem is rossz anyag. Ésszel többre mégy vele, mint erővel.

DÉMÉTRIÖSZ Nem értlek, uram, de úgy teszek, mintha értenék. S a feneke helyett majd a fejébe verem az engedelmességet.

LEUKOSZ (*nevetve*) Ravasz fickó vagy, Démétriosz, nemhiába tettelek meg a csoport vezérének. A ravaszság vezéri erény. Szép szóval te még arra is ráveszed, amire Lukiánosz még erőszakkal sem tudta rávenni. (*Lukiánoszra célozva*) Most már legalább tudom, hogy miért volt arca oly nagyon

összekarmolva ma reggel. *(Nevetnek)* Gyerünk tovább, lássuk csak, mit loptatok a mai levesünkbe.

DÉMÉTRIOSZ Egy sovány malacfiat, de majdnem rajtavesztünk.

LEUKOSZ Vigyázz, Démétriosz, el ne kapjanak! A büntetés nagyon súlyos lehet. Egy olyan ifjú, mint te, ötven korbácsütést nem tud elviselni. Halálra kínoztatnak vele.

DÉMÉTRIOSZ Uram, különös dolog ez. Lopni szabad, de ha elkapják a tolvajt, az istenek kegyelmébe ajánlhatja magát. Miért van így?

LEUKOSZ Lopni kellemes dolog, ugye, Démétriosz? Elvenni másét, amiért az megdolgozott, nagyon is jólesik. De mert a rajtakapott tolvajok büntetése olyan súlyos, e kellemes dolog roppant veszedelmes is. A tolvajok másutt a leggyávábbak, nálunk pedig csak a legbátrabbak lopnak, mert ugye iszonyatos nagy bátorság kell ahhoz, hogy néhány almAért vagy rossz baromfiért kockára tegyük az életünket. Mi, spártaiak, örök veszedelemben forgunk, tehát veszélyesen kell élnünk is, hogy hozzáeddzük magunkat a körülöttünk settenkedő veszedelmekhez. Az „élj veszedelmesen!” parancsát semmivel sem éled ki igazabban, mintha életed veszélyeztetésével szerzed meg mindazt, ami a mindennapi levesedbe kerül. Ez állapot oly éberré tesz téged, hogy készen állasz minden pillanatban legyűrni azt, ki életedre tör. Lopni szabad és nem szégyen, de az ügyetlen tolvaj alul marad. Egy tyúkért az életével fizethet.

DÉMÉTRIOSZ A hátamon még most is viszolyog a bőr, oly közel voltam tegnap ahhoz, hogy elkapjanak.

ÓINOSZ *(az őrszem, aki a sziklán áll. Lelkesen, mint aki végre talált valamit, amit jelenthet)* Uram... Uram... a harcosaink foglyokat hoznak errefelé! Most haladnak el a futópálya mellett. Erre jönnek. Talán éppen itt fognak megpihenni.

LEUKOSZ Foglyok! Végre megint ejtünk foglyokat! Spárta ügye, úgy látszik, jobbra fordult.

IASZÓN A számuk ezer is lehet, Óinosz.

ÓINOSZ Ezer, az mennyi... uram, mert én csak ötöt látok.
 LEUKOSZ Több lesz az, Óinosz, várj csak, felkapaszkodok hozzád. *(Fölfelé indul a sziklán)*

PÜGÓN *(utána fordul halálos izgalomban)* Uram, én ezzel a kővel verem szét a fejüket. A szemüket körömmel vájom ki. Mert lópofájuk van, és farkasszívük. Felzabálják a csecsemőket.

IASZÓN *(roppant tisztelettel)* Honnan tudod ezt, Pügón?

PÜGÓN Így beszélük. Ó, drága Spárta! Szörnyű hunok törtek szép honunkra.

DÉMÉTRIOSZ Nyugodj, Pügón, Spárta győzni fog.

ÓINOSZ *(lefelé a nevelőhöz)* Tízíg tudok számolni... de ez csak öt... És lópofájuk sincsen...

PÜGÓN *(üvölt)* De az van, ha mondom, és számuk ezer!

IASZÓN Te talán tudod, hogy mennyi az: ezer?

PÜGÓN *(üvölt)* Számuk ezer! Ostoba kétkedők! Spárta ezer fogolynál nem ejt kevesebbet!

IASZÓN *(mentegeti a dolgot)* Ha Pügón mondja, számunkra ez elég.

LEUKOSZ *(fönt a sziklán körülnéz)* Káprázott a szemed talán! Nem látom őket.

ÓINOSZ Itt... Itt... uram. A nagy szikla, amelyről ugrálni szoktunk, most eltakarja őket. A számuk csak öt, és nincsen lópofájuk.

PÜGÓN *(üvöltve szavalja)* Számuk ezer, és farkasszívük van! Felzabálják a csecsemőket! Uram, én ezzel a kővel...

LEUKOSZ *(unja a dolgot)* ...elbánsz ezerrel is, tudom. Ahá, már látom őket! Biztos csak öt jön erre. De a számuk ezer is lehetne. Vigyétek a hírt, hogy ezer meg ezer foglyot ejtettünk. Ez új erőt önt majd a népbe...

PÜGÓN Én viszem a hírt szerteszéjjel. Ezer meg ezer új fogoly érkezett Spártába. *(Jobbra a sziklatömb mögött el)*

ÓINOSZ *(utána ordít)* Meg se nézted őket! Számuk csak öt.

LEUKOSZ Csönd, Óinosz! *(a fiúkhoz)* Ismeritek a foglyokkal való bánásmódot? Kínozni és gyötörni kell őket.

ÓINOSZ Ezek már alig állnak a lábukon. És nincsen lópofájuk.

LEUKOSZ Még egy szó, Óinosz, és tíz vesszőcsapást kell elviselned. *(Folytatja az előbbi)* Vízet vagy élelmiszert halálbüntetés terhe mellett senki sem adhat nekik. Nem hízlaljuk a létünkre törő ellenséget. Beszélni és cimborálni velük nem szabad, mert aki foglyul esik, az csak gyáva lehet. A bátor haláláig küzd. E gyávákkal beszélni bűn kétszer is. Más időkben nem ejtünk foglyokat, nem üldözzük a futó ellenséget. De most pótolni kell a rabszolgákat, akik közül megszökött sok bitang. Ha lehetne, ezek is megszöknének. Bánjatok velük hát bitangul! Itt vannak, hátra mind, nehogy reátok ráleheljenek. *(Lerohan a szikláról, és a jobbfelé hátráló fiúk között előretör. Megáll, és karját fölemeli)* Üdv, Pharón és Düonosz, nemes harcosok. Üdv nektek és győzelem Spártának!

DÜONOSZ *(a foglyokhoz)* Emberek!... Hé, álljunk meg talán! *(A foglyok leroskadnak az egy Türtaiosz kivételével, aki még vár valamire...)*

TEKNÓN Szörnyűség... mily borzalmas sebek.

IASZÓN Nem értem... embereknek szólítja őket.

ÓINOSZ És nincsen lópofájuk.

DÉMÉTRIOSZ *(nem hisz a szemének)* Egy... kettő... három... négy... öt.

LEUKOSZ Üdv nektek, nemes harcosok!

DÜONOSZ *(Az előrelopakodó fiúkhoz)* Hátrább, kölykek! No, heverjete le! Egy óra felét pihenhetitek itt. *(Lassú sóhajjal most a sánta Türtaiosz is leereszkedik)*

LEUKOSZ *(kissé méltatlankodva)* Üdv nektek, nemes harcosok!

PHARÓN Hagyjuk ezt! Inkább valami harapnivalót adjál!

LEUKOSZ Furcsán beszélsz. Győzelem Spártának!

PHARÓN Lógós beszéd ez. Zabálnivaló helyett: üdv és győzelem! Ismerjük már.

LEUKOSZ *(megbotránkozva)* Nem ismerek rátok! Ez lenne a spártai fegyelem?

PHARÓN *(kitörve)* Sárban rothadunk! Jó. Sebeinkre már nincsen vászon sem! Jó. Fűvet zabálunk! Jó. Támadás helyett

visszavonulunk! Jó. Előbb-utóbb megdöglünk! Jó. És ő itt a front mögött, fegyelmet követel...

DÜONOSZ Nagyon jó. Hozzatok legalább vizet! Ezeknek is...

LEUKOSZ *(felháborodva)* A hadicikkelyekre gondoljatok, aki vizet ad a foglyoknak, az elárulja Spártát!

PHARÓN Mit papolsz?! Parancsunk van arra, hogy élve vigyük őket a hadiszállásra. Végig Spártán, hogy láttukra a nép lelkesüljön.

TEKNÓN Bár lenne lóporfájuk, akkor gyűlölném őket, de így csak szomorúságot érzek. Sírni tudnék.

DÜONOSZ Mert derék gyerek vagy.

LEUKOSZ *(sziszegve)* Térítsd észhez, Démétriosz! *(Démétriosz Teknón arcába sújt, a csapásra Túrtaiosz összerezzen)*

PHARÓN Így van ez rendjén. Aki derék, azt derekasan kell kupán vágni.

LEUKOSZ *(a fiúkra célozva)* Legalább példát mutassatok!

PHARÓN *(dühöng)* Mutass te példát! Én már három éve harcolok szakadatlan. Válsál le engem! Majd én oktatom e kölyköket arra, ha egy harcos vizet kér, akkor hozzanak nyomban.

DÜONOSZ *(meghúzza a mellette álló Démétriosz fülét)* Hékás, vizet! Nem hallod? Parancsunk van, és víz nélkül nem jutunk messzire.

I. FOGOLY Kisfiú, te szőke. Legyél irgalmas, üsd át a szívemet!

LEUKOSZ *(átérezve a lélektani hatást)* Köpdössétek le őket! Halljátok! Iaszón!

IASZÓN Uram, én nem tudok köpni. A szám kiszáradt.

II. FOGOLY Vizet!

LEUKOSZ Günö, dobolj sorakozót! *(Gүнó dobolni kezd, a fiúk lassan beállanak)*

DÜONOSZ Mi lesz a vízzel?

LEUKOSZ Majd hoztok magatoknak – árulók.

DÜONOSZ *(elfutja a mérge)* Nekem mondtad?! Te én... *(rá akar rohanni, de Pharón lefogja)*

PHARÓN (*miután Dūonosz észhez tért*) Velük akarsz kezdeni? Az otthoni okosokkal? Kik jobban tudnak mindent. Hogy a szárnytámadást így kellett volna végrehajtani, s így a frontálisat. Kihasztnálni azt a hágót és elfoglalni amazit a magaslatot. És főként győzni, győzni mindig győzni. Hisz ők csak tudják, hogyan kell. Már mért ne tudnák? Remek összeköttetések vannak mindenfelé. S ez így is igaz. Mert különben hogyan tudnának otthon maradni...

LEUKOSZ Az én munkám fontosabb...

PHARÓN Kimondtad végre, gyászvitézem, a lógósok jelszavát! Hja, mennétek ti is szívesen, ha a ti munkátok nem lenne még a harcnál is fontosabb. De ti nem mehettek, istenemre nem, hiszen a haza üdve a ti kezetekben van lerakva. Jobbra át, indulj (*fiúkhoz*), fickók, előre! Jól bújtassátok el mesztereteket, bár az egekre mondom, hogy szükség lenne ott kint ma már rátok is, mert nem a győzelem forog most már kockán: hanem – a lét.

LEUKOSZ (*a fiúkhoz*) A sziklához menjete! Én majd jelentést teszek.

PHARÓN Tehetsz. Tehetsz. És még valamit. Addig bezabálok, és akkor talán majd visszatér belém a fegyelem is. S ki hiszi el akkor majd neked, hogy egy spártai frontkatona másképp is beszélhet, mint az előírás szerint. Mesterem, ugye, te sem, hiszen amit mondtam, egy spártai szájából elképzelhetetlen. (*A fiúk közben a nevelő intésére kelletlenül megindulnak*) Szégyen lenne ez, olyan, miről beszélni nagyobb bűn, mint elkövetni.

DŪONOSZ (*vigyorogva*) Szád – az van.

PHARÓN (*miután már elmentek*) Hiszed vagy nem, én jobban gyűlölöm ezeket, mint az ellenséget. Mert ezekről tudom, hogy kicsodák, mit tesznek, és miért, azokról meg csak azt tudom, amit tesznek, de nem tudom, hogy kik, és miért teszik. Hidd el nekem, hogy néha már örülök is annak, hogy ezt a háborút elveszítjük, és legalább ők is megdöglenek.

II. FOGOLY Vízet adjatok, vizet, hisz ugyanazokat az isteneket hisszük mi is!

PHARÓN Látod, Düonosz. Az ellenség legalább a közös istenekre hivatkozik, de egy ilyen lógós bitang még a fajtájából is kiközösítené a fegyelem miatt, amely nem jelent mást, mint az ő biztonságát szolgálni – vakon.

TÜRТАIOSZ Adjatok vizet, mert elpusztulnak a társaim!

DÜONOSZ Kuss, te sánta, van pofád egy spártaitól vizet kérni?! Azt hiszed, hogy nem hallottam, egész úton káromoltad Spártát. Nem is sugdolódzva. Hogy kegyetlenek vagyunk, s gonoszok.

TÜRТАIOSZ Nem magamnak kérek, hanem a társaimnak.

PHARÓN Ne okvetetlenkedj! Te talán nem is vagy szomjas. Te talán nem is vagy fáradt, hogy mindig a társaid nevében beszélsz. Sánta lábaddal jobban haladtál, mint az egészségesek. Úgy, mintha nem is fogságba, hanem hazamennél. Gyanús vagy, sánta, nagyon gyanús.

TÜRТАIOSZ Gyanúd helyes, gyűlölöm Spártát, s a gyűlölet arra kényszerít, hogy semmi kedvezményt ne fogadjak el a részeteiről. A társaimnak hozzatok vizet! Mert ők víz nélkül nem jutnak el a célig. Én (*jósolva*) víz nélkül is eljutok oda.

DÜONOSZ (*egy kissé megrettenve*) No, várj, pimasz, keríték én vizet, de egy kortyot sem kapsz belőle. Hogy egy ilyen pimaszt ne lehessen útközben ledöfni.

PHARÓN Hagyjad, Düonosz. Végre sikerült öt sebesültet összeszedni a csatatéren, akiket ünnepélyesen kineveztünk hadifoglyoknak. Most egész Spárta nagy győzelmet ünnepelve várja őket. Mind az ötnek el kell Spártába jutnia, mert oly becsesek a hadifoglyok, ha az egyik meghal, azt nekünk kell cipelni.

TÜRТАIOSZ Hallod, Düonosz, tiszta sor.

DÜONOSZ A keservit ennek a bűnös világnak! Odajutott már a spártai, hogy vigyáznia kell az ellenség testi állapotjára.

TÜRТАIOSZ Az én ínyemen hús az ilyen beszéd. De a többiek vizet akarnak. Adjatok vizet!

PHARÓN Valahol lesz itt egy patak, indulj az olajfák irányába!

Hozzá! az én sisakomban is!

DÜÖNÖSZ (*morog*) Jó, jó, ám éppen te is elmehetnél. (*El*)

TÜRТАIOSZ A sisakod még ragyog, pajzsod makulátlan, dárdádon nincs egy rozsdafolt sem, sarudat előírás szerint mindennap zsírozod, de hol van már belőled az a keménység, amelyről azt mondták szerte a világban, hogy: spártai.

PHARÓN Én nem vagyok kemény, te sánta?! Hát fogjad meg ezeket az izmokat!

TÜRТАIOSZ A karod még a régi, szíved s tüdőd. Ezért bírod a szenvedéseket. De ami belülről tett keménnyé, az hiányzik.

PHARÓN Nem hiányzik semmi sem, hazudsz! Rendíthetetlenül hiszek a győzelemben. Csak egyszer lakhassam még jól, és esküszöm, hogy száz fajtádbelít fogok levágni.

TÜRТАIOSZ S mi lesz, ha nem tudsz majd jóllakni?

PHARÓN Akkor nem tudom, hogy mi lesz. (*Hasára mutat*) Mert muszáj kitölteni ezt az ürességet, különben még a gerincem összeroppan.

TÜRТАIOSZ Ezenkívül az életed semmit sem jelent számodra?

PHARÓN Hogy érted ezt?

TÜRТАIOSZ Van családod?

PHARÓN Senkim sincsen.

TÜRТАIOSZ Ha enned sincsen, mi köt akkor Spártához? Miért harcolsz érte, miért éhezel?

PHARÓN Hát azért, mert spártai vagyok.

TÜRТАIOSZ És mit jelent számodra annak lenni?

PHARÓN Hát az jelenti... hogy...

TÜRТАIOSZ Ugye, nem tudod. De hát akkor miért csinálod ezt?

Miért nem hagyod el őket? Hisz odaát van bőven ennivaló.

Hagyd el a zászlót!

PHARÓN Milyen zászlót?

TÜRТАIOSZ A spártait.

PHARÓN Azt már nem teszem. Inkább megdöglök éhen.

TÜRТАIOSZ Hát így értem. Bár senkid sincsen, nem tudod, mi köt Spártához, miért harcolsz, és miért éhezel, nem érzed, hogy

mit jelent spártainak lenni, mégis inkább megdöglesz, sem mint elhagyjad őket. Nem látod be, milyen reménytelen ez, milyen sivár és milyen céltalan az életed, mely számodra még annyit sem jelent, hogy menekülj az éhhalál elől.

PHARÓN Olyan nehéz ezt megérteni. Csupa nincs, csupa nem, csupa semmi. Hát lehet ez: nincs, nem, semmi. Ez nem lehet. (*Kigyúl*) Ha láttad volna, milyen gyönyörű volt, mikor még a szemlén ezer sátoralj vonult el díszlépésben a vezér előtt. Ezerszer tizenöt ember. Ragyogtak a sisakforgók, hasuk tele volt, váll a vállnak feszült, a föld dübörgött. Igen, most már tudom, ez jelenti azt, hogy: spártai vagyok.

TÜRТАIOSZ (*reálisan*) Mi maradt meg az ezer sátoraljból?

PHARÓN Talán még száz sem.

TÜRТАIOSZ A hasad?

PHARÓN Üres.

TÜRТАIOSZ Csak a sisakod villog. Ez maradt az egészből. Hidd el, mit mondtál, látszat az egész! S mily szánandók vagytok, hogy egy ilyen káprázatért áldozzatok fel az életeteket. Tulajdonképpen emberek sem vagytok, mert a szörnyű lidércnyomást, amely rajtatok fekszik, úgy viselitek el, mint-ha ez lenne a természetes. Ki az a démon, aki rátok kényszerített egy olyan parancsot, amely ellen még csak lázadni sem tudtok, mert véretekke vált, mint ahogy a méreg terjed szét a testben. Hogyan magyarázzam ezt el neked? Hogyan fessek le a hazugságot? Amikor még azt sem tudod, hogy mi az igaz, amiben te hiszel. Valami ellen lehet harcolni, de hogyan lehetne megfogni a semmit? Hogyan mondjam el az ízeket annak, akinek ínye érzéktelen, hogyan mondjam el a színeket annak, akinek szemén született homály. ül? Mit tehetnék, hogy felrázzalak? A szabadságról beszéljek talán, vagy jogokról, az igazságról, hiszen számodra ez nem jelent mást, mint azt a kérdést: minek? Ó, ha lennének tudósok itt, vagy költők, vagy szobrászok...

PHARÓN Minek?

TÜRТАIOSZ Hogy megtanítsanak arra, amit az élet értelmének lehet nevezni. Azt mondtam előbb, hogy gyűlöllek benne-
teket, és csak most látom, hogy szájalomra méltók vagytok. Egy nép, amely tudatlanságban él egy hazug zsarnok pa-
rancsai alatt, egy nép, amely téveszmékbe süllyedt, egy ne-
veletlen nép, amelynek még nem akadt nevelője.

PHARÓN Ha nem tudnám, hogy ellenség vagy, azt kellene hin-
nem, hogy spártainak születnél. Oly hévvel beszélsz az áru-
lásról, hogy az már maga árulás önmagaddal szemben. Azt akarod, hogy azért áruljam el Spártát, hogy jobb legyen a sorsom? Nálad igazán nem lehet tudni, hogy kinyújtott karoddal fejbe vágod-e az embert, vagy segíteni nyúlsz a hóna alá.

TÜRТАIOSZ Ez talán azért van, mert először fejbe kellene vágni benneteket ahhoz, hogy az ember segíthessen rajtatok.

PHARÓN (*felugrik*) Mi az? Nem hallottál semmi zajt?

III. FOGOLY Vízet, vizet!

PHARÓN Pszt! Csönd legyen. No lám. (*Átugrik a színen, és a szikla mellett megragad valakit*) Istenemre, csak aljas szándékai lehetnek annak, aki ily óvatosan közeledik! (*Előráncigálja Teknónt*) Te vagy az, no, nézd csak, miért jöttél vissza?

TEKNÓN Kérlek, uram, zajt ne tégy! Ha elkapnak, meg fognak korbácsolni. Bár azt sem bánám, ha ezért korbácsolnának halálra. Sajtot és kenyeret loptam nektek a fiúk sátrából.

PHARÓN (*keményen*) Nekem hoztad, vagy ezeknek?

TEKNÓN (*egyszerűen*) Embereknek hoztam.

PHARÓN Kerülő válaszod nem értem.

TEKNÓN Uram, ti emberek vagytok, társaddal együtt, de ő még azt is mondta: emberek... hé... álljunk meg talán.

PHARÓN Most már értem.

TEKNÓN Csak arra kérlek, gyorsan egyetek, mert a városból már sokan jönnek errefelé!

PHARÓN Te főzted ezt ki, légy hát a szakács: osszál!

TEKNÓN Először neked és társadnak török a sajtból. A kenyeret majd fölmetszem hét darabra. Egyetek csak, én majd őrködök. Jó?

TÜRТАIOSZ A nevedet megmondanád egy rabszolgának?

TEKNÓN Teknón vagyok. Anyám arra tanított, hogy a rabszolgák is emberek.

TÜRТАIOSZ Van hát Spártában ilyen anya is? Akkor még nem veszett el.

DÜONOSZ *(az utolsó mondatra érkezik, két teli sisak vízzel)* Erre iszunk. Bár én már pohosra ittam magam. Hagytatok nekem is a lakomából? Nézd csak! A sánta is eszik a spártai kenyérből. Nesze, itt van víz, igyál, ha már egy darab sajttért odaadtad az elveidet.

TÜRТАIOSZ Az ellenségtől nem fogadok el semmit. De aki azt mondja, hogy a rabszolga is ember, annak megeszem – a kenyerét!

Függöny

2. KÉP

Eupatór ephorosz sátra. Nagy, üres vászonzalak. Jobb oldalon fűűgy. Középen néhány rűnk. Baloldalt, a sátorbejűró elűűtt fűűklyatartűű. Hűűttűűben, a vászonzalalon valami tűűrkűűpfűűle

EUPATűűR *(magűűnyosan áll, amikor Pűűgűűn beront)*

PűűGűűN Foglyokat hoztak Spűűrtűűba! Szűűműűk ezer meg ezer! Lűűpűűfűűjuk van, és farkassűűvűűk!

EUPATűűR Őrűűzd meg nyűűgalmadat, ifűűjűű spűűrtűűai, és mondd el a kűűrűűlműűnyeket!

PűűGűűN Nem elűűg ez, uram? Hogy ennyi jűűűt? Leukosz monddta, hogy vigyem tűűvűűbb a hűűrt.

EUPATűűR Maradj! Ki lűűtta őket?

PűűGűűN Ēűűn, uram.

EUPATÓR Csak te...?

PÜGÓN Mások is, De oly érzésekkel, mint én, senki sem...

EUPATÓR Más vagy te a többinél talán?

PÜGÓN Kívülről olyan vagyok, mint a többi, de belülről...

EUPATÓR Belülről milyen vagy?

PÜGÓN Ezer fogoly érkezett Spártába! Ezt kell hírül vinnem.

Ephorosz, bocsáss el...

EUPATÓR Azt mondd meg, belülről milyen vagy!

PÜGÓN Belülről... belülről... más vagyok, de nem tudom megmondani.

EUPATÓR Jobb vagy rosszabb a többinél?

PÜGÓN Nem tudom. De úgy érzem, hogy méltatlan vagyok a spártai névre.

EUPATÓR Nem látszol annak lenni.

PÜGÓN Ugye nem? Mégis azt hiszem. Mert spártainak lenni valami borzasztóan jó érzés lehet. S én nem érzem ezt, azért sanyargatom magam.

EUPATÓR Mi a neved? Kinek vagy a fia?

PÜGÓN Pügónnak hívnak. Halottnak vagyok a fia, és élőnek az unokája.

EUPATÓR Apád hol halt meg?

PÜGÓN Ahol spártai szokott. Csatában.

EUPATÓR Nagyapád?

PÜGÓN Ő még Spártáért él. Azért él, hogy harcoljon.

EUPATÓR Fordítva tán. Azért harcol, hogy éljen.

PÜGÓN Nem úgy, ephorosz. Ő él a harcért. Ő a vezér.

EUPATÓR *(meglepetten)* Nószosz unokája vagy...

PÜGÓN Igen, uram.

EUPATÓR Te vagy az, aki megütötte anyádat, mert nem kelt föl dolgozni, amikor öcsédet szülte?

PÜGÓN Igen, uram.

EUPATÓR Te vagy az, aki földet eszik?

PÜGÓN Igen, uram. Mert mindenekfölött szeretem Spártát.

EUPATÓR Ki tanította erre?

NÓSZOSZ *(vezér, belép. Idősebb, szikár férfi)* Én tanítottam reá.

PÜGÓN *(fölvölt)* Ezer meg ezer fogoly érkezett Spártába!

NÓSZOSZ Pügón fiam, csak öt.

EUPATÓR *(csalódottan)* Csak öt...?

PÜGÓN Befogom a fületem, hogy ne halljam. *(odahenterek a lábuk elé)* Rúgjatok belém! Tapossatok el! De a számuk ezernél is több. Én annyit látok, amennyinek lenni kéne! Mert én jobban szeretem Spártát, mint ti! *(Hisztériásan veri magát a földhöz)*

EUPATÓR Őrült ez a gyerek!

NÓSZOSZ Nem az, csak az örületig szereti Spártát. Kelj föl, fiam! *(Pügón tovább fetreng. Nószosz kegyetlenül belerúg. Pügón feljajdul, megpróbál kiegyenesedni. Nem tud. Négykézláb vánszorog ki)*

EUPATÓR *(döbenten)* Nem értelek, Nószosz vezér. Gyöngéden szóltál hozzá, és mégis oly könyörtelenül rúgtál belé.

NÓSZOSZ Mert a vezér parancsát azonnal kell teljesíteni.

EUPATÓR *(hallgatás után)* Jó híreket hoztál a csataterrről?

NÓSZOSZ A harci hírek nem oly kedvezőek, mint a fegyelem tereén mutatott haladás. Az utolsó nyolc nap alatt már csak huszonnégy embert kellett halálra korbácsoltatni, azért, mert nem tartották tisztán a fegyverzetüket.

EUPATÓR *(kitör)* Vezér, te kegyetlenebb vagy harcosaidhoz, mint az ellenséghez! Az elől hátrálsz, de a saját katonáidat pusztítod.

NÓSZOSZ Első a fegyelem!

EUPATÓR Első a győzelem!

NÓSZOSZ A győzelemhez először magunkat kell legyőzni.

EUPATÓR Ha még sokáig győzol ellenünk, nem lesz, ki győzzön Messzéné ellen. Fegyelmi szabályaid szigora nagyobb rést üt sorainkban, mint az ellenség legvéresebb rohama.

NÓSZOSZ Először megtisztítom a sereget azoktól, kiknek erkölcsét a hosszú háború már kikezdte. Inkább a háborút veszítjük el, semmint a fegyelem meglazuljon.

EUPATÓR Nószosz vezér, ezt nem mondhatod komolyan.

NÓSZOSZ Olyan komolyan mondtam, hogyha rajtam állana, te sem kerülnéd el a sorsodat.

EUPATÓR Ne téveszd szem elől, Nószosz, hogy te csak a harcban vagy vezér. A háborút Spárta népe vezeti. S a nép vezetői mi vagyunk, ephoroszok.

NÓSZOSZ Tudom, tudom. De azért kell még ma is a fegyellemmel vesződnöm, mert hátulról ilyen embereket kapok.

EUPATÓR (*békülékenyen*) Tudjuk, nehéz a helyzeted, az ellenség túlsúlya miatt.

NÓSZOSZ Miattatok nehéz a helyzetem. Mert olyan módon viszik a spártai ügyeket, hogy az ősöknek szégyenkezniök kell emiatt. Nemrégiben is enyhítették a sebesültek osztályozását. Félkarú katona még harcolhat.

EUPATÓR A nép kívánta így. Mert zúgolódik.

NÓSZOSZ A zúgolódóknak pusztulniuk kell. Ezért mondtam, első a fegyelem. Mert anélkül még győzni sem lehet. S ha győznénk is nélküle, elpusztulna, amiért harcolunk: Spárta ősi szelleme. A győzelemnek nincsen biztosabb záloga a fegyelemnél. A fegyelmet szeretni kell. Mert ha szétesik, szétesünk mi is. De ha csak a háborút veszítjük el, a fegyelem még csodákat tehet. S feltámadhat Spárta még.

EUPATÓR Ezt magam is belátom, Nószosz, de...

NÓSZOSZ Nincs de! Tűzzel és vassal, ha kell, megteremtem az ősi fegyelmet. Nem a tegnapit és nem a tegnapelőttit, hanem azt, ami századok előtt volt.

EUPATÓR Én magam sem kívánok eltérni az ősök szellemétől. De nézz körül, a világ mennyit fejlődött azóta. Athénban például...

NÓSZOSZ Nincs olyan példa, amely érdekelne. S ne fejlődjünk, ha a fejlődés azt jelenti, hogy változtatnunk kell bármit is Lükurgosz ősi törvényein.

EUPATÓR Ó, ezt senki sem merészné megtenni! De a törvényeket lehet úgy is magyarázni, hogy megfeleljen az újabb időknek.

NÓSZOSZ A törvény világos. Magyarázatra nincs szükség. Meg

kell állítani a fejlődést, ha ez szükséges ahhoz, hogy a mi világunk fennmaradjon.

EUPATÓR No de hát ezért törnek ellenünk. Ezért akarnak legyőzni bennünket, mert szerintük útjában állunk a fejlődésnek.

Elsősorban tehát győznünk kell.

NÓSZOSZ Győzni is fogunk, miután helyreállítottuk a fegyelmet.

Időm rövid. Azért jöttem, hogy szólítsátok fegyverbe a veteránokat 55 és 60 között. S a fiatalok korhatárát 12 évre kell leszállítani.

EUPATÓR Szükséges ez a győzelemhez?

NÓSZOSZ Szükségesebb, mint kérdéseid.

EUPATÓR Mi történjen a foglyokkal, vezér?

NÓSZOSZ Reggelre végezzétek ki őket!

ÓINOSZ (*lélekszakadva jön*) Nagyúr, hozzák Démétrioszt.

EUPATÓR Hozzák? Miért nem jön maga?

ÓINOSZ A szikláról ugráltunk alá, és ő egy rossz lépésnél lezuhant. Talán meg is halt már.

EUPATÓR Meghalt Démétriosz... a fiam... (*Egy pillanatra meginog, de észreveszi, hogy Nószosz figyeli őt*) Ha meghalt, illő módon eltemetjük. A foglyokat reggelre kivégeztetem, vezér.

NÓSZOSZ Üdv és győzelem!

EUPATÓR Üdv és győzelem!

Függöny

3. KÉP

Még mindig Eupatór sátra. Baloldalt, a sátorbejárat előtt egy szál fáklya lobog. Este van

EUPATÓR Lépj közelebb, sánta, hadd vegyelek szemügyre! (*Türtaiosz bicegő lépést tesz*) Azt mondják, miután fiam a lábát törte, te bekötözted. Mért tetted ezt, hiszen ellensége vagy Spártának?

TÜRTAIOSZ A szenvedőknek nem vagyok ellensége.

EUPATÓR A csatatéren is bekötöznéd a sebesült ellenséget? Vagy csak Eupatór ephorosz fiához voltál kegyelmes? Felelj gyorsan!

TÜRTAIOSZ Ephorosz, nevednél gyűlöletesebb alig van a világon. Hogyan lehetne a kegyeidért esengeni, amikor kegyetlen vagy. Rossz sorsban az ember nem kockázik a szerencsével. Ha fiad most halna meg, mindenki azt mondaná, hogy gyilkos füvet tettem a sebeire. Sorsom megpecsételődné. Ha tehát csupán kegyed elnyerése lett volna a célom, a balsikertől való félelem elnyomta volna bennem a buzgóságot. Minthogy azonban, amikor fiad vérezve hozták, elsüllyedt a világ körülöttem, és nem láttam mást, csak egy vérző sebesültet, a szívem szavára hallgattam csupán, s nem az óvatos ész riadására. Mert a te kegyed mi lehet, nagyúr, egy messzénei rabszolgával szemben: két füle helyett csak az egyiket vágatod le. De nincs olyan kegy, amellyel azt az egyet be tudnád fogni, hogy ne halljam csattogni a szenvedőkön Spárta kegyetlen ostorát, s a megkorbácsolt rabszolgák halálhörgése ne költsön fel legmélyebb álmomból is.

EUPATÓR Amit mondtál Spártáról és rólam, olyan, mint a jégverés, amely a spártai lét lényegének kalászeit elveri, és nem marad helyébe más, mint a gyűlölet tarlója: amelynek ti Spártát hiszitek. De hagyjuk ezt! Beszéljél arról, ki tanított a sebek tudományára! Orvos vagy talán?

TÜRTAIOSZ Nem vagyok orvos abban az értelemben, ahogy, nagyúr, te gondolod. Én a lélek orvosa vagyok. Filozófus. Szeretném elviselhetővé tenni az életet az ember számára. Tehát költő vagyok. S mert meg akarom mutatni az utat, amelyen mindenkinek járnia kellene: tanító vagyok. Nem vagyok orvos, csak értek a sebekhez, éppúgy, mint a helyes adózáshoz vagy a sáncárok építéséhez. Aki utat akar mutatni, nagyúr, annak értenie kell a kubikosmunkához is. Aki hajlékot akar építeni az emberiségnek, annak tudnia

kell, hogy mennyi fizetésre van szüksége a maltert keverő napszámosnak, hogy illő módon tarthassa el családját.

EUPATÓR Nálunk szokatlan az a mód, ahogy beszélsz, rabszolga, de a türelem is szokatlan, amellyel én hallgatlak. Ne élj vissza vele! Maradj a tárgynál!

TÜRТАIOSZ Az orromra szükségem van, uram, ezentúl tehát csak arra felelek, amit kérdezel.

EUPATÓR (*észre sem véve a célzást*) Azt mondd el, hogy törte a lábát a fiam!

TÜRТАIOSZ Magam sem tudom, ephorosz. Utunkban, mely a csatatérről vezetett, sziklás tisztáson pihentünk meg, ahol a fiúk egy csoportja gyakorlatozott. Mikor mi megérkeztünk, nevelőjük elvezette őket, nehogy általunk megfertőzessenek. Mint hallottam, a nagy sziklához mentek játszani. Egyszerre aztán nagy siránkozás közt, vérzőn hozták a holtápadt fiad, és annyira meg voltak rémülve, hogy még az ellenségnek is megengedték, hogy bekötözze.

EUPATÓR No, lásd. Természetesen is lehet beszélni. Így spártai.

TÜRТАIOSZ Igaz, nagyúr. A spártai beszéd – természetes, szinte túlságosan is az. Háromszáz szó olyan örökség, amelynél nagyobbat még spártai atya nem hagyott fiára. Ám ütni, szúrni, rúgni ezerféleképpen is tudtok.

EUPATÓR Már megint kérdés nélkül beszélsz. Miféle vagy te tulajdonképpen?

TÜRТАIOSZ Messzénéi polgár vagyok, uram.

EUPATÓR Messzénében éltél mindig is?

TÜRТАIOSZ Igen, messzénéi vagyok.

EUPATÓR Tudom már... de szülőhazád nem másutt volt?

TÜRТАIOSZ (*kissé megdöbbenve*) Nem, uram... Messzénében!

De kérdéseidre hadd kérdezzek én is. Miért kérdezel szülőhazámról? Hiszen mondtam, hogy messzénéi vagyok.

EUPATÓR (*keserűen*) Azért, mert mostanában sokan harcolnak messzénéi zászlók alatt, olyanok, akik csak Spárta ellen harcolni jöttek Messzénébe. Mert Messzéné úgy hirdeti ezt

a harcot ellenünk, mintha minden törzsnek közös ügye lenne legyűrni minket.

TÜRТАIOSZ A demokrácia harca ez, uram...

EUPATÓR Hogyan? Ti lennétek tán a demokraták? Ti, akiknél az egyik hétrét görnyed a másik előtt? Egyenlőség csak Spártában van, érted, rabszolga?! (*Felingerelten az arcába sújt*)

TÜRТАIOSZ Értem, uram. Az érveid olyan meggyőzőek. És most már én is helyesnek tartom (*simogatja az orrát*), hogy az engedetlen rabszolgák orrát levágatod, akkor legalább nem fáj nekik az orrba vágás, ha veled vitatkoznak.

EUPATÓR Méltóságomon aluli volt ez, rabszolga. Én igazán nem szoktam élni a titkosrendőrség módszereivel. De a keserűség most elragadott. Miért van az, hogy minket minden álam magunkra hagy, és hozzánk nem jönnek soha önkéntesek, hogy a mi ügyünkért harcoljanak.

TÜRТАIOSZ Önként csak igaz ügyért lehet harcolni.

EUPATÓR S a miénk talán nem igaz ügy? Vigyázz, rabszolga, ne ingerelj!...

TÜRТАIOSZ Uram, bokszolni akarsz, vagy filozofálni?

EUPATÓR Legyen szavad szerint. De úgy érzem, hogy igazságatlan a világ Spártával szemben...

TÜRТАIOSZ Miből gondolod ezt, nagyúr?

EUPATÓR Hát hogy nem segítenek!

TÜRТАIOSZ Segíteni Spártát? Hiszen el sem fogadnátok.

EUPATÓR Hát persze hogy nem.

TÜRТАIOSZ Értem, tehát már az is jólesne, ha elutasíthatnátok a felkínált segítséget...

EUPATÓR Ez az...

TÜRТАIOSZ Vagy talán már olyan helyzetben vagytok... hogy már nem is utasítanátok el?

EUPATÓR Már megint sokat merészselsz...

TÜRТАIOSZ Nagyúr, ha akarsz, küldjél el. Rövid parancsodra röviden fogok engedelmeskedni. Spártai módon. Mert ti azért szoktatjátok rövid beszédre a népet, hogy a bírálat

vagy a kritika felmerülését már grammatikailag is megsemmisítsétek. Rövid parancs, szótlán végrehajtás – rendszerek alapelve ez. Minden a főmondaton alapszik, mert a rendszerre veszélyes lehet akár egyetlen mellékmondat is, amely *devel* kezdődik. Uram, parancsolj, én máris megyek, de számomra természetellenes, ami számotokra természetes: a spártai beszédmód. Én csak a magam módján tudok beszélni. Uram, én kétlem, hogy a rövid beszéd velős-e, viszont ha sokat beszélek, te szétvered az agyvelőmet. Hát mit tegyek? Fülem, orrom, agyvelőm állandóan veszélyben forog, s ha jól megy, még a nyelvemet is kivágatod. Remélem, belátod helyzetemet, és nem fogsz megvakítani. Nem hagyva rajtam egyéb ép részt, mint a sánta lábamat.

EUPATÓR Mitől vagy sánta? Ezt nem harcban szerezted. Látom, gyakorlott, régi sántaság ez. Tán még futni is tudsz. . .

TÜRТАIOSZ Futni. . . igen, de nem elfutni.

EUPATÓR (*fölhorkan*) Talán célzás ez a legutolsó visszavonulásunkra?! Felelj gyorsan!

TÜRТАIOSZ Kell erre felelni, nagyúr?

EUPATÓR Ha kérdezed. . . már nem is kell. (*Csend*) Ide figyelj, te sánta! Tudnom kell mindent, amit Spártáról beszélnek. S amit az ellenség tervez ellenünk. Tudnom kell, mert közeledik a döntő harc.

TÜRТАIOSZ Tudom, nagyúr, már a gyerekeket is sorozzátok.

EUPATÓR Igen, a gyerekeket is. S ha kell, a csecsemőknek is dárdát adunk.

TÜRТАIOSZ Hát kell?

EUPATÓR Mégis győzni fogunk.

TÜRТАIOSZ Miből gondolod ezt, nagyúr?!

EUPATÓR Mert győznünk kell!

TÜRТАIOSZ A szükség nagy úr. De a győzelem istennőjét nem lehet csak úgy erőszakkal levetkőztetni, hogy a miénk legyen. Valamit ígérni is kell neki. A költő verseket ír hozzá, a szobrász megmintázza szobornak, a filozófus állhatatlan-

ságáról elmélkedik, de leteperni csak Spárta akarja. Mert Spártában azt hiszik, hogy a nő csak szaporodásra való.
EUPATÓR Az állásokról beszéljél, sánta, hol és merre húzódnak a messzénéi állások! Mennyi a csapatok száma? Melyik a gyenge pontjuk?

TÜRТАIOSZ Messzénéi polgár vagyok, nagyúr!

EUPATÓR Már mondtad egyszer! Hol akarjátok az áttörést megkísérelni? Mik a tervei a messzénéi hadvezetésnek? Hol akarjátok felvenni a döntő csatát?

TÜRТАIOSZ Messzénéi polgár vagyok, nagyúr, és nem spártai kém. Csak egyszerű messzénéi polgár, aki sohasem látott még bele a vezérek kártyáiba. A csapatok számát sem tudom, sem az áttörés időpontját vagy a döntő csata színhelyét. Csak egyet tudok, nagyúr, hogy ezt a háborút elvesztette Spárta.

EUPATÓR Hazudsz! Ezt a háborút nem veszthetjük el, mert a létünkről van szó, a spártai lét ősi formáiról. Az ősök is segítenek, ők a mi egyetlen szövetségeseink. Akiben spártai vér folyik, küzdeni fog, olyan elszántan, hogy csak mi győzhetünk. Érted, rabszolga?!

TÜRТАIOSZ *(halkan)* Messzénéi polgár.

EUPATÓR De itt rabszolga. Reggelre már halott rabszolga. Takarodj! *(Nekitántorodik a vászon falának, ahol a térkép áll)*

TÜRТАIOSZ Ephorosz, én szívemből szánlak téged, legalább úgy, ahogy gyűlöl az eszem. Kegyetlen vagy, mint a törvény, és kemény, mint a Taigetosz sziklái. De a messzénéi pöröly szétzúz benneteket. Meghalni már meghalhattam volna a csatatéren is, vagy útközben is meghalhattam volna, ismerve a spártai rabszolgák kínjait. Csak egy rossz lépés a sziklaúton, és öt rabszolga helyett csak négy érkezett volna Spártába. Azt mondod, reggelre halott leszek, ha most elmegyek, valóban az. Mert senki sem lesz, aki ügyemet megvédje előtted. Ám én az emberiség ügyét képviselem előtted, és most meg kell hallgatnod engemet.

EUPATÓR Minden szavad Spárta vesztére tör.

TÜRТАIOSZ Vagy a javát akarja. Kérj békét, nagyúr, küldj követet Athénba, hogy közvetítsenek békét számodra! Ígérd, hogy többé nem leszel a tudományt és művészetet kedvelő törzsek között kivont kard, mely fenyeget minden szobrot vagy vázát, amelyet ők készítenek. Készülj máris a békére! Hívjál filozófusokat Spártába, akik az állam üdvén elmélkednek. S az emberiesség törvényein. A békére gondolj egyszer, nagyúr, az örök békére. Messzéné azért harcol, hogy egyszer már végre béke legyen. Ha Spárta teljes megsemmisítésének árán is.

EUPATÓR Hova süllyedtél Spárta, hogy egy sánta rabszolga ilyesmit mondhat ephoroszod előtt?!

TÜRТАIOSZ Nagyúr, mikor beszéljen az ember nyugodtan, ha nem akkor, ha tudja, hogy reggelre halott. Az embert a vágóbaromtól az különbözteti meg, hogy mielőtt leszúrnák, legalább önmagának bizonygathatja, hogy valami értelme volt az életének. Megölhetnél te engem anélkül is, hogy egy szót szólnék, de mert biztos vagyok benne, hogy szavaim nem maradnak megtorlás nélkül, tehát beszélek.

EUPATÓR (*lassú sóhaj után*) Beszélj! Én azt hiszem, te nem is vagy olyan közönséges rabszolga. Van benned valami különös. Vagy lehet, hogy bennem van. Még sohasem beszéltem rabszolgákkal, és azok sem beszélhettek előttem. Különös, hogy veled beszélek, s te beszélhetsz velem. Szorongást érzek, amit még nem éreztem sohasem. Mégis tudni kívánok olyan dolgokat, amelyekről sohasem akartam hallani.

TÜRТАIOSZ Reggelre te is meghalhatsz, ephorosz. Ezért van ez.

EUPATÓR Spártában egyenlőség van. A vezér éppúgy meghalhat, mint a közlegény. Nálunk a vezér nemcsak a békében az első hanem a harcban is.

TÜRТАIOSZ Az egyenlőség egészen más, ephorosz.

EUPATÓR Mindenki tudja, hogy Spártában egyenlőség van. Ezt még te sem vonhatod kétségbe. Minden spártai polgárnak

szavazó joga van, mindenkinek egyenlő nagyságú a földje, az étkezés közös, bizonyos formák között a nők is. Mi ez hát, ha nem egyenlőség?!

TÜRTAIOSZ Mi ez, hát ez az egyenlőség, hogy egyenlő abrakot kapjon minden ember? Bölcs és buta egyformán a vályú mellett! Tegyük, így jó. Hát a rabszolgákról nincs egy szavad sem? Hiszen Spártában több van belőlük, mint spártai!

EUPATÓR De spártai származású rabszolgánk nincsen. Aki rabszolga, az mind idegen.

TÜRTAIOSZ No és, azok nem olyanok, mint ti? Nem éppen úgy orruk van, szájuk és fülük, mint neked? Vagy csak azért van, hogy össze lehessen tévesztetni őket veletek? És nehogy ez előfordulhasson, a spártai egyenlőség nevében levágjátok az orruk és fülük.

EUPATÓR A rabszolga jószág – azt teszek vele. . .

TÜRTAIOSZ . . . amit akarsz. Értelek, ephorosz, de gondolj csak arra, ha spártai esik fogságba, most már ő is rabszolgának tekintendő egy idegen törvény szerint.

EUPATÓR Egy spártai sohasem lehet rabszolga.

TÜRTAIOSZ Miért lehet akkor egy messzénéi?

EUPATÓR Mert Lükurgosz törvényei így írják elő.

TÜRTAIOSZ Messzéné törvényei pedig mást mondanak.

EUPATÓR Ezért áll a harc.

TÜRTAIOSZ Harccal akarod eldönteni, hogy melyik az igazi törvény?

EUPATÓR Igen, mert ha győzünk, miénk lesz az igazi.

TÜRTAIOSZ Nem az igazi, csak az – erősebb. Mert a jó törvényt sohasem fogják harc útján megtalálni, ephorosz. A harcban eldönteni csak azt lehet, hogy ki az erősebb. A jó törvényt megismerni nagyon nehéz. Nehezebb, mint legyőzni az ellenséget. Mert ahhoz, hogy a jó törvény győzzön, első-sorban önmagunkat kell legyőznünk. Mert mondd, nagyúr, mi jó van nekem abban, ha mást is annyi jog illet meg, mint engem. Ha más is formálhat annyi jogot az élethez, mint én.

Ha mindig úgy kell cselekedni, hogy másokra is tekintettel legyek. Ha nem lehetek más kárára féktelen és duhaj. Ha nem vehetem el a másét, bár én vagyok az erősebb. Ha nem indíthatok harcot vagy háborút azért, mert a másik szőlője dúsabb, szántója többet termő, a dombhátján át patak is folyik. Mi van abban jó, nagyúr, nekem, ha nem vághatom át másnak a torkát, mielőtt ő harapná át az enyémet? Mi van abban jó, mondd csak, nagyúr, ha mint az állat nem falhatom fel a védtelent, ha kiadom az árvák örökrészét és nem teszek magamévá egy magányos asszonyt? Mi van abban jó, nagyúr, hogy önként vegyem át az elfáradtak terhét, és megosszam utolsó falatomat is az éhezőkkel? Mi van ebben jó, nagyúr? Ugye, semmi? És mégis a jó törvény azt mondaná: osszad meg az utolsó falatodat az éhezőkkel, és vedd át az elfáradottak terhét! Hagyd továbbmenni a magányos asszonyt, és adjad ki az árvák örökrészét; és védjed meg mindig a védtelent! Ne vágd át soha másnak a torkát, mert a harc sohasem két igazság között dül, az olyan igazság, amely kardot ránt, már nem is lehet az. Az igazságért nem lehet harcolni, az igazság ügyét csak védeni lehet. De ha véded is, ne gondold soha arra, hogy igaz ügy az, ha megölsz valakit az igazság nevében.

EUPATÓR Amit mondasz, ellentmondással van tele...

TÜRTAIOSZ Csak látszólag. Mert tökéletes igazság nem létezik számunkra, mi, emberek, sem vagyunk azok. Az emberi igazság úgy viszonylik az abszolútumhoz, ahogy az emberek viszonylanak a tökéletességhez. Az ember tehát minél tökéletesebb, annál igazságosabbak a törvényei is. Minden ember egy nagy pénz örököseként jön a világra: e nagy pénz – az igazság. És ezt a nagy pénzt életében fel kell, hogy válthassa kis pénzekre: melyek a jogokat jelentik. Ha elismered ugyan az ember jogait, de csak egy szűk körre korlátozod azt, kirekesztve a többieket, jogtalanságot követsz el, és törvényeid olyan messze lesznek az igazságtól, mint amilyen távolság választja el a jogot a jogtalanságtól. Ha

jogokat adsz egyeseknek, azzal még nem valószínű, hogy meg az igazságot. Ha mindenkinek adsz a jogokból ugyanannyit, akkor már igazságos leszel. Egy ember kezében csak az öt megillető jogok összessége biztosítja a természet jogát, amely minden embert megillet. Az ember joga csak akkor lesz természetes jog, ha annyi része lesz az igazságból, amennyi emberi természete szerint az övé. A bölcsnek több, a butának kevesebb. Az állatok között az erősebbé a természet joga, de minthogy mi nem vagyunk állatok, az erősebb joga nálunk nem természetes. Gondolkozni azok tán jobban tudnak, akik harcban a leggyengébbek, akik nem bokszolásra születtek, s akiket ti a Taigetoszra tesztet. Ezért nincsenek nálatok, nagyúr, költők, szobrászok, filozófusok, mert ti mindig az erősebb jogán álltatok, ami az emberi fajta szempontjából a jogtalanságot jelenti. Ezért nem igazság Spárta igaza, s mert szellemmel nem tudjátok megvédeni, meg kell védenetek hát ököllel. A spártai jog – ököljog, uram.

EUPATÓR Mit jelent hát az igazság teszerinted?

TÜRТАIOSZ Az igazság, nagyúr, egy állapot, amelyben mindenki megteheti azt, amit bárki más megtehet, és senki nem köteles eltérni azt, amit ő nem tehet meg.

EUPATÓR Ez egyezik a spártai egyenlőség fogalmával.

TÜRТАIOSZ De nem egyezik azzal, amit a spártai egyenlőség a rabszolgákról tart.

EUPATÓR Tehát mindenki egyenlő teszerinted?

TÜRТАIOSZ Igen, de az egyenlőség nem azt jelenti, hogy minden embert ugyanannyi illet meg a javakból. Ezt csak az ostobák állíthatják. S minél inkább ostoba valaki, annál inkább kívánja is azt, hogy így legyen. A tanulás joga például azt jelenti, hogy minden embernek, akár gazdag vagy szegény, meg kell adni azt a lehetőséget, hogy tanulhasson, de nem jelenti azt most már, hogy minden ember tudós lesz. Ki-kicsak a képességei szerint. Csak a jogaink egyenlők, uram, de nem a szorgalmunk vagy a tehetségünk, amellyel kiéljük

és megvalósítjuk azokat. A felsőbbrendű emberek a jogok sokkal tágabb körével fognak élni, mint akik a kaptafánál ragadnak szellemük szerint. De annyi joga még a legbölcsebbnek sem lehet, hogy jogtalanságot kövessen el a tudatlanokkal szemben. Az államcsínyeket gyakran azok csinálják, akiket nem a jogok, hanem tehetségtelenségük rekeszt ki az élvonalból, pedig azt te is beláthatod, hogy az államban a vezetés azokat illeti meg, akik a természet jogát meg tudják tölteni tartalommal: tudósok, bölcsek, költők, feltalálók tágitják a természet jogát az emberek számára, a vezetés joga tehát az államban őket illeti meg, s nem a csőcseléket, kiknek az egyenlőség azt jelenti, hogy senkinek se lehessen többje annál, mint annak, aki nem tud és nem is akar élni természetes jogaival. A jogai minden embernek egyenlők, de nem egyenlők a jogosítványok, amelyek a jogok kiélése folytán őket megilletik.

EUPATÓR Ezek szerint te még az általános választójogot is elleneznéd? Holott ez is megvan Spártában.

TÜRTAIOSZ Igen, uram, a választójog nagyon is veszedelmes eszköz lehet egy ügyes demagóg és egy csomó ostoba és tudatlan szavazó kezében. A választójog nem annyit jelent, hogy magam döntök a magam sorsa fölött, hanem azt is jelenti, hogy az értelmesek sorsát is eldönthetem. A választójog különben is nem olyan, amely a természetjogból fakad, sokkal inkább az emberi természetből, mert hiszen az együttélést szabályozza. Az ember gyakran ad hatalmat olyanok kezébe, akik az érzelmei szerint beszélnek, s nem az értelem szerint. Magad is azt mondtad az imént, hogy akinek spártai vér folyik az ereiben, elszántan fog küzdeni, és nem azt hoztad föl indokul, hogy aki meg van győződve a spártai életforma helyességéről. A választójogot én tehát vizsgához kötném, s csak azokat illeti meg a határozás joga, aki tudja, hogy ez a jog mit jelent.

EUPATÓR Kibújt belőled végül is a tanítómester.

TÜRТАIOSZ Ettől féltek ti a legjobban, tudom. Mert lásd, ide jön egy sánta tanító, gyűlölt messzénéi rabszolga, és te, aki Spárta vezére vagy, amikor az igazságról beszél, rögtön tanítást érzel ki a szavaiból. Ettől féltek ti, ephorosz, igazán, és ezért harcoltok Messzéné ellen, nehogy ezt a tanítást meghallgassa majd egy spártai, tíz spártai, majd száz spártai, mert féltek, hogy végül is egész Spárta hajlani fog erre.

EUPATÓR Egy szófacsaró könnyen sarokba szoríthat egy katonát.

TÜRТАIOSZ Te nemcsak katona vagy, hanem államférfi is, ephorosz. És mint hallám, nem egy harci dallamot is szereztél Spártának.

EUPATÓR Akkor még ifjú voltam.

TÜRТАIOSZ Vezérem, sohasem kell szégyellni az ifjúság elszállt dallamait. Emlékszel tán egyre közülük?

EUPATÓR No lám, tanító úr, most már az énekleckénél tartunk.

TÜRТАIOSZ Az előbb, amikor fiad összeszorított fogakkal fetregett a fájdalomtól, kemény voltál, mint a szobor, mert figyelt a nép. De itt nekünk nem kell játszanunk egymás előtt. Na, énekelj el az egyiket.

EUPATÓR De én nem vagyok énekes, s nem is emlékszem már egyikre sem. Ostoba semmiségek voltak. Most már bevallhatom, nem is harci dalok, hanem... a szerelem dalai. De apám megértette velem, hogy nem lehet. Keménynek kell lennem, mert spártai vagyok. Megváltottattam a szövegüket és itt-ott egy dallamot, és csatadal lett belőlük. A szerelem verseiből csatadal. Mert kevesebb a köles nálunk, mint másutt. És ha erre a kevés kölesre nem tudunk kemény ököllel vigyázni, akkor még ezt is elveszik tőlünk azok, akik többen vannak, mint mi. Mi tehát csak azzal törődhetünk, ami a harcot illeti. Nekünk keményebbeknek kell lennünk, mint nekik, mert kevesebben vagyunk, de még mindig sokan a kevés köleshez. Mi, talán csak nem sírsz? Olyan gyanúsan csillog a szemed.

TÜRТАIOSZ Nem sírok, ephorosz, csak megrendít az, hogy mi, emberek, mennyire nem ismerjük egymást. A legvéreng-

zőbb vadállatoknak sincsen rosszabb hírük Messzénében, mint neked, Eupátor ephorosz. A keménység mintaképe vagy.

EUPATÓR Nehéz keménynek lenni, Túrtaiosz, nehéz oly rideggé tenni életünket, ahogy az élet törvénye megkívánja. De mert megkívánja, megteszem, és velem együtt annyi spártai. Lükurgosz adta törvényeinket, s legyenek azok jók vagy rosszak, ha jók voltak a dicső ősöknek, akkor jónak kell lenniök nekünk is. Te szememre hánytad, Túrtaiosz, hogy bár Spártában a rabszolga több, mint a spártai, mégis kegyetlenek vagyunk velük szemben: hallanád csak, hogy mit tesznek ők egy spártai fogollyal. Hasukba zsebeket vágnak, és abba dugják könyökből lemetszett két karuk.

TÚRTAIOSZ Szörnyűség ilyesmit hallani.

EUPATÓR Nos, így harcolnak a te demokratáid.

TÚRTAIOSZ Uram, a háború már elfajult, mindkét oldalon esnek szörnyűségek, de egy ügyet nem lehet azonosítani egy gazzal.

EUPATÓR Szóval belátod, hogy ti kezdtétek el a koncolásokat.

TÚRTAIOSZ Nem, vezér, ti, a párthusi mocsárnál...

EUPATÓR Már ezelőtt is találtunk csonkákat Limonnál, akiket azután idehaza tisztességgel eltemettünk.

TÚRTAIOSZ Igen, de a csonkák messzénéiek voltak, és ti csak azért csináltátok az egészet, hogy Spárta népe még jobban fel legyen ingerelve.

EUPATÓR Rabszolga, ne feleselj!

TÚRTAIOSZ Ha harcos lennék, és nem fogoly, egyikünk itt maradna...

EUPATÓR (*elneveti*) Ne haragudj, Túrtaioszom, oly mulatságos vagy, így harciasan, mint egy sánta kakas. Ne bántsuk egymást, a háborús felelősség kérdését úgysem tudjuk tisztázni. Mert a győztesnek nem elég a győzelem, neki erkölcsi okokra van szüksége, hogy ezzel is megindokolhassa a győzelem igaz voltát. Mi kényszerből harcolunk veletek, mert abból a kevésből, amink van, nem engedhetünk, s ti egyre

többen vagytok körülöttünk, s mi nem várhatjuk meg, míg döntő többségben lesztek. Ezért védekezésből támadunk. TÜRТАIOSZ Csupán azért, hogy egy hazug rendszert megvédjeteK. EUPATÓR No és titeket mi küld a harcba? Van közöttetek néhány idealista, aki az orránál sem lát túl, és ezért azt hiszi, hogy eszmékért harcol, mellyel be kéne oltani a mi népünket is, holott csupán néhány nagybirtokos, kereskedő és hajós-gazda irányítja cselekvéseiteket.

TÜRТАIOSZ Uram, mi a szabadságért harcolunk, szabaddá akarunk tenni minden embert.

EUPATÓR Nálátok talán már minden ember szabad? A szegény éppen annyit tehet, mint a gazdag? Adjál először a te népednek szabadságot, aztán igázd le az enyémet, hogy ő is éppen olyan szabad legyen, mint nálátok a proletárok. Amit mondsz, gyönyörű, Türtaiosz, csak éppen megvalósíthatatlan. A népnek kenyér kell, mindig több kenyér. S az nem művészet, hogyha egyre újabb országokat hódítsz meg ezért. A többi népnek adjál kevesebb kenyeret, oly életmódra szoktatván, hogy ne lázongjon ezért. Ez nagy dolog, sánta álmodóm. Hogy kevesebbet adjál, nem egy évben, hanem évtizedeken, egy életen át. Más néppel ezt tenni nem tudod, csak olyannal, akinek vérében van a lemondás, és ki, ahelyett hogy elsüllyedjen a népek óceánjában, minthogy nem mehet fejjel a falnak, és nem támadhat folyton nálánál erősebbekre, nemzeti létének fenntartásáért lemond mindarról, amit a gazdag népek az élet értelmének mondanak. Könnyű gúnyverset írni arról, hogy mi csaknem meztelenül járunk, de mit tegyünk, ha kölesmagra nagyobb szükségünk van, mint arra, hogy lent termeljünk, és vászon-gyolcsba burkoljuk magunkat. Nehéz egy népnek, mely nem gyűjt kincseket, mert bármilyen kincs is lenne a kezében, nem kapna érte semmit. Őseink törvényeit őrizzük, és eddük magunkat egy egész életen át, hogy beérhessük kevéssel. Olyan kevéssel, hogy ami apáinknak elég volt, elég kell, hogy legyen a szapora utódoknak is. Nekünk

szükségünk van a harcra, mert fölöslegünknek pusztulnia kell. Egy ilyen népet, Túrtaiosz, érhet vád, hogy kegyetlen a rabszolgaival, de miért lenne elnéző azokkal, ha magával szemben sem az.

TÚRTAIOSZ Új szempontokat adsz, nagyúr — ez igaz.

EUPATÓR Mikor sátramba léptél, Túrtaiosz, láttam, kutató szemmel néztél körül, egy képet, szobrot vagy vázát keresve, amely enyhítse a szürke falak sivárságát. Te komolyan azt hiszed, hogy engem nem zavar meztelenül gyékényen hálni, meg hogy én megszoktam már annyira a köles ízét, hogy rajta kívül már semmi másra nem vásna az ínyem? De miért adjam oda az ősoket és az ősök életformáit? Mi az a vezérlő eszme, amely összefogná Spártát és Messzénét. Ti a saját törvényeiteket tartjátok igaznak, mi a miénket, és te, Túrtaiosz, aki messzénéi vagy, nem Messzéné törvényeit képviseled, hanem néhány tiszteletre méltó filozófus elveit hirdeted. De egy fikcióért, beláthatod, bármilyen helyes legyen, mégsem lehet odaadni egy hazát. Néha én is úgy érzem, hogy kellene valami, ami egyesítse e sok, folyton egymással harcoló kis városállamot, hisz lásd, az isteneink is közösek, és a Stadionban is megférünk egymás mellett. De aztán amikor meghallom, hogy Messzéné már megint learatta a határ menti gyümölcsfáinkat, a harag és az éhség gondja arra kényszerít, hogy kupán vágjak néhány messzénéit. Hallgatsz, fiam. Ugye, te is belátod, hogy nem minden filozófia. Azonban egy kevés nem árt belőle, főleg egy olyan makacs spártai kölyök fejében, mint Démétriosz. Ezért hát, Túrtaioszom, vállald el oktatását, míg sérüléséből felgyógyul. Oktasd őt mindenféle tudományra, hisz úgysem fog majd rajta semmi sem. Meséld el néki filozófiádat, dallamokra is tanítsd meg őt, hogy legyen mit elfelejtenie, midőn először szalad át kardvasa egy messzénéi polgár rémült szíven.

Függöny

II. FELVONÁS

1. KÉP

A szín háttérében sziklás, virágos domboldal. A szín eleje pázsitos tisztás. A szín közepén olajfák. A szín jobb oldala háttérben bokros

TÜRТАIOSZ (*Démétriosszal együtt bal felől jön*) Eredj, Démétriosz gyűjts virágokat!

DÉMÉTRIOSZ Virágokat, minek az, uram? A virágnak semmi értelme nincs! Rossz lábammal inkább pihennék.

TÜRТАIOSZ Menj virágokat gyűjteni, fiam!

DÉMÉTRIOSZ Furcsán beszélsz. Minek virágot gyűjteni, amikor minden virág miénk Spártában? Inkább pihennék, fáj a lábam, főleg itt hajlásban.

TÜRТАIOSZ Azt mondod, Démétriosz, hogy Spárta minden virága a miénk? Úgy, amint Spártában minden közös. Emlékezel? A csillagokról is így beszéltél. Hogy minek figyelni a járásukat, hiszen akár figyeljük, akár nem, ott vannak – ahol vannak. Ám amikor a csillagos ég kitérte titkait, beláttad, hogy észre kell venni a csillagok sajátosságait, mert összefüggés van járásuk és a mi sorsunk között. Így leszel a virágokkal is. A virág nemcsak virág, hogy vázába rakjuk őket, vagy elhaladva mellettük rábólintsunk a többiekkel együtt: gyermekláncfű, tátika, gólyahír. A virágoknak is van életük. Egyedük van, fajuk és nemük. Rendszere van a természetnek is. Hozzál egy nyaláb virágot, és tanulságos összehasonlítást teszünk.

DÉMÉTRIOSZ De a lábam...

TÜRTAIOSZ A lábadnak is jót tesz a tudomány. Ha sokat ülsz vagy fekszel mozdulatlan, a csontok és inak rosszul forrnak össze, és sánta maradsz te is örökre.

DÉMÉTRIOSZ Csak ezt ne mondtad volna, mester, inkább megyek, és tanulmányozom a csalánokat.

TÜRTAIOSZ *(nevetve néz utána, leteríti köpenyét, és leül a fa tövébe. Távolról dal hallatszik, amely egyre közelebb jön. Túrtaiosz előrehajolva abba az irányba tekint. Photína egy nyaláb rózsával jön)* Hogyan, asszonyom, rózsét gyűjtesz ahelyett hogy virágot szednél?

PHOTÍNA *(megrettenve)* Minő kérdés ez, ismeretlen? Engedj utamra, spártai harcos hitvесе vagyok.

TÜRTAIOSZ *(feláll)* Utadat nem akartam én elállni. Csupán kérdeztelek, mert minden furcsaság érdekel, ami létezik Spártában.

PHOTÍNA Tehát nemcsak ismeretlen vagy, hanem idegen is.

TÜRTAIOSZ Én nemcsak idegen, hanem ellenség is vagyok.

PHOTÍNA Szóval rabszolga vagy?

TÜRTAIOSZ Spártai válasz. Hiszen az ellenség csak rabszolga lehet Spártában. Ti mit sem tudtok a hadifogság intézményéről. Ha jó a béke, úgylis a hadifoglyok szabadok lesznek.

PHOTÍNA Hát akkor miért van háború, ha nem éppen a rabszolgák miatt? Valakinek csak dolgozni kell a mezőkön!

TÜRTAIOSZ Mire valók a férfiak Spártában?

PHOTÍNA *(kicsit buta göggel)* A spártai férfi nem végezhet rabszolgamunkát. Az ő feladata az, hogy eddze magát a harcra.

TÜRTAIOSZ Értem. Azért edzi magát a harcra, hogy ne kelljen dolgoznia.

PHOTÍNA Mondd csak még egyszer!

TÜRTAIOSZ Minek mondanám, még rossz néven vennéd...

Menj utadra, hiszen, amint mondád, spártai harcos hitvесе vagy, én meg pedig csak egy rabszolga.

PHOTÍNA Megyek. Megyek. *(Leül)*

TÜRTAIOSZ Ó, tehát nemcsak hitves vagy, hanem jövődő
anya is.

PHOTÍNA (*büszke örömmel*) Észrevetted? Ne merd hát előttem
káromolni a spártai férfiakat.

TÜRTAIOSZ Mivel dicsérni nem tudom őket, inkább én megyek.
(*Két lépést tesz*)

PHOTÍNA Nohát, te sánta vagy.

TÜRTAIOSZ (*sértetten*) Hát aztán?!

PHOTÍNA (*gyerekes lelkendezéssel*) Kérlek, maradj! Még soha-
sem láttam sánta embert.

TÜRTAIOSZ (*mint fent*) És neked tetszik ez talán?

PHOTÍNA De mennyire! Tudod, Spártában nincs egy sánta sem.

TÜRTAIOSZ Hát a rokkantak?

PHOTÍNA Az más. Azok spártaiak, hősök, akik a hazáért szerez-
ték sebeiket. De sánta rabszolga! Ez éppen olyan, mint egy
tehén, amelyik bika. Nem lehet hasznát venni.

TÜRTAIOSZ Szóval te azt hiszed, hogy a rabszolga mind ki a
rétre való. Akkor nincs is veled miről beszélnem. Isten
veled!

PHOTÍNA Ne menj! Azazhogy menj, de csak egy pár lépést.
Olyan mulatságos, ahogy sántikálsz. Tudod, ha megszüلöm
ezt a gyermeket, szeretném neki elmesélni, hogy ő meg
elmondhassa az unokáinak: amikor én születtem, anyám
látott egy sánta rabszolgát.

TÜRTAIOSZ (*kegyetlenül*) Te is szülhetsz még egy sánta fiút!

PHOTÍNA Az istenek mentsenek meg ettől! Hiszen tudod, hogy
mi lenne akkor vele...

TÜRTAIOSZ Ha téged kínoz ez a gondolat, akkor engem se
kínozzál vele.

PHOTÍNA Haragszol?

TÜRTAIOSZ Haragudhat egy rabszolga egy spártai harcos hit-
vesére?

PHOTÍNA Akkor tegyél csak néhány lépést. Kérlek! Nagyon
szépen kérlek! Úgy kívánom látni ezt. És amit az én álla-
potomban egy asszony kíván, azt meg kell tenni.

TÜRTAIOSZ (*kelletlenül*) Jó, hát megteszem.

PHOTÍNA (*tapsol örömében*) Tudod, rabszolga, ez érdekesebb, mint a spártai díszmenet. De jobban sántíts! Ne akard leplezni! Így már jó. Éppen úgy mész, mint a sánta kutyák.

TÜRTAIOSZ (*mélyen megsértve*) Elég volt... megyek. (*Megáll*) Csak azt akarom mondani...

PHOTÍNA Tudod mit, ülj le te is, akkor nem kell mindig arra gondolnom, hogy sánta vagy.

TÜRTAIOSZ Jó, leülhetek.

PHOTÍNA Látod, így már egyikünkéről sem látszik, hogy hibás.

TÜRTAIOSZ Egy nő és egy férfi, aki csak deréktól felfelé számít annak.

PHOTÍNA Furcsán beszélsz. Mi az, hogy férfi és nő? És még most sem értem világosan, amit az előbb mondtál. Pedig van benne valami!

TÜRTAIOSZ Annyi sok mindent mondtam már, hogy azt sem tudom, mire gondolsz.

PHOTÍNA Hát arra, hogy azért harcolnak, hogy ne kelljen dolgozniuk. Mondd, így van ez mindenütt?

TÜRTAIOSZ Mit akarsz te egy sánta rabszolgától? Olyan az, mint a tehén, amelyik bika. Semmi értelme sincs.

PHOTÍNA Ne vedd szó szerint, amit mondtam.

TÜRTAIOSZ Arra gondolsz talán, hogy Spártában van sok bika, aki tehén is?

PHOTÍNA (*zavartan elfordítja a fejét*) Arra is. Meg mindenre. Te biztosan messziről jöttél, és láttál sokat. Mesélj, mindenütt úgy van-e, mint nálunk?

TÜRTAIOSZ Ha mindenütt úgy lenne, mint Spártában, akkor senki sem harcolna ellenetek. De mert másképp van, azért akarjátok ti legyűzni őket, és ők elemészteni benneteket.

PHOTÍNA Nálunk minden jól van, ugye, úgy, ahogy a nagy Lükurgosz előírta.

TÜRTAIOSZ Hát akkor vétkezel, ha másra vagy kíváncsi.

PHOTÍNA Csak egy kicsit szeretnék vétkezni, és neked megparancsolom, rabszolga, hogy el ne mondd senkinek. Kíváncsi vagyok, beszélj, az én állapotomban...

TÜRТАIOSZ Beszélhetek. De arra gyanakszom, hogy más állapotban is érdekelnének ezek a dolgok.

PHOTÍNA Szemtelen vagy, rabszolga, és visszaélsz azzal, hogy egyedül vagyunk.

TÜRТАIOSZ Ha egy férfi és nő egyedül van, és mégis ilyen messze ülnek egymástól, akkor valóban visszaélnék a helyzettel, asszonyom...

PHOTÍNA Különös dolgokról beszélsz, különös módon. Ez megzavar. Miért használsz olyan szavakat, mint...

TÜRТАIOSZ ...mint...

PHOTÍNA Nem is tudom kifejezni magamat. Te más vagy, rabszolga, mint akik a réteken igát vonnak. Azok olyan igazi...

TÜRТАIOSZ ...rabszolgák... így akartad mondani?! Lehet, asszonyom, hogy másféle vagyok. Ez onnan van, hogy én ott is másféle ember vagyok, ahol ezek a rabszolgák szabad emberek voltak.

PHOTÍNA Hát mi a foglalkozásod?

TÜRТАIOSZ Költő vagyok, asszonyom!

PHOTÍNA Hát az meg mi?

TÜRТАIOSZ A költő olyan ember, asszonyom, aki azt teszi, amit nem kellene tennie, és amit tennie kellene, azt nem teszi. De ezt te nem érted.

PHOTÍNA De értem! (*diadalmasan*) Mert én is költő vagyok!

TÜRТАIOSZ Hogyan?

PHOTÍNA Hát úgy, hogy nem kellene veled beszélnem, és mégis beszélek. Bár itt kellene hogy hagyjalak, nem hagylak itt.

TÜRТАIOSZ Mit szól ehhez a nagy Lükurgosz?

PHOTÍNA Azt nem tudom. Nálatok nincsen Lükurgosz?

TÜRТАIOSZ Nincsen.

PHOTÍNA De hát ki hozta a törvényeteiket?

TÜRТАIOSZ Mi magunk hozzuk őket.

PHOTÍNA Te is?

TÜRТАIOSZ Én is.

PHOTÍNA Akkor egy kicsit te is Lükurgosz vagy.

TÜRТАIOSZ Igen. Nálunk egy kicsit minden ember a legfőbbnek számít, mert magunk döntjük el a sorsunkat.

PHOTÍNA Akkor rendben van. Te még Lükurgossal is vitatkozhatsz. Hiszen te is hoztál törvényeket. Beszélj, hallgatlak.

TÜRТАIOSZ Én meg téged hallgatlak. . . Olyan szép hangod van.

PHOTÍNA Mim van?

TÜRТАIOSZ Szép hangod.

PHOTÍNA Az én hangom nem szép. Nem is tudtam sohasem vezényelni! Futásban, ugrásban, súlylökésben, mindenben az első voltam. De a hangom sohasem volt szép. Tőlem tíz ölre már alig hallatszott. Túlságosan is lágy volt.

TÜRТАIOSZ Ez az. Lágy hangod van, mint az enboiai fuvolaszó.

PHOTÍNA Hogy beszélsz te?

TÜRТАIOSZ Illetlen voltam talán, asszonyom?

PHOTÍNA Nem, nem. De úgy beszélsz hozzám, mintha beteg lennék.

TÜRТАIOSZ Nálunk az asszonyokkal így beszélnek.

PHOTÍNA Azok talán mindig betegek?

TÜRТАIOSZ Nem betegek úgy, ahogy te gondolod. De nálunk az asszonyok a szerelem betegei.

PHOTÍNA Hát az milyen betegség?

TÜRТАIOSZ Olyan betegség a szerelem, asszonyom, amelyben a nők még azt is megbocsátják a férfiaknak, hogy beteggé tették őket.

PHOTÍNA Egyre jobban összezavarsz bennem mindent. Hát mit törődnek nálatok a nők annyit a férfiakkal és a férfiak a nőkkel? Talán nálatok a nők jobban futnak, mint a férfiak?

TÜRТАIOSZ Nem.

PHOTÍNA Akkor erősebbek!

TÜRТАIOSZ Igen, de nem úgy, ahogy te gondolod.

PHOTÍNA Ők mennek a csatába?

TÜRТАIOSZ Tévedsz.

PHOTÍNA Hát akkor nem értem!

TÜRТАIOSZ Mit nem értesz, asszonyom?

PHOTÍNA Még azt sem értem, hogy mit nem értek. Hiszen te úgy beszélsz a nőkről, mintha többet számítanának, mint a férfiak.

TÜRТАIOSZ Többet talán nem, csak jobban. Nálunk a nők nem azért számítanak, mert jelentősek, hanem azért, mert mi tartjuk őket annak.

PHOTÍNA És miért akarják nálatok a férfiak, hogy így legyen? Nálunk a férfiak azt akarják, hogy a nőknek ne legyen jelentőségük. Ezért tornászunk meztelenül a férfiak előtt, mert ők be akarják bizonyítani maguknak, hogy ennek semmi jelentősége sincsen.

TÜRТАIOSZ És ezért surrannak be hozzátok éjszaka szégyenkezve és lopva, mint a tolvajok, és bármelyikőtökhöz, kinek gyermeke nincsen, hogy az egész ügy jelentőségét az emésztési folyamathoz tegyék hasonlóvá. Nálunk nem így van, büszke lehet a férfi, ha egy nő véle tölt egy éjszakát. A költők verseket írnak erről, s a színészek szavalják szerteszét, s egy nagy szerelem láttán nemegyszer könny ül a nézők szemében. A szerelem nálunk szabad és szent dolog. De neked, Photína, bizonyára az tetszik, ami Spártában van. Hiszen a nagy Lükurgosz, az egyetlen, a megfellebbezhetetlen parancsolja így, a nők főzzenek levest, és szüljék meg a gyereket.

PHOTÍNA *(összerezzen, átnyalábolja a rőzsealmot, és föl akar emelkedni)* Mennem kell, hogy megfőzzem a levest...

TÜRТАIOSZ És megszülsz a gyereked... Nos, eredj!

PHOTÍNA Én ezt nem értem, mindig menni akarunk, és egyikünk sem megy. Mi hozott bennünket össze így?

TÜRТАIOSZ Hogy mi hozott össze, azt nem tudom, de egy biztos, ha valamelyikünk azt találná mondani, hogy gyere közelebb, a másiknak akkor feltétlenül mennie kell.

PHOTÍNA Ezt értem! És az a különös, hogy mindig azt értem, amiről te azt hiszed, hogy nem értem, és amiről azt hiszed, hogy értem, azt nem értem. Miért van ez?

TÜRТАIOSZ Mert a nők lelke sokkal finomabb, mint a férfiaké. Ösztönösen megértének olyan dolgokat, amire egy férfi képtelen. Márpedig egy férfi nemcsak testi dolgokra képtelen, hanem még inkább lelkiekre. Egy férfi általában csak arra képes, hogy képtelen legyen.

PHOTÍNA (nevet) Te talán nem vagy férfi, hogy így beszélsz róluk?

TÜRТАIOSZ A férfiakról lehet beszélni, a nőket szabad dicsérni, de a szerelemről hallgatni kell. . . Miért hallgatsz?

PHOTÍNA Mert beteg vagyok, és azt szeretném, hogy úgy beszélj hozzám, mint egy beteghez.

TÜRТАIOSZ Mint beteghez a gyógyító orvosa.

PHOTÍNA Nem úgy! Mint beteghez egy másik beteg, akire átragadt a betegség. A nevedet mondd, én Photína vagyok.

TÜRТАIOSZ Türtaiosz.

PHOTÍNA A többi asszonyok is így neveznek?

TÜRТАIOSZ Hát ez a nevem, Photína.

PHOTÍNA Nem osztozom más asszonyokkal. És különben is ez a név spártai.

TÜRТАIOSZ A névhez én is spártai leszek. Akarod?

PHOTÍNA Te sánta vagy, nem lehetsz spártai, és nekem egy spártaitól lesz gyermekem.

TÜRТАIOSZ Miért bántasz?

PHOTÍNA Azt akarom, hogy te is beteg legyél. Hogy neked is fájjon itt belül, ami nekem fáj. Mi ketten csak betegek lehetünk. Ez minden, ami köztünk lehetséges.

TÜRТАIOSZ Lehetséges. . .

PHOTÍNA Ne szomorkodj! Majd arra gondolok, ha megszüülöm, hogy te vagy az apja. Hiszen a férjem csak arra volt jó, amit Lükurgosz írt elő nekem: ami ezen felül még létezik, azt egy sánta rabszolgától tudtam meg.

TÜRТАIOSZ Azt mondad, hogy gyermekednek leszek lelki atyja.

PHOTÍNA A gyermekemnek és az álmaimnak.

TÜRТАIOSZ Hogyan, te álmodol? Azt hittem én, hogy Spártában még ez is tilos. Lükurgosz olyan kerültektető. Talán már arról is álmodtál, hogy élsz. Élsz, de nem Spártában.

PHOTÍNA Most te bántszt, Túrtaiosz.

TÚRTAIOSZ Te azzal bántszt engemet, hogy sánta vagyok, és ezért nem lehetek spártai. Én azzal bántlak téged, hogy tán Athénról álmodol. Ebből is látszik, Photína, hogy sérteni csak azzal lehet, ami úgy fáj itt belül. Athénról álmodsz, Photína, tengerről, kikötőről, karcsú vitorlásokról, drága gyöngyökről, Athénról álmodsz, és Spártának szülsz fiat. Miért nem szülsz fiat az álmaidnak?

PHOTÍNA Miért nem termékenyítenek meg az álmaim? Miért nagyobb valóság egy férfi mohó ágyéka annál, amit vár egy asszony az élettől.

TÚRTAIOSZ Sok asszony érez így Spártában?

PHOTÍNA Azt nem tudom, de egyet most már tudok: hogy az asszonyok csak Spártának szülik meg fiaikat, és nem maguknak.

TÚRTAIOSZ Eljutottál hát te is már idáig. Felismered: Spártában nincs öröm, csak kényszerűség. Kényszerből szülsz tehát gyereket. Eleven véradó ez Spártának.

PHOTÍNA Hogy gyűlölöm most saját méhemet s a kínokat, amelyben részem lesz, anélkül hogy örömben lett volna részem.

TÚRTAIOSZ Ezt te mondtad, Photína. Ám én mesélhetnék neked nőkről, akik dalolva gyűjtenek virágokat, nem rózsét, drága spártai asszonyom. És életüknek célja alig van más, mint sokáig őrizni meg szépségük, hogy szerelmet adhassanak uruknak. Mesélhetnék én drága ékszerekről, melyet kapnak sok-sok asszonyok, mert ékszernél és minden drágakőnél becsesebbnek tartja őket uruk. Mesélhetnék olajokról és finom festékekről, mellyel bájukat emelik, és szagos olajokról, mellyel testüket kenik be, ígérve és kínálva férfiaknak. Az örömről is mesélhetnék, Photína. És mesélhetnék finom és lágy zenékről. De hát neked a törvény hármát ír elő: főzél levest, szüljél gyereket, és tiszteld a törvényt. Lükurgoszt mindenekfölött.

PHOTÍNA Te sánta vagy, nem lehetsz spártai, de én még lehetek egyszer: nem az.

TÜRТАIOSZ Az indulat messze ragadott el, Photína, de a világ csak ígér olyan sokat, amit te tőle nyomban megkapni vélsz. Mindazt, mit álmokképben látsz, csak akkor lenne való igaz, ha a világ olyan lenne, mint amilyennek álmodod, és nem olyan, mint a valóságban. Spártában külső kényszerűség az öröm hiánya, ám a nagyvilágban sokan vannak, akik látszólag szabadon élnek, s öröme nekik mégis alig telik. Spártában nincs szegény és gazdag ember, így egyformán fosztja meg őket a törvény – ez külső kényszerűség – az örömtől. A nagyvilágban látszólag minden öröm szabad, csak éppen meg kell fizetni érte. S hiába van, ha nincs mivel megvehessed. A belső kényszerűség éppolyan sivárrá teheti az életet, mintha csak Spártában élnél. Sőt, tán még rosszabb az, ha látod, hogy mások, akiket éppen úgy, mint tégedet, anya szült, ellopják az örömet előled, maguknak, és az arány a te semmidhez képest százszorosnál is több a javukra.

PHOTÍNA Ha így se, úgy se, akkor a Taigetoszra kell jutni mindenképp. Ó, mi szörnyű ez! Az öröm itt van körülöttünk, a természet is így akarja ezt, és aljas hatalmasok körülkerítik, őrzőket állítva, hogy ne jussunk hozzá.

TÜRТАIOSZ Így van ez, Photína, Spártában külső törvény, a nagyvilágban belső kényszerűség foszt meg az örömtől.

PHOTÍNA És senki sincs, aki ezen változtatni akarna?

TÜRТАIOSZ De van, Photína!

PHOTÍNA Te, Türtaiosz. Egy sánta ellen az egész világ.

TÜRТАIOSZ Egy sánta egy világ ellen, mely sántít. Így már sokkal kisebb a feladat. Amikor Messzénéből elindultam, oly gyűlölet élt bennem Spártával szemben, mely elvakított annak a világnak hibáival szemben, amelyben éltem. De most már látom, cseberből vederbe jut az, ki két régi rossz közül bármelyiket választja, és nem az álmait. De az álmok is lehetnek Photína, oly sötétek, oly nyomasztók, hogy fel kell ébrednünk. Én Spárta ellen indultam el, Photína, és látom, csupán törvénye ellen kell küzdeni s nem léte ellen. És egyre

inkább meggyőződött minden arról, hogy minél több a bűn, a felelősség, annál kevesebbek vállalit nyomja. Ne gyűlöld hát a gyermekedet, Photína, mert egy jobb világ mégis azokkal fog születni, akik még meg sem születtek.

PHOTÍNA Más kellene ide, Túrtaiosz, nem te. Valaki, aki vassal irtja ki a tüzet, tűzzel a vasat. És tűzzel-vassal a gonoszokat. Valaki, akiben a gyűlölet oly fékeveszett, hogy elvakítja az ész és értelem nemességét. Mert tudom, vannak olyan bűnök, melyeknél csak az a nagyobb bűn, ha nem kövejtük el őket.

TÚRTAIOSZ Szavaiddal, Photína, megrémítesz. A bűn sohasem lehet olyan nemes, hogy erényt csináljunk belőle.

PHOTÍNA Felhőkben jársz, Túrtaiosz. Akarsz valamit és ellenkezőjét is. Gyűlöletet hirdetsz, és szeretet sugárizik szavaidból. Korbácsot suhogtatsz, és úgy sújt le őstorod, mint a simogatás. Néha olyan mozdulatokat teszel, mintha integetnél az olajfáknak. Üdvözlöd őket, mint ahogy a messziről hazatért fiú üdvözlí a szeretteit. Mondd, Túrtaiosz, te sántának születnél?

TÚRTAIOSZ Igen, Photína.

PHOTÍNA Ha nem mondtad volna ezt, azt kellene hinnem, hogy spártai vagy. Úgy beszélsz, mint a rabló, aki gyerekkorában messze került a szülői háztól, és most szívesen kirabolná a gazdag szülők sírját, de utolsó pillanatban visszatörpan, mert hát mégiscsak szülői ezek, és inkább imádkozik egyet sírjuk felett. Pedig milyen gazdag örökség várna arra, aki feldúlú Spártát.

TÚRTAIOSZ Megváltoztatni kell, Photína, nem feldúlú. Mondd csak, elárulnád-e hazádat, azért, hogy elégtételt szerezz a magad igazának?

PHOTÍNA Hogy mit tennék, azt nem tudom, mert nekem a haza csak Spártát jelenti.

TÚRTAIOSZ Csak Spártát, de hiszen számodra Spárta az egész világ.

PHOTÍNA Az egész világ számomra az, amiből Spárta hiányzik.

Te titkolsz előttem valamit, Túrtaiosz.

TÚRTAIOSZ Csak egy titkom van, Photína, s erre igazán csak most jöttem rá. Az, hogy sánta vagyok. E sántaság olyan bilincs, mely lelkemet láncolta egybe korcs lábammal. Zuhanni sem tudok, mert fennakad, repülni sem, mert lehúz. Azt sem tudom már, melyik a helyesebb, élve hagyni őket, hogy egy életen keresztül ne számítsanak egész embernek, vagy a Taigetosz a helyes megoldás.

PHOTÍNA E kishitűség még majd bajba dönt, s a döntő lépést fogod elhibázni.

TÚRTAIOSZ Ez már nem is kishitűség, Photína. Maga a végzet ez. Mert végzetem a rossz csonttal forrt össze.

PHOTÍNA Miről beszélsz?

TÚRTAIOSZ Arról, amiről még keveset beszéltem. Amiről még magammal sem mertem soha beszélni. Arról, hogy ha nem lettem volna sánta, vajon azzá lettem volna, aki vagyok. Valami úgy sántít itt, Photína... valami olyan nagyon zavaros...

PHOTÍNA Mondjad tovább... ha kibeszéled azt, ami úgy fáj... könnyebb lesz talán.

TÚRTAIOSZ Könnyebb vagy nehezebb... mindegy most már... hisz el kell dönteni... Mostanában sokat gondolkodok arra, ha mindkét lábam ép volna, vajon mivé lettem volna? Csak egy olyan katona, aki csatába megy? Mint annyi más ezer? Vajon lett volna bennem akkor is kétely, és firtattam volna az emberiesség törvényeit?

PHOTÍNA Mi lett volna, ha... ne érdekeljen ez a kérdés. Az vagy, akivé lettél.

TÚRTAIOSZ De vajon az vagyok-e? Hidd el, de sokszor odaadnám az egész tudományt, csupán az ércnek pengéséért, amikor összezörren egy ép lábú harcos páncélzatán.

PHOTÍNA Ne gyötörd magad ily ostobasággal!

TÚRTAIOSZ Ez csak látszólag az. Lényegében nekem tudom kell, hogy ki vagyok. Hogy alkalmas vagyok-e igazi feladatra.

Hogy nem lesz-e túlságosan nagy teher egy nyomoréknak az, amit mások ép testtel sem vállalnának el? Mert nyomorék vagyok. Ez az igazság. Mit ér a lélek, ha minden utcakölyök utánakiabál és csúfolódik. Ha az asszonyok össze-nevetnek a hátam mögött. Mit ér az ész, ha egy szobrot látok tökéletes izmokkal, szemembe könny szökik. Ó, mit nem adnék én, Photína, azért, ha elvégezhetnék egy olyan feladatot, amelyeket az egész emberek számára tartanak fenn. Odaadnék talán ezért mindent. Úgy, ahogy vagyok, még a lelkemet is. Segíts, Photína, segíts! Jöjjél közelebb hozzám...

PHOTÍNA „Ha egyikünk azt mondaná, hogy gyere közelebb, akkor a másiknak mennie kell.” Te mondtad, Túrtaiosz. Meghalni és dönteni csak személyesen lehet. Most már megyek, mert tudom, hogy minél messzebb megyek tőled, annál közelebb jutok az álmainkhoz.

DÉMÉTRIOSZ (*jön egy nyaláb virággal*) Nézd, mester, mennyi virágot hoztam. Á, Photína. Talán rözsét viszel a hasadban is, olyan nagy már.

TÚRTAIOSZ Csönd, Démétriosz. Hozd ide a virágokat! (*Amint átvesszi a nyalábot, lassan Photína lába elé szórja*)

DÉMÉTRIOSZ (*felháborodva*) De mester, azt mondtad, hogy tanulmányozni fogjuk a virágokat!

TÚRTAIOSZ A virágokat sokkal jobban lehet tanulmányozni, ha egy asszony lába érinti őket. (*Photína lassan el*)

DÉMÉTRIOSZ (*kis csend után megszólal*) Nos, uram, úgy látszik, hogy te mást tanulmányozol.

TÚRTAIOSZ (*összerezzen, és tekintetét leveszi a távozó Photináról*) Igazad van, Démétriosz, folytassuk tanulmányainkat.

DÉMÉTRIOSZ Mester, én inkább vívnék, a lábamnak tényleg jót tett a virágszedés.

TÚRTAIOSZ (*őt is megragadja a gondolat*) Vív nál – velem? Abban nem igen lehetnék mestered. Én sánta vagyok.

DÉMÉTRIOSZ Majd megtanítlak. Az roppant férfias dolog.

TÜRТАIOSZ Úgy gondolod, hogy sánta lábbal is lehet vívni? Lehetek sántán is férfias?

DÉMÉTRIОSZ Majd helyben vívunk. Jól elpüföllek, az is férfias dolog, állni az ütést!

TÜRТАIOSZ Vigyázz, Démétriosz, ne legyek mestered!

DÉMÉTRIОSZ Ne félj! Én már a vívómestert is elpüföltem. Egy jó ütés is megér annyit, mint Pitagorasz tétele.

TÜRТАIOSZ De a Pitagorasz-tétel miatt is elpüföltek már sok ostoba legénykét.

DÉMÉTRIОSZ Oda nézz, mester, az a két ág ottan egyenesen vívásra termett! Majd letöröm. No, ez meg is van. Fogd a kardot, tisztelgés, rajta!

TÜRТАIOSZ Vigyázz, még kiütöd a szememet!

DÉMÉTRIОSZ Te vigyázzál, hogy ki ne üssem. Mert én ki akarom ütni. *(Csépelik egymást)*

EUPATÓR *(bal felől)* No, nézd csak, a tanítvány oktatja mesterét.

TÜRТАIOSZ Tisztelet néked, Eupatór ephorosz.

EUPATÓR Ha a tudománnyal is így haladtok, akkor rendben van.

DÉMÉTRIОSZ Apám, ez az igazi tudomány. Marokra fogni egy husángot.

TÜRТАIOSZ Egy jó tanítónak még ehhez is kell értenie, nagyúr, hiszen a filozófia hatalmánál csak a hatalom filozófiája erősebb. Természetesen csak egy ideig. Utóbb mindig a filozófia győz, a megfontolás megelőzi, utoléri és elhagyja a tettet.

EUPATÓR *(komoran)* De néha egy tény túlhalad minden megfontolást.

TÜRТАIOSZ Rossz híreid vannak talán, vezér?

EUPATÓR Eredj, Démétriosz, sátramba, ott várj meg minket!

DÉMÉTRIОSZ Igen, atyám, csak elviszem ezeket a husángokat.

Még szükség lehet rájuk. *(El)*

EUPATÓR *(maga elé)* Igen, Spártában nemsokára minden husángra szükség lehet. Remélem, örülsz ennek, Túrtaiosz.

TÜRТАIOSZ Érzéseimről nem tudnék számot adni. Államtitok talán, ami történt?

EUPATÓR Egy állam titka – inkább a szégyene. Te nyitott szemmel jársz-kelsz honunkban. A húr, tudod, hogy végsőkéig feszült. De most már ott tartunk, hogy máról holnapra Spárta léte könnyen összeroppan.

TÜRTAIOSZ Hát a jóslat, mit Delphi adott?

EUPATÓR A jóslat úgy szólt, te is tudod: „Athénból kérjetelek vezért, ki győzelemre viszi harcotok!”

TÜRTAIOSZ No és, küldtetek Athénba?

EUPATÓR Már vissza is jöttek a követek.

TÜRTAIOSZ Vezérrel?!

EUPATÓR Vezér helyett újabb üzenettel. (*Leenged egy tekercset, és arról olvassa*)

*Hol nem segít az izom és erő,
segít talán a sánta, a vak vagy béna.
Fő, hogy esze legyen a hadvezérnek,
lángoljon lelke, és ne legyen néma.*

Függöny

2. KÉP

Az ephoroszok tanácskoznak Eupatór sátrában

NÓSZOSZ Leckéztetni hívtatok ide? Tudom, mit kell tennem
A vezér én vagyok.

EUPATÓR Nószosz, a vezér te vagy, de most belásd, így tovább nem mehet.

NÓSZOSZ Az én hibám ez, vagy a tiétek?

TÍNOSZ Miért lenne már a mi hibánk?

NÓSZOSZ A babérággal kérkedsz talán?

TÍNOSZ Nem kérkedem, de Spártának szereztem.

NÓSZOSZ (*megvetően*) Futásban.

TÍNOSZ Te még babért sem szerezteél, és mégis maga előtt kerget az ellen. Neked ezért még babér sem fog teremni.

NÓSZOSZ Vigyázz szavadra!

TÍNOSZ Te meg inkább Spártára vigyázz!

NÓSZOSZ Bakter vagyok én, vagy vezér?

TÍNOSZ Inkább baktort tettünk volna meg vezérnek. Az is többet ért volna.

PATÓN Miért emésztitek egymást szavakkal? Itt csak a tett segít.

TÍNOSZ Vagy egy másik vezér.

PHÜLÓ Pártatlan szeretnék lenni én köztetek, nemes urak. Nincsen talán egy közös formula, amelyben megegyezhetnénk?

EUPATÓR Egy formula van csak: a győzelem.

PATÓN Ebben megegyezünk.

TÍNOSZ Bármilyen áron és bárki álljon az útjában.

NÓSZOSZ Hozzám beszélsz talán? Hát van alkalmasabb nálam Spártában e tiszttel betöltésére?

TÍNOSZ Az istenektől kitudtuk, hogy igen.

NÓSZOSZ Az istenektől...?

EUPATÓR Igen, vezérem. Közös elhatározásból tettük ezt, de nem a hátad mögött. Csupán még nem tudunk értesíteni róla. A kétségbeesés ösztöklélt bennünket arra, hiszen az ellen már Spárta előtt áll.

NÓSZOSZ Ó, hitványság ez! Bennetek van a kétely, és bennem kételkedtek. Hiszen ha úgy bíznátok az ősök szellemében, mint ahogy én bízok, szilárd elvetek lehetne, hogy Spártát miként eddig nem érte, nem érheti vereség.

TÍNOSZ Nem érte, nem érheti, és én mégsem értem, hogy miért állunk most ilyen cudarul.

NÓSZOSZ Csatakat veszthetünk, de a végső győzelem a mienk.

TÍNOSZ Lehet, ha az isteneknek tetsző vezér áll seregünk élén.

NÓSZOSZ Látom, ez már kész összeesküvés ellenem. Az én istenem Spárta, benne bízom, minden más istenekkel szemben.

PHÜLÓ Ne beszélj, kérlek, olyan hangosan! (*Fölmutat az égre*) Mert meghallhatják.

EUPATÓR Sokszor álltunk már így, de az istenek mindig megsegítettek. Ezért fordultunk még most is Delphoihoz, hogy megtudjuk az akaratukat.

NÓSZOSZ (*gúnyosan*) És mit válaszoltak az istenek?

EUPATÓR Hogy Athénból kérjünk vezért.

NÓSZOSZ Athénból? Talán egy kalmárt, ki fényes kelmékért fogja megvásárolni Messzénétől a győzelmet?

PATÓN Az istenek azt mondták, hogy Athénból kérjünk. . .

PHÜLÓ És szerénységem bátor volt Athénba követséget vezetni – vezérért.

NÓSZOSZ (*mint fent*) És kaptatok vezért?

PHÜLÓ Vezér helyett ezt kaptuk. (*Egy papírtekercset vesz elő, és leengedi*)

NÓSZOSZ Egy papírtekercset?! Hát lehet büntetlenül pimaszkodni Spártával?

TÍNOSZ Jobb egy vezér papírból, mint olyan, aki olvasni sem tud papírról.

NÓSZOSZ Igen, tudom. Ez itten a hiba. Ezért vagyok én nektek kevés. Mert én az ősi Spárta vagyok maga. Engemet csak az ősi erények érdekelnek. És nincs tíz olyan új dolog, melyért csupán csak egy régít is adnék cserébe.

EUPATÓR Tisztelünk téged, Nószosz vezér és ephorosz. De Spártát jobban szeretjük annál – a te szavaiddal élve –, hogy bárkit elébe helyeznénk.

PATÓN Egy ember érzékenysége nem készíthet végzetes sorsot egy nép számára. Ezt meg kell értened.

NÓSZOSZ Megértem. Kardot nem ránthattok ellenem, hát ügyes szavakkal rontotok rám. Hogy szól a jóslat?

PHÜLÓ Ez már beszéd. Tárgyalásra van alapunk. Kérlek, Eupatór ephorosz, olvasd föl!

EUPATÓR Engedelmeddel, Nószosz vezér, mert a címedet mindenestre meghagyjuk.

PHÜLÓ Lehet két vezér is, hát nem igaz?

PATÓN Lényeg: a győzelem. Ebben is egyetértünk, ugye?

NÓSZOSZ Olvassátok, hogy Athén mit üzent!

PHÜLÓ Az üzenet kissé kétértelmű. Figyeljünk hát nagyon.

A figyelem már majdnem fegyelem. (*Kínosan nevet*)

EUPATÓR (*hirtelen elkezd*)

*Hol nem segít az izom és erő,
segít talán a sánta, vak vagy béna.
Fő, hogy esze legyen a hadvezérnek,
lángoljon lelke, és ne legyen néma.*

NÓSZOSZ (*megrendülve*) Olvasd még egyszer! Rosszul értettem talán.

EUPATÓR (*még egyszer lassan, tagolva elolvassa*)

NÓSZOSZ (*küzdve magával*) Ti, ti ismeritek már e szavakat?!

Ti már elolvastátok előbb?

PHÜLÓ Voltunk bátrak olvasni, tanulmányozni, sőt vitázni is a burkolt lényeg felett.

NÓSZOSZ (*szinte sírva felhőrdül*) Ti vitáztatok egy ilyen pimaszság felett?! Ahelyett, hogy tűzbe vetettétek volna?

PHÜLÓ (*megbotránkozva*) Tűzbe vetni az istenek közvetett akaratát?

NÓSZOSZ Az istenek nem akarhatnak ilyen gyalázatot. Hogy Spártának egy nyomorék parancsoljon! Esküdjete meg az istenekre, hogy erről szó sem lehet!

PATÓN Hogyan esküdhetnének az istenekre, mikor esküvésünk így az istenek ellenére lenne?

NÓSZOSZ Hát akkor esküdjete az istenek ellenére is! De ily gyalázatot el ne viseljünk!

EUPATÓR Térj észhez, Nószosz! Az isteneket pártfogóul kértük. Ellenük harcolni biztos pusztulásunk lenne.

NÓSZOSZ Hát pusztuljanak el az istenek, ha a vesztünkre törnek. Fagyasszuk arcukra a gúnyos mosolyt, amellyel ezt az üzenetet küldték!

PHÜLÓ (*rémülten*) Csak halkan, az istenért, meg ne hallják!

NÓSZOSZ De hallják meg! Halljátok, istenek! Egy spártai van még, aki harcolni fog ellenetek, ha kell, de nem visel el ilyen szégyent soha...!

PATÓN Nószosz, Nószosz, gondolj a győzelemre! Ha tréfálni akarnak, hát tréfáljanak velünk. Egymást is megréfálják.

EUPATÓR A győzelemhez először önmagunkat kell legyőzni.

PHÜLÓ Mi is Spárta érdekeit tartjuk szem előtt, vezérem. Mert azért te továbbra is vezér maradsz. Vezérem, találjuk meg a formulát!

NÓSZOSZ Hát jó. Bocsássák meg az istenek, amit beszéltem.

Van már jelöltetek?

PHÜLÓ Nehéz, nagyon nehéz ez.

TÍNOSZ Spártában nincs is nyomorék.

PATÓN S kell, hogy feltétlenül spártai legyen?

EUPATÓR A jóslat nem beszél erről.

PHÜLÓ Válasszunk talán vezérnek egy papot. A papok jóban vannak az istenekkel.

NÓSZOSZ Válasszatok vezérnek sebesültet. . .

PATÓN Sebesültünk oly sok van már, hogy sereg kitelne belőlük.

De vezérnek való nincs köztük egy sem.

TÍNOSZ Beszélj, Eupatór!

NÓSZOSZ *(feleszmélve)* Tehát van már jelöltetek?

PHÜLÓ *(szemforgatva)* Hogyan lenne, hiszen veled még nem is beszéltünk.

NÓSZOSZ *(keserűen)* Hát megbeszéltetek velem mindent előbb?

PHÜLÓ Természetesen. A vezér még te vagy. Meg aztán is te leszel az egyik vezér.

NÓSZOSZ Nyíltan beszéljünk! Ki a jelöltetek?

PATÓN *(kertelve)* Mindegy, hogy ki, fő, hogy a jóslat rátaláljon.

TÍNOSZ Az istenek akaratát tiszteletben kell tartani.

PHÜLÓ Olyan ez, mint az egyenlet egy ismeretlennel. Ha megvan az ismeretlen, megvan a megoldás.

EUPATÓR Beszélj egyszerűbben, Phüló!

NÓSZOSZ *(növekvő dühvel)* A nevét mondjátok!

PHÜLÓ Név. Név. Hát nem mindegy? Az egyik név olyan, mint a másik.

TÍNOSZ Bízd ránk ezt. Nószosz. Mi is jó hazafiak vagyunk.

PHÜLÓ Spártaiak vagyunk mi is.

PATÓN Jó spártaiak.

NÓSZOSZ *(mint fent)* A nevét akarom hallani!

PHÜLÓ Hát mondd meg, Eupatór ephorosz.
TÍNOSZ Miért is ne mondaná meg?
PATÓN Előbb-utóbb úgyis megtudja mindenki.
EUPATÓR Megmondhatom most is. Ámbár néhány dolgot még meg kellene beszélnünk.
NÓSZOSZ (*szinte toporzékolya*) Nincs ennél fontosabb!
PHÜLÓ Nincs bizony.
PATÓN Beszélj, Eupatór, mi is kíváncsiak vagyunk!
TÍNOSZ Kíváncsiak vagyunk, bár én már előre is hozzájárulok.
NÓSZOSZ (*kirobban*) Az istenekre vagy az istenit, de a nevét akarom hallani!
EUPATÓR Túrtaiosz.
NÓSZOSZ (*megkönnyebbülten felsóhajt*) Nem ismerem.
PHÜLÓ No, ugye, megmondtam előre? Csupán egy név. Mindegy, hogy kinek a neve.
NÓSZOSZ Spártai?
PATÓN Hát nem mindegy az, mi volt? Ha jó lesz vezérnek, jó lesz spártainak.
NÓSZOSZ Spártában él?
PHÜLÓ Igen, itt él közöttünk, és jól ismeri a szokásainkat.
NÓSZOSZ Vendégünk vagy rabszolga?
PATÓN Rabszolga.
EUPATÓR Sánta rabszolga. Messzénéi.
NÓSZOSZ Az-e, akit nemrég fogolyként hoztak Spártába?
EUPATÓR Ismered te is talán?
NÓSZOSZ (*méltóságteljesen*) Ismerem, de el nem ismerem soha sem vezérnek.
PHÜLÓ Az istenekre gondolj, kérlek! Ráillik teljesen az üzenet. Sánta és mégis jó eszű.
NÓSZOSZ (*kétségbeesetten fölnevet*) Jól megtréfáltatok most, urak, istenemre, még az isteneknek is tetszhet ez.
PATÓN Nem tréfa ez, Nószosz. Őt kértük fel vezérnek. S már el is fogadta tisztjét.
PHÜLÓ Áldozatának füstje fölfelé szállt.
EUPATÓR Kétségtelen jelül isteni hivatásának.

NÓSZOSZ Ez még tréfának is keserves lenne. Józan ésszel nem tehettek ilyen bolondot.

PATÓN Józan ésszel, mondd? De hát józanságunk fölött hiszünk az istenekben. S amit akarnak, az nem lehet bolond. De ha akarják, még bolond is tehet eszes dolgokat. S az eszes dolog már nem bolondság. Ezt magad is beláthatod.

NÓSZOSZ Hát pusztuljanak akkor az istenek, mielőtt Spárta pusztulna el! Kardélre mind velük, ha oly feltételt tűznek ki élénk, amelyet ősi becsülettel vállalni nem lehet!

EUPATÓR Tiltakozom káromló szavad ellen! Legyen saját bűnöd ez a beszéd, ne a népé, amelyből származol.

NÓSZOSZ A nép, amelyből származom, nemes. S még élni sem kíván ilyen áron.

TÍNOSZ A nép téged nem kíván, és bízik az istenekben.

NÓSZOSZ Nos, én még az utatokban sem leszek. Vezéri tisztem a lábatok elé vetem, Eupatór ephorosz, mint ahogy Pügón odadobta magát élénk. Rúgjatok belém is akkorát, amekkorát Spártába rúgtatok akkor, midőn egy messzénéi rab-szolgát tettetek meg vezérnek.

PATÓN A győzelemért tettük ezt.

TÍNOSZ A győzelemért mindenáron.

NÓSZOSZ Még Spárta árán is!

PHÜLÓ Hogy érted ezt?

NÓSZOSZ Ahogy lényeges. Az istenekben bízva most olyan vezért választotok, ki nagyobb szégyen Spártára, mint amilyen csapás lenne a messzénéi győzelem. Mert Messzéné Spártát külsőleg győzné le csak. Ám a ti győzelmetek minden inkább, csak nem spártai. Az ősi Spártát belső értelemben véve áldozátok fel az engedménnyel, amelyet az isteneknek adtok. Spárta szellemét annak a szellemnek, mely az istenek ügyét és határozásait oly emberfölöttinek tartja, hogy az szinte már minden népi érdeken felül kötelező, egy magasabb rendű hatalom nevében. Most először a győzelemért teszitek. Aztán majd önként. Később meggyőződésből, végül már inkább alázatosan. Beolvadva egy olyan közös-

ségbe, amely már lényegesnek sem tartja, hogy messzénéi-e ez, vagy spártai amaz?! Én látom ezt a roppant nagy kelep-cét, s a győzelem helyett nekem halál kell inkább. Halál most és azonnal, spártai módon. Mert ha ilyen áron arattok győzelmet, első veszített csatája lesz ez a döntő vereségnek. A többit meghozzák majd az évek. S ha lesz még néhány győzelmetek, amelynek ily nagy az ára, végül is ti adjátok majd hadisarcként oda a lényegét, az ősi Spártát, amiért harcoltatok. Mert harcotok erkölcstelenebb lesz egyre-egyre.

Harcoltok majd, és nem tudjátok, miért, mert célja sem lesz már a harcnak. Hiszen a győzelemért közben feláldoztatok mindent, amiért harcolnotok kellett volna. S amit jobban megőrizhettetek volna a vereség keserű levében, elvesztitek majd az áldozatos győzelmekben. Még változtathattok ezen, ephoroszok. A spártai sors most a kezetekben van. Akarjanak bármit az istenek, még van menekvés, de ha úgy tesztek, amint akarják, lehetnek istenfélő férfiak, de nem vagytok többek a nép árulóinál.

EUPATÓR Őrült beszéd ez az istenek ellen.

NÓSZOSZ Őrült tett ez az istenek nevében.

Függöny

3. KÉP

Szín, mint az I. felvonás 1. képe. A szikla alatt asszonyok főznek egy kondérban

I. ASSZONY Én mondom nektek, rosszul járna a sánta, ha ki-menne a sereghez. Csúfot üznének belőle. Hát látott már valaki olyat, hogy a spártai csapatoknak egy rabszolga pa-rancsoljon?

II. ASSZONY Méghozzá Messzénéből való.

AMÍNA (az öreg spártai születésszónok) A dolgokra menjete!

Az istenek küldték a sántát. Delphoi mondta maga, hogy ő legyen a vezér.

I. ASSZONY (*félvállról*) Nekünk parancsolgat a sánta. Az asszonyoknak. Hogy száz kondérban főzzünk százszor tizenöt embernek.

II. ASSZONY De hát kinek? Spártában nincsen még száz férfi sem. Aki erős, csatában van mind, csak a csonkák vannak itt-hon, a gyerekek meg az aggok. Hát kinek készül e roppant lakoma?

I. ASSZONY Biztosan a messzénéieknek.

AMÍNA Buta vagy, fiam, mert azok meg ezerszer tizenöt-nél is többen vannak.

I. ASSZONY Nana, nem kell azért még gúnyolódni, mert vén vagy!

AMÍNA Te persze azt szeretnéd, ha jönne férfi, legalább egy hadsereg.

I. ASSZONY Azt se bánám. Mert ez a legrosszabb a háborúban. Hogy nincsenek itthon a férfiak. Az éhezést meg lehet szokni, meg a halottakat is. Csak azt az egyet nem lehet megszokni. Hiányzik nagyon. Néha már a nagyapámat is férfinak nézem.

II. ASSZONY Csak aztán le ne babázz tőle, mert szakállasat szülnél!

AMÍNA A tűzre tegyetek!

I. ASSZONY Itt jó Démétriosz. Hogy vagy, vitéz?

DÉMÉTRIOSZ (*kicsit lihegve*) Még nem vagyok. Csak leszek.

I. ASSZONY A termetedre már férfi vagy. Másképp is? (*Össze-vihognak*)

AMÍNA Tudj uralkodni magadon, te cafka!

DÉMÉTRIOSZ (*zavartan*) A vezért keresem...

I. ASSZONY Tán a seregnél van vezéred. Más vezérek ott szoktak lenni.

AMÍNA Űgyet se vessél rájuk! Veszett szukák ezek. Addig pimaszkodnak a férfival, míg erőszakot nem tesz rajtuk. S ha

megteszi, akkor meg azért gyalázzák, hogy csak egyszer tette. Vezéred nem volt itt, Démétriosz. Tanácson van a többiekkel, de ide jön.

DÉMÉTRIÖSZ Megvárom, jó Amína, mert fontos jelentenivalóm van.

I. ASSZONY Aztán meg mi az a fontos, legényke?

DÉMÉTRIÖSZ Úgyse mondom meg! Hadititok. Ne légy kíváncsi. . .

AMÍNA Pucold a répát!

I. ASSZONY Mit nógatsz?! Ha valakinek a férje már két éve katonára, az kell, hogy szeresse a katonákat.

AMÍNA Vérednél csak a szád mocskosabb. Csönd legyen! Jönnék.

TÍNÖSZ (*jön Eupatórral és Túrtaiosszal*) Mégis el kellett volna menned a sereghez.

EUPATÓR Nem, Tínosz, Túrtaiosz cselekedete helyes volt. Ha ki megy hozzájuk, első dühükben talán még fel is koncolják, vagy futásra kényszerítik. Mert az első napon dühöngtek, a másodikon már csak morogtak, harmadnapra látni szeretnék volna, a negyedik napon aggódni kezdtek, hogy miért hagyja őket magukra a vezér. Most meg egyre-másra jön a sok futár a hadnagyoktól, hogy látni kívánják.

TÍNÖSZ Hát akkor legalább most menj, Túrtaiosz.

TÚRTAIÖSZ Nem, nem megyek. Majd ők jönnek ide. (*Elfordul*) Te vagy, Démétriosz? Jelentsd, fiam, hogy álltok!

DÉMÉTRIÖSZ Jó szerencsét, vezérem!

TÍNÖSZ (*gúnyosan*) Ez az új köszöntés?

TÚRTAIÖSZ (*mintha észre sem venné*) Üdv helyett szerencse, mert csak szerencsével üdvözülhetünk. Hallgatlak, Démétriosz.

DÉMÉTRIÖSZ (*kicsit nagyképuen*) Az asszonyok kihallgatják, uram.

TÚRTAIÖSZ Nemes Amína, vonuljatok el egy kissé!

I. ASSZONY Végre jó három férfi, és nekem menni kell. Gonosz sors! (*Hárman el*)

TÚRTAIÖSZ Nos, Démétriosz, hogy áll a gát?

DÉMÉTRIOSZ Minden rendben, uram, ahogy tervezted. A gát elkészült. Ötszáz fiú dolgozott rajta, négy nap és négy éjjel. Most áll a gát, s már úgy megduzzasztotta a patak vizét, hogy a völgyet teljesen elborította már az áradat. Nincs is más út már a szikla és a völgy között, melyet elöntött a patak megduzzasztott víze, mint a dombhát. Az is alig száz öl széles.

TÜRТАIOSZ Derék munkát végeztetek, Démétriosz. De ne felejtkezz meg a máglyákról Spárta kapui előtt! Most elmehetsz, Démétriosz.

DÉMÉTRIOSZ Meglesz, uram, az is. *(El)*

EUPATÓR Tervedből lassan valóság lesz, vezér.

TÜRТАIOSZ Furcsa ezt a szádból hallani.

EUPATÓR Pedig az vagy, és most már igazán hiszem, hogy az. TÍNOSZ Adnák az istenek! Bár én inkább hiszek egy olyan vezérben, aki a seregek élén rohan az ütközetbe, mint ki hátul sző terveket.

TÜRТАIOSZ Meglátjuk ezt is. Oly sok vesztett csata után legfeljebb majd nyerünk egyet s vele a háborút.

EUPATÓR Látod, nekem meg ez a furcsa. Oly természetesen hangzik szádból a szó, hogy: nyerünk, s lényegében mégsem oly természetes.

TÜRТАIOSZ Egyszer belátod majd, hogy mégis az volt.

TÍNOSZ Mindent értek, vezérem, csak azt nem, hogy mégis kikkel akarod végrehajtani szép tervedet, ha nem ezekkel a katonákkal, akikkel eddig harcoltunk.

TÜRТАIOSZ Akikkel én a harcot fölveszem, mások lesznek. Nem ezek.

TÍNOSZ Mások, mások, de hát mégis kik, ha nem ezek?

TÜRТАIOSZ Legyen elég neked, hogy nem ezek.

AMÍNA *(amennyire tud, futva tér vissza)* Uram, zúgolódó katonák jönnek, és mind dárdával, állig fegyverben. Menekülj, mert mind azt beszélik: te nem vagy vezérük! S fenyegetődznek.

TÜRТАIOSZ (*furcsa hetykeséggel*) Azt teszik, mit nem tesznek már spártai harcosok, ahelyett hogy végre már győznének.

1. ASSZONY Itt vannak már, hű de csontosak! Súlyosak inkább ezek, mint édes terhek.

PHARÓN (*jön mintegy 15–20 katonával*) Végre, hogy megtaláltunk, sánta! Jól elbujdostál vezér létedre!

TÜRТАIOSZ Ki mondta nektek, hogy vezér vagyok?

PHARÓN No, nézd csak, adja a bolondot! Hát a kürtösök fújták az új vezér jelét. A hadnagyok meg kihirdették. Én meg csak azt mondtam a komáknak, hogy te nem vagy a mi vezérünk.

TÜRТАIOSZ Ki mondta, hogy a ti vezéretek vagytok?

PHARÓN Akárki mondta, ha te vagy a vezér, nem harcolunk tovább.

TÜRТАIOSZ Ki mondta nektek, hogy harcoljatok? Te talán tudod, te Markóna, oly elszántan szorongatod a kardod? Vagy talán tudsz mást is? Például azt, hogy hány csatában voltál?

MARKÓNA Huszonegy csatát küzdöttem végig.

TÜRТАIOSZ Ó, ez nagyon szép. És hányszor győztetek?

MARKÓNA Háromszor.

TÜRТАIOSZ Háromszor huszonegy közül, elég szép. (*Az asszonyokhoz*) Csitt, asszonyok, ne nevessetek! Egy ilyen komoly harcost komolyan kell venni. Háromszor győzött huszonegy közül...

PHARÓN Szóval akárhogy is beszélsz, mi vissza sem megyünk többé.

TÜRТАIOSZ Ki mondta nektek, hogy menjete vissza? Tegyétek azt, ami jólesik, végtére is nem vagytok katonák.

PHARÓN Még sértegetsz, hogy nem vagyunk azok?

TÜRТАIOSZ Sértésnek, kérlek, ezt ne vedd, de hát hogyan nevezek valakit, aki a vezért nem ismeri el vezérnek, bár áll a harc, nem akar harcolni, önkéntesen elhagyja seregét, és vissza sem akar hozzá térni.

EGY HANG Pharón, te azt mondtad, hogy ismered, és majd jól odamondasz neki.

TÜRТАIOSZ A szél hát innen fúj. Még mindig nem laktál jól, nem mes Pharón. Azért nincs benned elég fegyelem. Mért nem enni kértél az új vezértől, lásd, okosabb lett volna ez.

PHARÓN Kérlek. . .

TÜRТАIOSZ (*fagyos méltósággal*) Semmit se kérj, vagy vezéred vagyok, s akkor takarodj a szemem elől, mielőtt még front-elhagyásért a véredet venném, vagy nem vagyok az, akkor meg nincs mit beszélnünk. (*Elmegy*)

EGY HANG Úgy látszik, mégsem olyan jól ismered te ezt, Pharón.

MÁSIK HANG Esküszöm, még abban is méltóság van, ahogy sántikál. Mégis vezér ez.

TÍNOSZ No, mi lesz? Nem szégyelltek így mutatkozni Spárta ephoroszai előtt?

MARKÓNA Tiszt urak, nehéz ezt elmondani, minket félrevezettek.

EUPATÓR Takarodjatok innen, esküszegők! Túrtaiosz vezér parancsát mondom nektek. Az ezredek meg a hadnagyok őrizték a dombhátat, mely az áradás és a Taigetosz sziklái között van. Több katonára nincs szükség, s ha lenne is, ti nem vagytok azok. Az ezredek és hadnagyok kivételével mind el van bocsájtva. Menjetek mind, amerre akartok, ahogy én ismerlek benneteket, előre úgysem fogtok menni, mert arra az ellenség van. Hátra arc! Lóduljatok! (*A katonának, élükön Pharónnal, mint megvert kutyák távoznak*)

I. ASSZONY Tyű, a teremtesít ennek a sántának, jól elbánt ezekkel!

II. ASSZONY Én sajnálom őket, szemük majd megmeredt egy kondér leves láttán.

EUPATÓR (*közben Túrtaiosz visszajő*) Ez volt az első győzelem.

TÜRТАIOSZ De még nem a döntő. Szárnytámadásokat jókor jött, urak. Hátrálni már meghátráltattuk őket, de hogyan visszük majd előre?

TÍNOSZ Én kezdek bízni abban, hogy tán csodát teszel.

AMÍNA (*áhitattal*) Vezér, nemsokára már készen leszünk az étellel. Mit tegyenek az asszonyok?

TÜRТАIOSZ Felügyelőjük legyél, jó Amína! Minden kondérnak tizenöt harcost kell fogva tartania az illatával. A főkolompásokat, köztük főleg Pharónt, ehhez a kondérhoz. Legyetek hozzájuk kedvesek, hogy érezzék az otthon melegét.

I. ASSZONY Ebben az irányban nem kell kioktatni minket.

TÜRТАIOSZ Tegyétek azt is, mindegy. A lényeg az, hogy amikor a hold feljön, minden kondér körül ott legyen 15 harcos. Minden ízében jóllakottan. A kürtjelzésre, amikor a tűz kigyúl, mindnyájan gyertek ide!

I. ASSZONY Úgy teszünk, vezér, bár én az egész holdtöltét kitölteném 15 férfival. (*Türtaiosz nevetve elfordul az ephoroszok felé*)

AMÍNA (*Photínához, aki most jött kosárral karján*) Photína, lelkem, megjöttél, jól van. Sajtot is hoztál. Fügét meg kenyeret. Ügyes vagy. A hús már puha. Jó falat lesz.

TÜRТАIOSZ Tínosz ephorosz, arra kérlek, a dombhátra menj, téged meg, Eupatór ephorosz, arra, hogy a messzénéi rabszolgák felét engedd szabadon. Hadd lássák visszaözoñleni a hitehagyott és csüggedő spártai harcosokat, és vigyék híret annak. Hadd örüljenek a messzénéiek, és örömük hadd legyen korai.

EUPATÓR Jó szerencsét, vezér!

TÍNOSZ Parancsod szerint teszünk. (*Mindketten el*)

PHOTÍNA (*lassan közeledik a neki háttal álló Türtaioszhoz*) Türtaiosz... vezér úr!

TÜRТАIOSZ (*meglepetten hátrafordul*) Photína, a kedves Photína.

PHOTÍNA (*kedvesen*) A botodról látom, hogy a vezér te vagy. A lábadról látom, hogy te vagy Türtaiosz. Különben meg sem ismertelek volna. Hisz mindig azt hittem, hogy felhőlovag vagy.

TÜRТАIOSZ Meghalni vagy dönteni csak személyesen lehet, azt mondtad, Photína. Nos, én döntöttem, legfeljebb – meghalok.

PHOTÍNA De Spárta mellett döntöttél.

TÜRТАIOSZ Egy új Spárta mellett, amelynek mások lesznek a törvényei. Ahol öröm lesz az élet.

PHOTÍNA A döntő lépést fogod elhibázni. Spárta törvényei örök törvények Spárta részére. Aki megmenti Spártát, az megmenti a törvényeit is. A csörgőkígyó csörgőit nem adja oda, csak az élete árán.

TÜRТАIOSZ Higgyél az új Spártában, Photína! Ha egy sánta vezér lehetett, akkor ez már nem a régi Spárta.

PHOTÍNA A jóslat tette azt csak, különben ők soha nem ismerték volna el. A jóslat és a végső kétségbeesés, amellyel a felelősséget akarták levetni. S te önként vállaltad el tőlük azt.

TÜRТАIOSZ Én másképp nem tehettem. Sánta vagyok. S az élet egyszer lehetővé tette, amiről álmodtam, hogy Spártában hős legyek.

PHOTÍNA Az igazi álmaid mások voltak. Jog. Szabadság. Béke.

TÜRТАIOSZ Azok az álmaim voltak, de most félálomban vagyok. Az álmok és a valóság határán. Te is mondtad, hogy intetek az olajfáknak, és nézd, nézd, a spártai olajfák vissza-intenek. A rabló megtorpan, és imát mond. Te ezt nem érted, Photína. Menj, főzz levest!

PHOTÍNA És talán még ma éjjel megszülöm a gyerekem. (*Elfordul tőle*)

DÉMÉTRIOSZ (*jön*) Vezérem, állnak mind a máglyák, az első kürtjelre felgyújtjuk őket, és mindenki azt hiszi majd, hogy Spárta ég.

TÜRТАIOSZ Bocssás szabadon minden messzénéi rabszolgát, aki még Spártában van. Hadd vigyék hírül, hogy fölgyújtjuk Spártát, nehogy a messzénéiek kezébe kerüljön. Eredj hát, Démétriosz, kergessetek ide minden asszonyt, öreget és totyogós gyereket, álljatok el minden kaput, mely Spártába visszavezetne! S aztán amikor a tűz kigyúlt, mindnyájan gyertek vissza.

DÉMÉTRIOSZ Úgy lesz, vezérem. (*El*)

AMÍNA (*aki figyel*) Fiam, nagy dologba kezdteél.

TÜRТАIOSZ Vajon az lesz-e, anyám, ha bevégzem.

II. ASSZONY Én félek tőle. Úgy lángol ez a sánta. Mit nevetsz?

I. ASSZONY Milyen furcsán tudhat egy sánta szeretni.

PHOTÍNA Görcseim vannak, Amína.

AMÍNA Mindnyájunknak voltak görcsei, leányom.

PHOTÍNA Amína, segíts, segíts, ez borzasztó!

AMÍNA Mindenre vigyázzatok, lotyók, e derék asszonyt most elviszem enyhe és magányos helyre.

I. ASSZONY De visszasíess, mert forr a leves!

II. ASSZONY Nézd, visszajöttek.

MARKÓNA (*Pharónnal s a katonákkal vissza*) Meggondoltuk a dolgot, s visszajöttünk.

I. ASSZONY Kétszer se kellett mondani nektek, hogy hagyjátok ott a frontot. A fenébe is, menjetek tovább! Másik kondérhoz. Ebből a vezérek esznek. Pharón, maradj itt, te is, Markóna. Te is, hiszen vezér vagy, a lázadók vezére.

PHARÓN Beszéd, üres szó, nekünk már minden mindegy. Kész már a levesetek?

I. ASSZONY Készül, készül, vezér úr. Nemcsak feketeleves lesz neked ez már, hanem keserű is. A pofádról látom.

PHARÓN (*belekóstol*) Hű, az árgyélusát, de forró!

I. ASSZONY Gyere, te Markóna! Rőzsét gyűjtünk majd a sűrűben. Kell a tűz alá. Páncélodat letedd, úgyis elég nehéz lehetsz.

II. ASSZONY (*Pharónhoz*) Te nem akarsz rőzsét gyűjteni?

PHARÓN (*gorombán*) Én zabálni akarok.

II. ASSZONY Jó, jó, mindjárt megleszünk. Amína visszajön, és megsózza a levest, aztán ehettek.

PHARÓN Sótlanul is ehettek, csak meleg legyen. Igaz-e, emberek, csak meleg legyen. Semmit sem kívánok úgy, mint egy kanál meleg levest.

I. KATONA Mikor is ettünk utoljára főttet?

II. KATONA Nem is tudom. Még anyám csinálta, azóta meghalt.

PHARÓN Mit papoltok? Azóta már ezrek haltak meg, és most homokkal van tele a pofájuk. (*Meglátja Aminát*) Gyere már, Amína, osszál!

AMÍNA Ha majd a vezér jön.

TÜRТАIOSZ *(visszatérve)* Adjál nekik! Nem katonák, ezek, hogy sorra, rendre várjanak.

PHARÓN *(dühében felrúgja a kondért)* Az istenit neki, elég legyen már ebből a beszédből!

I. KATONA *(rémülten)* A sok drága leves meg hús, ne hagyjuk veszni! *(Pharón kivételével a többiek hasra vágódva lefetyelik az ételt)*

TÜRТАIOSZ *(szembenéz Pharónnal, kis szünet után lehajol, egy darab sajtot és kenyeret emel ki az egyik kosárból)* Emlékszel, egyszer már ettünk együtt?

PHARÓN Nekem nem kell. Torkig vagyok én már mindennel. *(Leül)*

TÜRТАIOSZ A sisakod már nem ragyog, a pajzsod piszkos, dárdád csupa rozsdá, a sarudat már régen nem zsírozod. Ne okoskodj már, Pharón! Egyél! Töltsd ki az ürességet, mert a végén még összeroppan a gerinced!

PHARÓN *(reszket az izgalomtól, és hallgat)*

TÜRТАIOSZ Egyél a sajtból, hiszen éhes vagy. Alig vártad az előbb, hogy kész legyen a főtt. Tudod, én mindig szívémen viseltem sorsodat. Te magad mondtad: „Sánta, nálad nem lehet tudni, hogy kinyújtott karoddal fejbe vágod-e az embert, vagy segíteni nyúlsz a hóna alá.”

PHARÓN *(hallgat)*

TÜRТАIOSZ Nem jut eszedbe semmi, Pharón. A szemle sem. Az ezer sátoralj. Ezerszer tizenöt ember: a sisakforgók ragyognak, váll a vállnak feszül, a föld dübörög. *(Pharón hallgat)* Hát arra sem emlékszel, Pharón, amit én mondtam: „Először fejbe kell vágni benneteket, hogy az ember segíthessen rajtatok.” Pharón, nem hallod?! Hátha csak azért váglak fejbe, hogy magadhoz térj a kábulatból?!

PHARÓN *(maga elé)* Adjál a sajtból!

TÜRТАIOSZ *(felsóhajtva)* Ez már beszéd. Itt van kenyér is, meg olajbogyó. Füge. Egyél, Pharón, mert különben még jobban előnt a keserűség!

PHARÓN Utoljára még jóllakok.

TÜRТАIOSZ Mért beszélsz így? Csatába nem mész többet.

PHARÓN De a szégyent nem élem túl. Csak egyet tudnék!

TÜRТАIOSZ Mit, Pharón?

PHARÓN Hogy miért életem? És megemleget-e valaki?

TÜRТАIOSZ Én, Pharón, megemlegetnélek, ha megértenéd most,
hogy eljött a döntő óra.

II. ASSZONY Feljött a hold.

TÜRТАIOSZ S eljött a döntő óra. Áll vagy bukik Spárta. (*A szik-
lára megy fel*)

HANGOK Spárta felől lángok gyúltak ki. Spárta ég. (*A színpad
lassan piros színbe borul*)

TÜRТАIOSZ Ó, bárcsak fel tudnám gyújtani így a hamu alatt izzó
paraszt, s elégne Messzéné! Lesz-e ehhez elég erőm?

TÍNOSZ (*és Eupatór sietve jönnek*) Adják az istenek!

EUPATÓR Mit terveztél, eddig simán megyen. (*Kürtjel*)

TÜRТАIOSZ De most mi lesz? Eddig csak veletek tárgyaltam,
akik egy népnek a vezetői vagytok, s többet tudtok a dol-
gokról azoknál. De most magával a néppel kell beszélnem!
S olyan érzést kell fölhevítenem, amelyről eddig még szó
sem esett. Érzéseket kell most gerjeszteni, melyeket idáig
eltiltottak számukra. A férj szánalmát az asszony iránt, az
apa irgalmát szülöttjéhez. Amit Spárta jelentett a szá-
mukra, az elveszett a veszített csatákkal, ám most az elfoj-
tott ösztönöket kell felidézni.

AMÍNA Az emberek mind erre jönnek. Férfiak és asszonyok ve-
gyest. A rémület van rájuk írva, és kétségbeesés.

EUPATÓR Nem hátrálhaszt meg, Türtaiosz, utolsó reményünk
lett a terved. Az üzenetet most értem igazán. Szavaiddal
görögtüzet kell gyújtanod.

TÜRТАIOSZ Ez a nép már régen elfeledte, hogy miért harcol, oly
régen harcol. S évszázadokon át úgy lett tanítva, hogy
saját léteért semmit sem szabad tennie, saját léte csak
Spártát szolgálja. Ám mindaz, ami spártai, eltűnt lelkéből,
és így az most üres. A hosszú háború az idegen étellel ismer-

tette meg őket, és most talán jobban kívánják azt, mint idegen életet kioltani. Arra kellene hát most feleletet kapnom, hogy kezdjem el. Mit tegyek?

TÍNOSZ *(Túrtaiosz mellett a sziklán Eupatórral)* Hömpölygő áradatként jönnek erre. Tedd, amit tudsz!

PHARÓN Mint a barmok, ha tüzet éreznek. Na, én megyek, mi közöm hozzájuk.

TÚRTAIOSZ El nem mész innen, mert odatartozol te, ahonnan a lángok törnek! Itt maradsz te, és az első sorban állsz majd!

PHARÓN Azt már nem teszem.

TÚRTAIOSZ Nem teszed? Jó, ne tedd. De ha most elmész, sohasem tudod majd meg, hogy miért lett volna érdemes élni. *(Tínoszhoz fordul, halkán)* Amire kértelek, Tínoszom, elintézted?

TÍNOSZ A kém ki van oktatva. Azt jelenti majd, amit te írtál elő neki. A veteránok sisakja mellett, akiket meg kell szólítani, fűcsomó van. Sebeiket kifestették színesre.

TÚRTAIOSZ Amína, mint hallám, Photína szül most, mikorra lesz meg gyermeke?

AMÍNA Reggelre tán.

TÚRTAIOSZ Akkor bárkinek újszülöttjét vedd karodra, s ne kérdezd, válaszolj, anyja most szülte őt, és fiú. Tekintsük égi jelnek!

AMÍNA Spártáért és érted megteszem.

TÚRTAIOSZ Megbízol egy messzénéi rabszolgában?

AMÍNA A spártai vezérben bízom meg.

TÚRTAIOSZ *(elfordulva a jelenlevőktől)* És most, istenek, segítsetek! Segítsetek, bár kétszeresen vagyok áruló! Messzénét árultam el, és magam. Olyat cselekszem most, ami bűn, s bűn lenne az is, ha nem tenném. Egy népet kell most is ily eszközökkel felingerelnem. Miért nem jártam színházba sosem?! Hogy ne lássak hazug szavakkal felgerjeszteni – igaz érzelmeket.

EUPATÓR Egy népet hívsz tetemre, halál legyen, vagy élet, ami jön, de legyen méltó Spártához!

HANGOK *(közelről)* Hol van a sánta? Spárta ég! Vesszen az áruló! Hol a messzénéi rabszolga? Gyermekünk a tűzben égnék. Apám, jaj, szegény, tehetetlen, öreg, vak apám. *(A tömeg betódul a színre)*

TÜRTAIOSZ *(először szinte tehetetlenül nézi őket, aztán lassan megkeményedik, és kitör)* Hátráljatok, ti csorda módra menekülő, gyáva, hitvány, szemét nép, ti – hátráljatok! A vezérhez, akit az istenek szemeltek ki annak, pimasz, mocskos beszédetek ne hangozzék föl, mert Zeuszra mondom, annak villámaim szórom fejetekre. Spárta miatt jajongtok, piszkos banda, hisz nálatok aljasabban Spártát még soha emberfia nem hagyta cserben. Igen, hát nekem a messzénéi rabszolgának kell szót emelnem, kit elbűvölt sok spártai erény, mit nálatok már meg nem láthattam, csak a regösök ajkairól élt elém. Ti mocskosok, hidegvelejűek, jó volna hátrálni most is tovább, túl messze Spártán, föladva mindazt, ami spártai, rabszolgának menni el idegenbe, elhagyni az ősök sírjait, de én, a vezér, ezt nem engedem. S tűzfalat vonok a gyávák elébe. Itt dögöljete meg, aljasok, e föld sarával egyek legyetek, de sarutokkal messze idegenbe rabszolgának ne vigyétek el a haza szent porát! S a győzhetetlen Herkulesnek, kinek véréből eredtetek, nevére gyalázatot futó spártai sereg tovább ne hozzon! Ó, isten, isten, mily szörnyűség ez, lángfalat állít a hadvezér, mert serege csak arra megy előre, amerre hátra van! Ezért edzettétek magatok, ezért volt hát a sok-sok tornaóra, hogy az ellenség elől elfussatok? Ó, istenek, miért nem lehettem én olyan vezér, ki katonákat harcba küldhet, méltó s igaz szavakkal: előre bátran, még az isten sohasem hagyott el benneteket. Vak apáért sikongtok, jó fiak, ám itthagynátok őt rabszorgaláncra, mert Spárta nektek annyit sem jelent már, mint élemedett, öreg s vak apátok. Hol van az az idő, mikor megtanultátok szégyenleni azt, ha Spártát nem nézitek még maguk az istenek előtt is. Ne féljen, ne remegjen senki, az ellenségünk bármi sok, hisz itten már nem a

haláltól, csak szégyentől félhet a spártai. Hátul a lángfal, amely biztosítja, hogy rabszolgák nem lesztek ti már, mert kardélre hány benneteket az ellen: ha előre pajzzsal keze-
tekben, nem az első sorokba rontotok.

HANG A harcból már elég, béke legyen!

TÜRTAIOSZ Hah, vesse meg ki-ki az életet, miként az ellent meg-
veti, ha a béke csak szégyent és a halálnál is rosszabbat, a
rabszolgaságot jelenti neki! A békülés ideje elmúlt, s aki
eldobja most a kardot, reggelre ugyanaz a kard végzi ki.
Nejét sorokban gyalázzák, csecsemőjét agyonverik, és
Spártának még irmagja is elveszik holnap reggelig. Legye-
tek hát kegyelmesek, s öljétek meg őket ti itt, s pirosló
hajnal szép színében tűnjön föl a halál nekik! Öljétek meg
a fegyverekkel, melyekkel az ellent már nem meritek meg-
támadni! Irgalomból vagy félelemből a nőket és a gyer-
mekeket, hogy legalább a meggyalázást ne kelljen elvisel-
niük a testükön. Öljétek meg az asszonyokat, ha általatok
hálnak meg, más az ő haláluk, öljétek meg a gyerekeket,
hogy rabszolgának ne vihessék el őket! Irtsátok ki saját
magatok, ha nem tudtátok megvédeni a fajt! Parancsolom,
emeljétek fel a dárdát, s ti, anyák, engedelmesen legyetek
boldogak, hogy legalább nem estek teherbe az ellenség
részeg katonáitól! *(Néhány másodpercig tartó dermedt
csend után)* Parancsom ellen hát föl se jajdult egyetlen nő
vagy gyermek sem, végre megmutatkozott, hogy a jövőt
hogyan ítéli meg a nép jobbik fele. Inkább halált, mint
gyalázatot. Mostantól kezdve ti lesztek, asszonyok és gyer-
mekek, az én seregem, és jajszó nélkül fogunk meghalni egy
olyan Spártáért, ahol a férfiakból már kihalt minden ősi
erény.

AMÍNA Vezérem, mi leszünk a sereged.

TÜRTAIOSZ Elbámul majd ezen a csatán az egész világ. Nők és
gyerekek mennek a harcba, és a férfiak majd ezalatt levest
főznek. Az anyák karon ülőiket használják pajzsnak, s a
férfiak ezalatt csirkecsontokkal dobálódznak. S míg az

anyák tej helyett vérrel szoptatják kisdedeiket, a férfiak kecsketőgy alatt szívják a tejet, és egymást szeretik.

I. VETERÁN Oly gyalázat ez, amelyet mi, régiek, nem ismerünk. TÜRТАIOSZ Lépj előre, nemes harcosom, meséld el hát ezeknek, melled szörnyű sebét hol szerezted!

I. VETERÁN Panthosznál, hol tízszer annyi volt az ellen, mint mi, de spártai dalokat énekelve, száz sebből vérezve, mégis mi győztünk.

TÜRТАIOSZ Ó, Panthosz, micsoda érzést kelthet neved egy igaz harcos szívében! És te agg harcos, hol vesztetted el fél karod?

II. VETERÁN Szamosznál. Ám e fél kar, hogy elveszett, előbb húsz messzénéit vesztett el.

TÜRТАIOSZ Szamosz, mikor már minden spártai be volt kerítve, s mégis győztünk, mert spártai hit élt még harcosaink szívében. S te, öregem, látom, te vak vagy.

III. VETERÁN S mégis többet láttam már életemben, s érdekesebbet, mint te, vezér. Ezer és hatszázat láttam az ellenségből Fükosznál megölni. Ötször is több volt ennél a sebesült.

TÜRТАIOSZ Micsoda idők is voltak ezek! Mindig tízszeres túlerővel szemben és mindig istenek csodájával határosan.

KÉM (*Lázás izgalommal fúrja át magát a tömegben*) Engedjete, engedjete át! Fontos jelentenivalóm van!

TÜRТАIOSZ Beszélj, Röviden és világosan.

KÉM Vezér, a messzénéi sereg örömmámorban úszik. Először cselt sejtettek abban, hogy katonáid elhagyták a csatateret, de amikor a menekült messzénéi rabszolgák beszámoltak arról, hogy szívéükben mily rettegéssel hagyták ott a csatateret, és meglátták az égő Spártát, örömük lángja magasabban lobogott a spártai tűzfalnál. Győzelmi tort csaptak, és most mindenki lerészegedve fetreng sátrában.

TÜRТАIOSZ Ó, micsoda alkalom lenne most a rajtacsapásra! HANG Igaz, istenemre, hogy igaz.

TÜRТАIOSZ Leléphetsz. Mit tartasz kezedben, jó Amína?

AMÍNA Egy újszülöttet. Egy újszülött fiút. Nem lehet ennél kedvezőbb égi jel.

TÜRТАIOSZ (*színpadiasan térdre ereszkedik*) Az istenek kedvező jelüket adták. Csodával határos módon és tízszeres túlerő ellen most győzhetnénk.

I. VETERÁN Hát akkor vezess ütközetbe!

TÜRТАIOSZ Nincs, kit vezessek, drága jó vitézem. Aggokkal, gyerekekkel és asszonyokkal még részeg sereget sem tudok legyőzni. (*Lábával megrúg egy követ, amely lehengeredve eldönti a sziklának támasztott dárdákat*) Nézzétek, már a dárdák is harcolnának maguktól, de nincs, aki felemelje őket, és az ellenségre hajítsa.

PHARÓN (*lehajol, és felvesz egy dárdát*) Herkulesre mondom, én felveszem az egyiket.

TÖMEG Én is, én is! Gyerünk Messzéné ellen! Toroljuk meg a gyalázatot! (*Verekednek a lándzsákért*)

TÜRТАIOSZ Megálljatok! Ne egymást öljétek, hanem az ellenséget!

II. VETERÁN Jól beszél. Biz isten, mégiscsak ő a mi vezérünk.

TÜRТАIOSZ Ha így rontotok majd az ellenségre, ahogy fegyvert emeltek ellene, győzelmünk biztos, mint a napkelte. Egy szemvillanásra még megálljatok! És Pharón, várj te is, mert feladat vár rád. Az áradás és a sziklafal közötti dombháton törünk az ellenségre. Míg nem hallotok kürtjelet, vonuljatok csendben, hogy annál nagyobb legyen a meglepetés ereje. Minden harcos kössön bal karjára fehér rongyot, a sötétben erről ismerjük meg egymást. Az asszonyok és gyerekek vad kiáltozással segítsék rémületbe ejteni az ellenséget. Most menjetek! Szerencse legyen veletek! Jelszavunk: Győzelem vagy halál! (*A tömeg csendben elvonul*) Ephorosz urak és nemes Pharón, figyeljétek! A vezérletet ti veszitek át. A balszárnyon Tínosz lesz a vezér, és seregével a víznek szorítja őket, a jobbszárnyon Eupatór ephorosz, aki a sziklákra kergeti az ellenséget. Pharón a tartaléknál marad, és annak lesz vezére.

PHARÓN Egy szót hadd szóljak, a nagy tisztességre, mellyel engem illetesz. A jobbszárnyat hadd vezessem én! Eupatór ephorosz már korosabb, maradjon ő a tartalékban.

EUPATÓR Legyen kívánsága szerint. Egyszerre nagyon sürgős lett neki.

PHARÓN Ennyi csüggedés után, nem is csodálatos.

TÜRТАIOSZ Legyen kívánságod szerint. A jobbszárnyat te vezeted.

PHARÓN Parancsod szerint lesz minden, és győzni fogunk.

TÍNOSZ Az ég legyen velünk, s az ősök szelleme!

PHARÓN *(már mennének, de egy pillanatra megtorpan)* Most a seregemhez megyek, Túrtaiosz. Ugye, megemlegetsz, ha vissza nem jönnek? Megígérted.

TÜRТАIOSZ Az ég vezéreljen, Pharón vitéz! Nem foglak elfelejteni soha. *(Csönd, mellette már nem marad senki, csak a kürtösök és Amína)* Halálos csend borult a tájra, oly csendes ütközet előtt a csatatér, mint ütközet után a temető. Olyan küzdelmet vezetek most, amely ellen mindig küzdöttem, és olyan győzelmet fogok aratni, amely a vesztem lesz.

AMÍNA Tudom. Ismerem a titkodat. A küzdelemnél, amely most fog lezajlani, csak az lehet nagyobb, amely lelkedben dül.

TÜRТАIOSZ Ismered a titkomat, Amína? Nincs más titkom, csak a sántaság.

AMÍNA És hogy felnőhettél sántaságban? A vér nem válhat vízzé.

TÜRТАIOSZ A vér vérré fog válni, és kitör a harcosok homlokán és szívéen. A vér vérré fog válni, és megfagy a harcosok kihűlt ereiben. A vér vérré fog válni, és nem vízzé. Bár vált volna azzá, és én megfulladtam volna ereimben!

FUTÁR Vezér, a sereg készen áll az ütközetre!

TÜRТАIOSZ Kürtös, fújj riadót! *(„Marseillaise” kürtjele, a kürt elhangzása után roppant csataordítás, majd egy kissé elcsitul, és Túrtaiosz a zenétől kísérve kezdi)*

*A győzhetetlen Herkulesnek, kinek véréből eredtetek,
előre bátran, még az Isten sohsem hagyott el benneteket!*

*Ne féljen, ne remegjen senki, az ellenségünk bármi sok,
előre pajzzsal kezetekben, az első sorba rontsatok!*

*Hah, vesse meg ki-ki az éltét, miként az ellent megveti,
pirosló hajnal szép színében tűnjék föl a halál neki.*

*Vitézi csapatban tömörülnek a hősi szívvel érezők,
és férfi küzd a férfi ellen, legfönt a harcsorok előtt.*

*S ha hálnak, más az ő haláluk, népüknek voltak őrsei,
de aki reszket, aki retteg, örök gyalázat követi.**

Függöny

* Túrtaiosz eredeti versrészlete, Radó Antal fordításában

III. FELVONÁS

Eupatór sátra. Az ephoroszok tanácskoznak. Nószosz nincs közöttük. Túrtaiosz az ötödik.

TÚRTAIOSZ És Pharón hogyan halt meg?

EUPATÓR Mint a megszállott rontott előre. Kardjával olyan utat tört, amelyen a többiek még csak követni sem tudták. Már talán egy fél órája küzdött így, mikor egyszerre csak egy messzénéi került elébe, aki vadul kiáltozott: „Hol van Túrtaiosz?! Az áruló?! Ki kétszeresen is az. Először szülőházát akarta elárulni, azután elárulta a hazát, amely nevelte őt.” Pharón megszólalt erre. Nem megszólalt, hanem üvöltött: „A vezéremet ne káromold, mert szétverem a pofádat!” Kardjával lesújtott, egyetlen csapással kettémetszette törzsét. Ám egy pillanatig így védtelen maradt, akkor érte a halálos dárdadöfés.

TÚRTAIOSZ Ki volt a messzénéi?

EUPATÓR Valami kenderfonó. Egyik vezére a seregnek. Dainosznak hívták. Halálának döbbenete hozzájárult a messzénéiek romlásához.

TÚRTAIOSZ *(tompán)* Ismertem őt. Jól ismertem. Apám helyett apám volt. Ő nevelt föl. *(Kis szünet)* Teknőnnal mi történt?

TÍNOSZ Még mielőtt feljött a hold, és a tüzek kigyúltak, Lukianosz erőszakot követett el ellene, és ő szégyenében vízbe ölte magát.

PHÜLÓ Az istenek megbüntették Nószoszt, azért, mert káromolta őket, és ellene szegült fenséges akaratuknak.

EUPATÓR Akit az istenek el akarnak veszíteni, annak előbb eszét veszik el.

PHÜLÓ Így történt véle is. Amikor te, dicső Túrtaiosz, kiadtad parancsodat a látszólagos visszavonulásra, ő árulást sejtett ebben, és úgy káromolt téged, hogy: sánta messzénéi rab-szolgá. Dühében mint a vad bika fűjt, és elvakulva tört az ellenségre egyedül, ő, az ezrek ellen. Természetesen még az előőrsökig sem ért el, máris felkoncolták.

TÍNOSZ Én ellenzője voltam, de most megrendülve állok itt, ephoroszok. Igazán csak egy bűne volt. Olyan bűn, aminél erény sincs szebb talán. Mindenekfölött szerette a hazáját. . .

TÜRТАIOSZ Photína. . . ?

EUPATÓR Púpos fiat szült, törvényeink és Lükurgosz törvényei szerint a Taigetoszra kell kitenni.

TÜRТАIOSZ Rettentő ez a sok halott és istencsapása egy győzelemért.

PHÜLÓ Hja, a győzelemnek ára van!

TÜRТАIOSZ Ilyen árat még nem fizetett senki sem, mint én.

PATÓN A te napod ez, Túrtaiosz. Apró ügyekkel most ne törődj! Győzelmes hadvezér vagy, és Nószosz helyébe téged választottunk meg ephorosznak.

TÜRТАIOSZ A tisztesség, amely a csatában elhunyt Nószosz ephoroszról háramlott rám, megtisztelő. De én magamat alig tudom most tisztelni. . . E kis dolgok mellett számomra most minden nagyobb eltörpül. . . Bár ne tettem volna! Bár ne lettem volna! A föld varázslata győzött fölöttem, győzött helyettem, és én mégis úgy érzem, hogy vesztes vagyok. Mert csak egyszer győztem, de veszteségem oly sok van. . .

TÍNOSZ Szavak ezek, csupán szavak. Csatában kell lenni holtaknak is.

EUPATÓR Az életnek is vannak halottai. De Spártának élnie kell!
(Kívülről zaj)

AJTÓNÁLLÓ (*dárdájával elállja a bejáratot, majd jelenti*) Photína van itt, nemes ephoroszok, bebocsájtást kér, s meghallgatást.

EUPATÓR Nő nem léphet be ide.

TÜRTAIOSZ Bocsássátok be, akarom!

PHÜLÓ (*titkos ellenérzéssel*) A vezér még te vagy...

PHOTÍNA Engedélyedre jöttem, Túrtaiosz, bár nincs erő, amely visszatarthatott volna.

PHÜLÓ Keveset tartsz felőlünk, hogy így beszélsz.

PHOTÍNA Ó, nem akarom haragotokat fejemre vonni. Szánalomért jöttem én ide, hogy irgalmasak legyetek kicsiny fiamhoz. Hallgassatok meg!

PHÜLÓ Ez más beszéd már, ajánlom, hogy hallgassuk meg...

TÜRTAIOSZ Hallgass már végre!

PHÜLÓ Furcsán beszélsz velem, nemes vezér. Mert még vezér vagy... Bár sokat köszönhetsz tulajdonképpen nekem.

TÜRTAIOSZ Amit neked köszönhetek, abban nincsen köszönet.

EUPATÓR Miért jöttél ide, Photína, hiszen nőknek ide nincsen bejáratuk...

PHOTÍNA Azt jól tudom, de én anya vagyok.

PATÓN A törvény...

PHOTÍNA ...nem engedi. No de van-e erősebb törvény a természetnél? A nőstény farkas sem engedi a kölykét letépni emlőjéről.

TÜRTAIOSZ Beszélj másképp, Photína! Mint nőhöz illik, lágyan, mint az euboiai fuvolaszó...

PHOTÍNA Nem tudok lágy lenni most. Olyan vagyok, mint az acél, melyet a pörölycsapások addig lágyítanak, amíg gyémántkemény lesz. (*Szinte sírva*) Nézzétek meg e gyermek szemét! A szemét nézzétek, és semmi mást. Apja, anyja, mind jó spártai. Spártai volt, ki köldökét elvágta, s a kés, amely elvágta: kiszolgált spártai kard. A szemét nézzétek és semmi mást! Az értelem máris ott villog...

PHÜLÓ De púpos...

PHOTÍNA Ha egy sánta lehet vezér Spártában, akkor egy púpos lehet még gyerek. Egy parányi púp miatt a Taigetoszra kívánjátok kitenni?

TÍNOSZ A rend kívánja úgy.

PHOTÍNA Ó, és még ti rendről mertek beszélni! Minek a rendje ez, a természetnek vagy egy zűrzavarnak? Kilenc hónapig hordtam ki én, és úgy vágytam e drága kisfiút, hogyha gyöngyöt vágytam volna ily mohón, méhem még azt is megszülte volna. De még a gyöngyön is van egy kis tompa szabálytalanság, mely vele jár, de ki gondolna arra, hogy visszadobja a tengerbe a gyöngyöt ezért...

EUPATÓR Ki tanított meg így beszélni? Spártai nő szájából...

PHOTÍNA Az igazságra tanított...

PHÜLÓ A törvény az igazság...

PHOTÍNA Ha igazságos a törvény. Jól tudom, a törvény előírja: Legyen hibátlan a gyermek, mint a marha, remekbe formált, mint a karcsú dárda, a spártai köles olyan kevés – hogy nyomoréknak nem juthat belőle.

PHÜLÓ Okos leánya vagy Spártának.

PHOTÍNA Segítsetek rajtam, mert különben Spárta mostantól örökké mostohaanyám lesz! Első voltam a futásban, az éhezést nálam jobban senki se bírta, úgy öklöztem, hogy nem egy férfi orra repedt föl csapásaimnak a súlya alatt. Túrtem és edződtem éjszakákon, hús hajnalon és forró délutánon, hogy én magam is hibátlan legyek, és hibátlan legyen bennem a mag, mely egyszer fiat érlel. S most egy parányi púp egy kisfiú két válla között döntő cáfolat a rendszeretekre. Feltételeznem kell, hogy talán nem is bennem, talán rajtam kívül van a hiba.

EUPATÓR Photína, gondold meg, hogy mit beszélsz! A törvényeinket Lükurgosz adta, ki azt rendelé, hogy míg vissza nem tér, ne változtassunk semmit se rajta. S ki változtatni próbálna, vagy bírálni merészelné...

PHÜLÓ (*Túrtaioszt fenyegetve*) ...az kihívja maga ellen a törvényt... (*mézesen*) ...lányom, légy okos, ne hirtelenkedd el a dolgot!

TÚRTAIOSZ Okos leány ez. Ami feltör belőle, olyan, mint a forrás, amely évekig fúrja át magát sok rétegen, de ha egy nap áttöri az utolsót, akkor nem lehet bedugni száját, mintha tömlő volna. Folytasd, Photína, győztünk, tehát van időnk elmélkedésre.

TÍNOSZ (*gúnyosan*) Ma a te napod van, Túrtaiosz, s te kedveled a hímes szavakat.

PHOTÍNA Ephoroszok. Spárta első atyái, szörnyű lehet hallgatni a lázadó szavakat. De mert megszülettem ezt a gyereket, és mert a spártai törvények el akarják emésztetni egy parányi púp miatt, én már nem is vagyok spártai, csak anya. Egy nyomorék kisfiú édesanyja. Egy gyermeké, akinek joga van élni. Mert az isteneken kívül csak én rendelkezhetem az életével. Mert én adtam az életét neki. Ti törvényről beszéltek, amelyet Lükurgosz alkotott, és amelyen meghagyta, hogy változtatni nem szabad. No de ki látta közületek Lükurgoszt, hogy vakon hisztek minden betűben, amit neki tulajdonítanak. Csak az a törvény lehet az igazi, amely minden emberben benne él. Ami az emberi természetén kívülálló, az már nem is emberi, s főleg nem emberséges. Lükurgoszra hivatkoztok mindig, no de Lükurgosz hátha tévedett. Mert tévedett, ha törvényei rajtunk kívülállók. Két törvény ütközik össze itt előttetek, az emberi, amely a természeté és természetes, s egy külső, amely rajtunk kívülálló és természetellenes. Rátok vár most a feladat eldönteni, melyik az igazi. Mert a látszat lehet több, de az igazság csak egy lehet.

PATÓN Ki tanított ezekre a szavakra?

PHOTÍNA Az átvirrasztott éjszakák.

PHÜLÓ Ki mételyezett meg így tégedet?

PHOTÍNA A kételyek.

PHÜLÓ Spárta népe nem kételkedik.

PHOTÍNA Igazad van. A sok torna, amit Lükurgosz előírt, időt sem ad a gondolkodásra. S az kételkedhet csak, aki gondolkodik.

PATÓN Te nő vagy, más a feladatod.

PHOTÍNA Feladatod annyi van, mint egy tehénnek, évenként borjadzani, lehetőleg bikát.

TÍNOSZ A nők nem szoktak így beszélni.

PHOTÍNA Hát a férfiak Spártában hogy beszélnek? A szerelemre nincsen is szavuk, néhány heves és erőszakos mozdulat szolgál helyett. Más tájakon vannak asszonyok, akik selyembe burkolják testüket, hogy bájaikat a természetnél is kíváncsabbá tegyék ezáltal, mi, spártai nők, olyanok vagyunk, mint két lábon járó, csupasz fejőstehenek, amelyeknek csak akkor van értékük, ha terhesek. De ha a sors szeszélye úgy hozná magával, hogy egy nő meddő marad, minden éjszaka más férfi osonhat be hozzá, elvégezve rajta a férfiak szokásos és közös funkcióit. A nagy Lükurgosz törvénye ez is. Hogy csak éjjel és csakis sötétben. És bármelyik férfi, aki akar, beosonhat egy meddő asszonyhoz, mert miképp a meddő tehén – értéktelen a meddő asszony is. Azt mondom, úgy beszélek, mint nem is nő. Nos, hát én hallottam olyan hajókról, amelyek olyan országokból jöttek, hol az asszonyoknak jogaik vannak, mintha férfiak lennének. Városokról, ahol az asszonyok virágból font füzéreket hordanak nyakukban, hajukban drága ékszert és illatos olajjal kenik meg testüket. Arcukon pedig festékekkel kendőzik le a ránccokat, melyek azért vésődtek oda, mert sem olyan városról, sem olyan országról nem hallottam, hol ne az asszonyok szenvednének a férfiak helyett. Látjátok, ó, nemes uraim, vászongyolcsban állok előttetek. Nincs selymem, virágom, festékem, olajam. Nincs bennem semmi lágyság, és a szerelem játékaírói, melyekről oly édesen szól egy távoli dal, én semmit sem tudok. A testemet edzett, durva bőr fedi, nincs bennem semmi gyöngéd, semmi, ami nőies. Olyan vagyok, mint a nőstény állat, aki nem tudja és nem akarja tudni Lü-

kurgosz törvényeit, s csak azt az egyet ismeri, melyet a természet oltott belé: az anyaság törvényét. Nekem nincsen más gyógyórú ékszerem, csak ez a gyermek, akit ölemben tartok. Az életem értelme ez. Azon az első éjszakán oly módon kívántam rögtön teherbe esni, mint gyermek az édes gyümölcsöt kívánja. Nehogy mint meddő minden férfi szukája legyek. Mert arra gondoltam akkor, hogy jön talán egyszer egy más férfi, aki nemcsak arról beszél majd, mit főztél ma, mi lesz az ebéd! A férjemen kívül, ki csak betű szerint lett az, azé akartam lenni egyedül.

E gyermek most megvéd engem attól, hogy én is olyan közös legyek, mint Spártában az étkezés. E gyermek azt is lehetővé teszi, hogy saját sátram legyen, és tűzhelyem, ahol elmerenghetek azon, vajon miféle szörnyszülött lehetett az, aki az életet oly rideggé tudta tenni, hogy békesség és jólét helyett az állam céljául azt tűzte ki: szaporodás és háború.

EUPATÓR Leányom, a sulykot elvetetted. A friss fájdalmak vették el eszedet, vagy talán a láz, amelyet szüléskor a nők érezni szoktak. Leányom, hadd el az ephoroszok sátrát... a törvény, mit Lükurgosz akar, be fog teljesülni.

PHOTÍNA Ó, hagyd e szörnyű zsarnokot, kinek ágyéka sem volt talán, oly konok, és makacs dühöt áraszt maga körül. Mit számíthattak neki a nők, ki magtalan volt, és társtalan. Hiába kancsalít és papol termékenységről, hiába beszél a fiúk ünnepéről, lényegében és igazán csak azt szerette volna, ha harcosok szülnének dárdás harcosokat. Ezért írja titkon azt is elő, hogy egymást szeressék. Hátha sikerül majd kormányozni a természetet, és elkerülni a szaporodásnak régi, lassú, vontatott menetét. Azért szabad csak titkon és éjszaka. Ezért mindegy, hogy kinek a párjával. Megállást csak akkor int a törvény, ha az eredmény már megfogant. Az üzekedés tehát fölösleges. Ó, hogy gyűlölöm, Túrtaiosz, azt, ki az örömből ilyen hideg rendszert csinált.

TÚRTAIOSZ Nem én beszélek, Photína, nem én...

PHOTÍNA De te vezettél az ösvényre rá. Most már értem, hogy

az előbb mit nem értettem, és mi zavart. E hideg rendszer mögött nincsen más, csak zűrzavar, s a természet maga kiált föl segítségért. Minek ide szülni gyereket, hiszen már szinte kölyökkorában letépik anyja emlőjéről, hogy megfosztva a rokoni érzésektől, az impotens és örömtelen Lükurgosznak szentelje életét. (*Zokogni kezd, s a kisfiú felsír a karján*)

PATÓN Photína, hallgass! Többé egy szót se szólj!

TÜRТАIOSZ (*Photínához megy. A kisfiút nézi, ezalatt Phüló suttogva beszél Tinoszhoz*)

PHÜLÓ Fejünkre nőtt a sánta. Photína szájával ő beszélt. Az ő programja ez. Mi lesz Spártából, ha hagyjuk?

TÍNOSZ (*súgva*) Te akartad, hogy ő legyen a vezér.

PHÜLÓ Akkor akartam. Akkor még ő is jó volt. Még egy hasas macskát is megtettünk volna vezérnek, ha így szól a jóslat.

TÍNOSZ Megvédte Spártát.

PHÜLÓ És most tőle kell Spártát megvédeni!

TÍNOSZ Vesztére törsz, cserbenhagyod.

PHÜLÓ Nem hagyom cserben, vesztére sem török. Én csupán reálpolitikus vagyok.

TÜRТАIOSZ (*gyengéden*) Kisfiad talán megéhezett. (*Lassan elvállik a társaitól*) Adj neki enni, Photína! (*Leülteti. Photína elfordul, és szoptatni kezdi az újszülöttet*) Milyen kedves gyermek. Tudod, hogy rád hasonlít. (*Photína bólint*) Nézzétek csak, urak! Már jól is lakott. Úgy látszik, éhes sem volt igazán. No, urak, gyertek, nézzétek csak! Tudod mit, Photína, add ide, majd én odaviszem Spárta híres ephoroszai elé. Hátha egyszer majd ő is ephorosz lesz, ismerkedjen meg hát velük.

Tinoszom, emlékszel, hogy valaha is nyert volna versenyt a stadionban olyan atléta, kinek teste hibás volt?

TÍNOSZ Kissé gondolkodnom kell. Megvan. A pindaroszi félkarú kovács. A diszkoszvetésben szerezte meg az elsőséget és a hírt Pindarosznak.

TÜRТАIOSZ Szóval még atléta is lehetnél, kis pocok.

PHÜLÓ (*hízelgőn*) Én is tudok egy híres szónokról, akinek nyelvhibája volt, és mégis az első szónoka lett hazájának.

TÜRТАIOSZ És Homérosz. . .

EUPATÓR Vak volt az is, igaz, tudta mégis, hogy rózsaujjú a hajnal.

PATÓN (*cinkosan*) Ügyes ember vagy, Túrtaiosz, figyellek, hogy hálózod be az ephoroszokat, lásd, e kis kölyök engem is az unokámra emlékeztet. Éppen olyan szeme van.

TÜRТАIOSZ Ephorosz úr, talán tilosban jártál (*mindent nevetnek, Photína szégyenlősen elfordul, Túrtaiosz visszaadja a gyereket neki*) Jó urak, a nevetés megoldja a szív zsilipeit. Talán most már ti is más belátásra jöttök, ha nem nézitek a dolgokat olyan mereven. Kezdetben Spárta kicsiny volt, más törvény kellett akkor, és más kell ma már. Ha a régi Spártának Lükurgosz nem ad olyan szigorú törvényt, amely lehetetlené tette, hogy elpuhuljanak, talán már el is pusztult volna rég. No de a világ megy előre, és a gyermek Spárta saruját már nem öltheti fel a férfi Spárta, mert a sarú nemcsak szorít, hanem már használhatatlan is. Spárta már kinőtte őket.

TÍNOSZ Nézd, a kis csibész megszorította az ujjamat.

PATÓN Kívülről lárma hallatszik, vajon mi az?

TÜRТАIOSZ Én is hallom a zajt. Urak, döntsünk gyorsan, a kisfiú ügyét védjük meg a nép előtt.

TÍNOSZ Én melléje állok. Jó diszkoszvető is lehet belőle, úgy megszorította az ujjamat.

TÜRТАIOSZ És te, Eupatór ephorosz. . .

LEUKOSZ (*beugrik a sátor nyílásán, két lépést tesz előre, aztán szétvetett lábakkal, csípőre tett kézzel megáll. A nép egész a sátor nyílásig tódul utána*) No, végre megtaláltuk a szökevényt. Itt van Photína és korcs szülöttje. A tanács döntése elől ide menekült. Látom, jó helyre jött.

EUPATÓR Beszélj tisztességesebb hangon, Leukosz! Az ephoroszok előtt állsz, kik a nép megbízásából vezetik Spártát.

LEUKOSZ Kár a sok szóért! Photína korcsát a Taigetoszra viszsük. Vagy talán másképp döntöttetek, ephoroszok?

PHÜLÓ Én tiszteletben tartom a törvényeket.

LEUKOSZ Akkor nem kell sokat beszélnünk.

EUPATÓR Annál is inkább, mert még nem döntöttünk...!

LEUKOSZ Hallottátok ezt, spártaiak? Eupatór ephorosz mondta ezt. Jól véssétek fejetekbe a nevét! Az ephoroszok még nem is döntöttek. Hát lehetne itt másképp is dönteni, amint a törvény eldöntötte már? Spártában nincsen szükség szörnyszülöttekre, elmebajosokra vagy nyomorékokra. Spártának csak harcosokra van szüksége. A Taigetoszra valamennyi korccsal.

TŰRTAIOSZ (összerándul)

TÍNOSZ Lássuk csak, Leukosz, hány csatában voltál, vagy hoztál-e babért a Stadionból?

LEUKOSZ Hát Tínosz is. Pedig rólad már csak igazán nem hinné az ember, hogy a nyomorékokat pártfogolod.

PATÓN Mindenki azt hiszi, amire képes.

LEUKOSZ No lám, egy egész összeesküvés. A szép Photínát védelmezik. Hogy egy ilyen korcsnak mennyi apja van. (Kiszól a sátor nyílásán) Largosz, lépjél most már te is elő! Figyelj, ó, nép! Spárta üdve forog kockán. Ki vagy te, Largosz?

LARGOSZ Spártai harcos és polgár.

LEUKOSZ Csatában voltál?

LARGOSZ Több mint tizenöt csatában.

LEUKOSZ Feleséged?

LARGOSZ Photína... ez itt.

LEUKOSZ Aki korcs gyereket szült neked. (Largosz bólint) Ismered Spárta törvényeit?

LARGOSZ Ismerem.

LEUKOSZ Atyád törvényei voltak azok, és a nagyatyádé...

LARGOSZ ...és a nagyatyám nagyatyáié.

LEUKOSZ Elismered, hogy ez a törvény védi...

LARGOSZ ...Spártát és a spártaiakat.

LEUKOSZ Mit mond a törvény?

LARGOSZ Spártában kevés a köles meg a vetemény, csak az egészséges újszülötteket vegyétek föl hát a nép közé.

LEUKOSZ Jól ismered a törvényt, harcosom. Spárta népe büszke lehet arra, hogy az egyszerű harcosok is ilyen jól tudják a törvényt. Így legalább nincsenek kitéve a felsőbbség önkényének.

EUPATÓR Leukosz, ez már demagógia. Te rajtunk keresztül akarsz emelkedni.

LEUKOSZ (*ügyet sem vet rá*) Largosz, mondd csak, kívánod-e, hogy a szükös termésen neveljük föl nyomorék fiad?

LARGOSZ Nem kívánom. Dehogyan kívánom. (*Kiesik szerepéből*) De hát... (*Photínára mutat*) ő azt mondja, hogy akkor a a szikláról leveti magát, pedig azt se akarom.

LEUKOSZ (*sziszegve*) Szedd össze magad, bolond! A tárgyhoz tehát nincs mit hozzátenni, ephoroszok. A kérdést egyenesen szegzem felétek. Föl lehet-e venni egy nyomorék újszülöttet a spártai nép tagjai közé? Helyes-e a kérdés, Spárta népe?

TÖMEG Helyes, Leukosz!

LEUKOSZ Eupatór ephorossal kezdjük. Igen vagy nem?

EUPATÓR Nem.

LEUKOSZ Tínosz ephorosz?

TÍNOSZ Nem.

LEKOSZ Phüló, te biztosan nemet fogsz mondani.

PHÜLÓ Igen, nemet mondok.

LEUKOSZ Patónt kérdezni sem kell, ő olyan jól ismeri a törvényeket.

PATÓN Ismerem, Leukosz, és jól vigyázz, mert túlságosan is jól ismerem őket.

LEUKOSZ Szavazatod?

PATÓN Nem.

LEUKOSZ Utolsónak, Túrtaiosz, rajtad a sor.

TÚRTAIOSZ Engem utoljára kérdeztél, Leukosz. Ügyesen tetted, mert ha elsőnek kérdezel, nem lett volna több kérdeznivalód. Kérdeztél, Leukosz, tehát jól figyelj! Figyeljetek, epho-

roszok és Spárta népe! A kérdés olyan, mint kétvégű tör. Ha megfogom, hogy elhárítsam magamtól, fölsebzí keze- met, ha nem hárítom el magamtól, egy ügyes demagóg kezéből, bárhol is éljek, szíven talál. Kétélű a kérdés, Spárta népe, és bármit válaszoljak is rá, készen áll az ítéletem.

EUPATÓR Spártaiak, ne feledjétek, hogy a győzelmet s azt, hogy Spárta áll, Túrtaiosznak köszönhetjük csupán.

TÚRTAIOSZ Bár te mondtad, ephorosz, de mégis el kell hárítanom magamtól a dicséretet. Nem ezért jöttem Spártába én. Spárta vesztére törtem...

LEUKOSZ Halljátok, mint mond?!

TÚRTAIOSZ Vesztedre törtem, Spárta, bár spártai vagyok magam is. *(Csodálkozás morajlik fel)*

EUPATÓR Beszélj, Túrtaiosz! Igazold magad! Titkodról csak én tudtam eddig, ezért bíztam benned.

AMÍNA *(hangja)* Én is bíztam benned, mert spártai kard vágta el köldököd.

TÚRTAIOSZ Sokan vannak biztos közöttetek, kik ismerték a halott apámat és anyámat. Mindkettőjüknek, miként Largosz mondta: a nagyapjuk és annak a nagyapja is spártai volt. Apám meghalt, mielőtt megszülettem. Anyám két napig vajúdott velem. Az újszülött fiú volt, és sánta. A láztól és a vértől összefagyva anyám egyetlen percig sem tétozázott, pokrócba burkolt, és a gyöngeségtől imbolyogva elindult velem Messzéné felé. Spártának akkor még nem kellettem én.

LEUKOSZ Hencegő!

TÚRTAIOSZ Nem, Leukosz, én nem hencegek. Csak azt akarom feltárni előttetek, polgárok, hogy egy nyomorék is hozhat üdvöt a hazának. Messzénébe indult el az anyám, mert tudta, hogy ott mint gyűlölik Lükurgosz embertelen törvényeit. Útközben elhagyta ereje, öntudatlanul ment tovább. Talán már nem is érezte, hogy milyen emberfeletti a fájdalom, az, amit el kell viselnie. Vért és tejet szívtam a

melléből, mert kötőjével emlőjéhez kötözött engemet, nehogy elveszítsen. Mikor Spárta határán túl összeroskadtt, Pardophorosz messzénei pásztor talált reánk. Mielőtt meghalt a drága asszony, elmondotta származásom titkát. A pásztor jobb öklét Spárta felé rázta, és bal kezével lefogta anyám szemét.

LEUKOSZ Istent és hazát tagad minden szavával.

TÜRTAIOSZ Az igazat akarjátok hallani, vagy gyermekmesét?

PATÓN Az igazat akarjuk hallani!

PHÜLÓ (*gyűlölködően*) Bár nem biztos, hogy ez az igazság.

TÜRTAIOSZ A népre bízom, hogy mi az igazság. Pardophorosz Messzénebe vitt. Egy jó polgárhoz, aki emberséges ember hírében állott. Fiatal volt még, és kenderfonó. A csatában tegnap Pharón ölte meg. S a kardot én adtam Pharón kezébe. Spárta miatt hát így vesztettem én el apám, anyám majd nevelőapámat.

LEUKOSZ Minden szavával titeket gyaláz a sánta.

TÜRTAIOSZ Messzéneben nevelkedtem föl. Híres filozófusoktól tanultam. A tantárgyak között, bevallom, nem szerepelt se az öklözés, se a gáncsvetés tudománya. A tanítás tárgya idegen töletek, spártaiak. Mely államforma a legjobb? Milyen jogok illetik meg az embert? Hogyan válasszunk el a jót a rossztól? A jelenségek mögött mi a valóság? Milyen pályát járnak a csillagok? Az átfogó hogyan aránylik a befogókhoz? Mi a timpanon helyes felépítése? Csupa olyan téma, spártaiak, melyekről nálunk a fiúgyerek keveset hall, s a lány még kevesebbet. Messzéne hát idegen föld volt. Idegen mindattól, ami spártai. Idegen szellem töltött el engem is a spártaiak kegyetlenségével szemben. Gyűlölet forrt bennem Spárta iránt, csakúgy, mint azokban, akik száműzetésben éltek Messzéneben.

Az emberiesség törvényeiről tanultam, és arról hallottam mindig, hogy mily kegyetlenül bánnak Spártában a rabszolgákkal. Az öröklétről tanultam, és az univerzum titkait próbáltuk megfejteni, és Messzéne határain már gyűlni kezdett

a spártaiak komor serege, hogy elpusztítsák a kultúrát, ami az életet és annak értelmét jelentette számunkra.

Mit tettetek volna hát helyemben? Ki életét Lükurgosz törvényei miatt anyja életével kényszerült megváltani. A gyűlölet forrt bennem, valahányszor Spártának csak a nevét halottam.

LEUKOSZ Fülembefogom, spártaiak, s eltakarom az arcomat, amelyet szégyenpír borít el, hogy az ephoroszok sátrában így beszélhet egy messzénéi rabszolga.

EUPATÓR A végére gondolatok, spártaiak, hogy a hosszú és sikertelen harcok diadalmas befejezését mégiscsak Túrtaiosznak köszönhetjük.

TÚRTAIOSZ Igen, ennyit megérdemlek én is. Egy kis figyelmet. Aztán felzúdulhat haragtok. A harc, miként tudjátok, végül is kitört Messzéné és Spárta között. Az ok látszólag az volt, hogy messzénéi pásztorok lekopasztották a határ menti gyümölcsfákat. Valójában másról volt itt szó. Spárta attól félt, hogy ez a közeli és idegen kultúra előbb-utóbb megmételyezi az izmokat, Messzéné pedig attól, hogy Spárta egy napon majd elemészti mindazt, ami számára az volt, mint Spártának Lükurgosz. Az egyiknek pusztulnia kellett. És miért ne pusztult volna Spárta el? Még sántán is beálltam a seregbe Spárta ellen. Fogságba estem, és így kerültem ide.

EUPATÓR Szörnyű dolgokat beszélsz, Túrtaiosz. Egy spártai nem sülyedhet ily mélyre. De felednünk mégsem szabad, hogy végül is mit tettél érdeünkben. Ha betartottuk volna rajtad a törvényt, már nem is élnél. Ha nem élnél, nem lennénk mi sem. Így hát, őszintén szólva, azt sem tudom, mi lett volna helyesebb. Betartani a törvényt, és törvényt ülni ezzel magunk felett, vagy engedni, amit a törvény tilt, és törvényt ülni ezzel a törvény felett.

TÚRTAIOSZ Mint rabszolga tértem Spártába vissza. Megrúgdostak és megköpdöstek, amint szokás itt. Eupatór ephorosz sátrába kerültem, és oktatni kezdtem Démétrioszt. Mily

feladat volt ez, nem mondhatom. A tigris oktatni arra, hogy ne falja fel a bárányt, akit a szomjúság űzött a patakra. De a fiú, akit először Leukosz oktatott kegyetlenségre, végül is kezdett másra hajlani. S a sánta kénytelenül is belátta, hogy az embertelen törvény teszi az embert is azzá.

A sánta ott volt most apái földjén. Melyet gyűlölt, és mégis úgy vágyott látni, mert a földben, miként Largosznak, az ő ősei is ott pihentek. Ekkor már nem volt messzénéi, de spártai sem volt még, hiszen ne feledjétek, hogy Spárta törvényei szerint már nem is élne, és egyre inkább nem tudta mit tegyen. Titkát el nem mondhatta senkinek, és senki nem volt, kitől tanácsot kérjen. Lelkében nem volt még spártai, de dombok és sziklák, kopár fű, kevés fa s a nehéz levegő, minden, ami körülvette, azt bizonygatta neki, hogy spártainak lenni milyen nehéz. És milyen könnyű más távoli gazdag országok fiának lenni. Itt a létről volt szó, és harcolnia kellett a létért. Szinte sziklát kellett fejnie, mert a tehenek tőgye olyan kevés tejet adott, mintha szikla lenne. Olyan szűkös volt a kölesadag, hogy az étkezés már szinte istentiszteletnek számított. . . Szájában volt a spártai leves íze, mely feketéllett a vértől, és a lelke, amely fehér volt, tele lett Spárta ízével.

S amikor már Spárta ott tartott, hogy a végső csatát is elveszíti: a sánta döntött, inkább magát árulta el, és mégsem a hazáját. . . Verseket írt, és a verseivel feltüzelt a harcosokat, akiket már a spártai fegyelem is cserbenhagyott. Verseket írt, s az új Spártáért ment a küzdelembe.

EUPATÓR Spárta lelkét ébresztette föl, amikor már úgy látszott, hogy cserbenhagyja Spártát az – ökle.

PATÓN Nos, Leukosz, tudsz még valamit mondani?

PHÜLÓ Beszélj, Leukosz, szavazópolgárok előtt állsz! Te is beszélhetsz.

EUPATÓR Mondjátok mind: évoé Túrtaiosz!

TÚRTAIOSZ Így lenne szép, mint a gyerekmesében. Évoé Túrtaiosz! Így, ahogy állok, évoé Túrtaiosz! De ha egy lépést

teszek akkor: a sánta Túrtaiosz. Most nem az én ügyemről van szó, spártaiak. Rólatok van szó. Photína gyermekéről van szó. Egy nyomorék újszülöttről.

EUPATÓR A nép megadja a feloldozást a törvény súlya alól.

TÖMEG Évoé Túrtaiosz! (*Körülveszik*)

LEUKOSZ (*észrevétlenül Phülóhoz megy*) Most mit tegyek?

PHÜLÓ Ostoba! Hozasd be a halottat!

TÚRTAIOSZ (*csendet int kezével*)-A nép kegyes most, mert a győzelem és a megható történet azzá teszi. Ámde rossz napok is jöhetnek még Spártára, szűkös termés, egyéb istencsapása, s ha én nem élek, akkor vajon ki emeli föl szavát egy hibás testű újszülött nevében? Az emberiség nevében. Ezt lássátok be, spártaiak! Előremutatás ez hosszú századokra. Hogy milyen ösvényen kell most már továbbhaladnotok. Az emberiség országútján elérnek a sánták, bénák, vakok és betegek is, ha nem tapossák el őket azok, akiknek épek az izmaik.

Mert hidd el, Spárta, ahhoz, hogy erős légy, és fennmaradjon népi életed, szükséged lenne sok-sok nyomorékra: vak költőre és púpos zenészre, kiket a sorsuk arra kényszerített, hogy lendület helyett elmélyüljenek. Akiknek a kezéből a diszkoszt nem kifelé viszi a centrifugális erő, hanem akikben minden emberi fájdalom centripetálisan a lélek mélységei felé halad. Mert csak az emberiség és a béke az, ami a földön csodákat tehet. Megértés az emberek között, akár spártai, akár messzénéi a nevük. Hogy különbség ne legyen gazdag és szegény között. Senkinek ne kelljen félni a jogtalan zaklatástól, senkit rabszolgának el ne vihessenek. Hogy az emberi jogok ne csak egyesek kezében legyenek jogok arra, hogy megfosszák tőlük a többieket.

LEUKOSZ Jogról beszélsz. Hát a holtak? Azoknak nincs joguk most, semmi. Azoknak, akik az ősi törvényért haltak meg, nem jár semmi tisztelet. A halottnak nincs már semmi joga. Aki Spártáért halt meg, semmit sem számít nektek. Ha élne és itt lenne, nem beszélhetne a sánta így. Vagy tán a halott-

nak már nincsen barátja? Az áldozat már semmit se ér? *(Kiszól a sátor nyílásán)* Hozzátok be a halottat! Engedjétek utat a halottnak. *(A sátor nyílásában álló tömeg önkéntelenül is széjjelválik. A halottvivők Nószosz holttestét hozzák be. Két fáklyavivő megy az élen lobogó fáklyákkal. A halottat a szín közepére teszik le, úgy, hogy feje a sátor-nyílás felé van. Ott áll Pügón, meztelen kardra támaszkodva)* Ha lenne még könnyetek, spártaiak, akkor most kiülne szemetekbe, látva Nószosz holttestét. De könnyetek sincs már, hisz annyi halottat kellett elsíratni, akik meghaltak a hazáért közületek. Mert a hazáért halni spártai erény. Erény, amelyet gúnyolhatnak mások, erény, amelyre csak az képes, akinek nem számít az, hogy meddig él. Akinek csak az számít, hogy a haza éljen.

Nekünk nem kell a tudomány. Lemondunk arról az értelemről, amely odavezetne, hogy egy napon Spárta nem lenne Spárta. Mi kegyetlenek vagyunk az élet kegyelmes szépségeivel szemben, és nem kérünk irgalmat az ellenségeinktől sem. Mi mindent elveszthetünk: életünket, házunkat, hitvesünket, csak egyet nem veszíthetünk el soha: a hazánkat. A haza mindenekelőtt és mindenekfelett! Akik ezt nem érzik, azoknak könnyű másról beszélni. De vajon lehet-e bízni azokban, akik olyasmit ígérnek, amire nincsen példa, oda lehet-e adni azért a legpéldásabb hazaszeretetet? A spártai haza szeretetét.

Nekünk semmink sincs, csak a hazánk, de ennél a semminél nincsen nagyobb kincs a földön. Miért adnánk hát oda ezt a kincset?

TÜRТАIOSZ Az emberiesség fikciója megér egy hazát.

LEUKOSZ Bolond! Fantasztá! Hát jobban szeressem-e az idegent, mint a saját fajtámat? Tetőt építsek a levegőbe, alapzat nélkül? Mi nem változtatunk az életformán, amely eddig összetartott bennünket. Pihenjenek sírjaikban az ősök, s mi örködni fogunk azon, hogy a haza földje nekünk is elég nagy legyen búzaföldnek és temetőnek.

PHÜLÓ Esküdjetek!

TÖMEG Esküszünk! Le Túrtaiosszal! Túrtaiosznak van igaza!

Elég a szenvedésből!

LEUKOSZ Szavazzunk hát!

TÚRTAIOSZ Nem! Ne szavazzunk! Ki utóbb szól, annak inkább van igaza.

PHÜLÓ A szavazás ellen nem lehet kifogásod, Túrtaiosz! Demokratikus dolog, hogy sokan döntsék el az igazságot.

ÓINOSZ Na és, ha döntetlen lesz a szavazás? Mi van az igazsággal akkor? Kié az igazság akkor? Vagy mi lesz azokkal, akik kisebbségben maradnak a maguk igazával? Azoknak most már sohse lesz igazuk?

LEUKOSZ Erre feleljél, Túrtaiosz!

TÚRTAIOSZ Ezért mondom, hogy ne szavazzunk. Mert hogyan dönthet az igazságról az, ki nincsen tisztában a lényegével.

HANGOK Szavazzunk! Legyen már vége! Azt sem értjük, miről beszéltek.

TÚRTAIOSZ Ha így van, akkor tényleg szavazzunk.

LEUKOSZ Mindenki szavaz, aki jelen van. Csecsszopó helyett, ki emlőt ad neki, az anyja, ki beszélni tud, az szavaz maga.

TÚRTAIOSZ Istenem, micsoda zűrzavar!

LEUKOSZ Nem zűrzavar. Az isteni nép szavaz. Ez az igazi népszavazás.

TÚRTAIOSZ Istenítélet inkább, mert azt sem tudják sokan, hogy miről szavaznak.

ÓINOSZ Én majd megszámlolom a szavazatokat. Nem leszek részrehajló.

LEUKOSZ Kezét tegye fel, ki Spárta mellett dönt, szemben Túrtaiosszal. Óinosz, tízesével számold meg őket! Bár százával is lehetne megszámlolni. Annyian vannak.

ÓINOSZ *(számol)* Hatszázan vannak Leukosz mellett.

TÍNOSZ Most azokat számold, akik nem tették fel kezük!

ÓINOSZ *(számol)* Hatszázan vannak Leukosz ellen.

TÚRTAIOSZ *(éledő reménnyel)* A friss vetés nem fagyhat ki egészen.

LEUKOSZ (*rádöbben valamire*) Az ám, de te még nem szavaztál, Óinosz.

TÜRТАIOSZ (*reménykedőn*) Óinosz...!

ÓINOSZ (*középen áll*) A szívem feléd húz, Túrtaiosz, szívem szerint terád szavaznék, de én mindig az eszem után megyek. Egy szavazat Leukosz javára.

LEUKOSZ Győztem!

TÜRТАIOSZ Te győztél. Törekvéseidet most elárultad, hogy Spárta mit sem számít neked, csak a hatalom, melyet a hazaszeretet búvós igéivel szereztél meg.

LEUKOSZ Győztünk! Kiabáljátok kétszer, hogy győztünk! Egyszer Messzéné ellen és egyszer az ősök nevében.

HANG Mostan mi lesz?

LEUKOSZ Photína gyermekét a Taigetoszra visszük.

HANG És mi lesz Túrtaiosszal?

LEUKOSZ Futni hagyjuk. Nevetséges lesz a sánta, és nem mártír.

Spártaiak, kövessetek! (*A nép élén Leukosszal és Phülóval elvonul. A halottvivők Nószosz holttestét is elviszik. Photína szinte delíriumban megy kifelé. Egy pillanatra mintha megtorpanna Túrtaiosz előtt. De a tömeg viszi magával. Óinosz marad végül is a színen Túrtaiosszal*)

TÜRТАIOSZ Isten veled, Photína! Álmodjál arról... (*Kezével legyint*)

ÓINOSZ Te hová mész mostan, Túrtaiosz?

TÜRТАIOSZ Hová mennek a felhők? És miért nem hömpölyögnek visszafelé a folyamok? Honnan jönnek a felhők, és hol vesznek el a folyamok?

ÓINOSZ A semmiben. Mégis hová mész?

TÜRТАIOSZ Nincs hová. Messzénét én árultam el, Spárta engem árult el, s az áruló útja előbb-utóbb mégis csak egy Taigetoszra visz...

ÓINOSZ Ez fáj neked...!

TÜRТАIOSZ Nem... Tudod, csak az fáj, hogy neked szíved szerint Spártához kellett volna húzni, és eszed szerint reám szavazni. Káoszt csináltam csupán, új rend helyett.

ÓINOSZ Be kell, hogy lássad, Leukosz győzött.

TÜRТАIOSZ Egy szavazattal...

ÓINOSZ Na és ha te győztél volna egy szavazattal? Nem mindegy az. Én attól tartok, hogy egyiketeknek sincsen igaza. És eljön az idő, amikor csak azoknak lesz igazuk, akiknek eszük van. Én az emberi észben hiszek. A végső megoldás erre mutat.

TÜRТАIOSZ Isten veled!

ÓINOSZ Hős akartál lenni. Mert érzéseidet zavarta sántaságod. És most, amikor végleg elmész a színről, nem tudsz hősként elbúcsúzni, amit bármelyik rossz, ripacs színész tud. Nincs egy jelmondatod?

TÜRТАIOSZ *(végtelen nyugalom árad el rajta)* Tévedtem, Óinosz. Nincsen olyan bölcs jelmondat, amely betakarna egy szörnyű tévedést.

ÓINOSZ Milyen tévedést?... Tévedtél csak talán... Nem elbukás ez, Túrtaiosz?

TÜRТАIOSZ Csak hős bukhat el. Én sánta vagyok. Isten veled!
(Megindul kifelé)

ÓINOSZ *(könnyeivel küzd)* Aki így megy el, annak csak igaza lehet. Bocsáss meg, Túrtaiosz! Én tévedtem a szavazásnál, és te buktál el helyettem. *(Sírva elrohan a tömeg után)*

TÜRТАIOSZ *(megrendülve megáll. Most megint valami hivatásfélét érez)* Győztél, Spárta! De ha jelenlegi formáidnál maradsz, a fejlődés törvénye szerint pusztulnod kell. Mert eljön az idő, amikor a hatalmasok gyengék lesznek a gyengék hatalmával szemben, és az igazság mindenki igazsága lesz...
(Jobb felé el. Könnyű szellő borzongatja az üres sátrat. Utána a függöny lassan leomlik)

POMPEJI VÁZA

SZERKESZTŐ

MONDRIK ROBERT LUDOVIK

ALAP

2. kiadás 1908. évi kiadás

1908

12. kiadás 1908. évi kiadás

1908

2. kiadás 1908. évi kiadás

AKADÉMIA

1908

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

SZEREPLŐK

MONSIEUR ROBERT LEBORDIN

ROBI	a tizenöt éves Lebordin
BOB	az egyetemista Lebordin
ROBERT	a felnőtt Lebordin

ANGELA

LATOUR

I. FELVONÁS

A szín egy öreg nyugdíjas egyetlen szobáját ábrázolja. A szoba jobb oldala bútorokkal van telezsúfolva. Képek, vázák, szobrok, komoly értékek nagy összevisszaságban. Középen íróasztal, előtte egy karosszék. Ez előtt két fotel, két fotel között kis asztal. A szín és a szoba bal oldala aránylag üres. A bal hátsó falon az előszobába vezető ajtó. A jobb hátsó falon kertre néző erkély. A jobb oldali falon ajtó a fürdőszobába. A bal oldali falon egészen a szín elejéig konyhafülke. Ezt azonban ajtó választja el a szobától.

MONSIEUR LEBORDIN (60 év körüli, magas termetű, puha arcú, koránál öregebb férfi. Amikor a függöny fölmege, a konyha-ajtó nyitva áll, és Lebordin a konyhába tejet tesz föl a gázra. Miután alágyújtott, egyszerre megtántorodik. Szeretné azt hinni, hogy csak egy könnyű szédülés. De a rosszulléte fokozódik, néhány edényt lesodor. Bútorról bútorra támaszkodva eljut a bal oldali fotelig, és beleroskad. A rosszulléte egyre erősödik. Nyöszörög és hánykolódik. Ebben a pillanatban a tej kifut. Éles csöngetés hasítja a levegőt. Majd megint egymás után megszólal a csengő. A függöny néhány másodpercre lemegy. Amikor fölment, a csengő még határozottabban berregni kezd. Lebordin lassan, mint aki transzból kel fel, megindul az ajtó felé. Kimegy az előszobába, de a szoba ajtaját nyitva hagyja. Az előszoba ablakán kiszól) Kit tetszik keresni, kérem?

ANGELA (hangja kívülről) Robert Lebordin igazgató urat keresem.

MONSIEUR LEBORDIN Én vagyok. Miért tetszik keresni, kérem. . . ?

ANGELA Kérni szeretnék öntől valamit... Monsieur Lebordin.
MONSIEUR LEBORDIN Igen, kérem, az más. (*A kulcs megfordul a zárban*) Tessék csak erre, bocsásson meg, hogy előre-
megyek. Csak pénzt ne kérjen, ma 27-ike van, és nekem már
nincs pénzem. 30-án már lesz. Akkor kapom, kérem, a
nyugdíjamat. Addig kérem a szíves türelmét... (*Most
lépnek be a szobába*)

ANGELA (*gyönyörű, magas, fess nő. Görögös ingszerű, bő, fehér
selyemruhában. Széles arany bőröv a derekán. Hatalmas
nagy csokor égővörös rózsát tart a kezében*) Kérni jöttem,
monsieur, de nem pénzt.

MONSIEUR LEBORDIN Beszéljen egyszerűen, kisasszony, térjen
mindjárt a tárgyra! Ma egy kissé rossz napom van. Szédü-
lök. A szívem is nyugtalankodik...

ANGELA Ön olyan jó ember hírében áll, hogy nem is lehet rossz
a szíve.

MONSIEUR LEBORDIN Ez kedves volt öntől, kisasszony. (*Észre-
veszi, hogy Angela vizsgálja a szobát*) Szabad tudnom a
becses nevét?

ANGELA Angela.

MONSIEUR LEBORDIN Szép név. De nem vezetéknév.

ANGELA Ne haragudjon, ez nem bizalmatlanság, de a vezeték-
nevemet csak akkor mondom meg, ha megteszi azt, amire
kérem.

MONSIEUR LEBORDIN Kérem. (*Kis szünet*) Tessék, foglaljon
helyet.

ANGELA (*zavartan a kezében lévő rózsák miatt*) Ezt szeretném...
Valahová...

MONSIEUR LEBORDIN Adja ide nekem. Majd kiviszem a kony-
hába.

ANGELA Hát nincs itt valahol egy váza?

MONSIEUR LEBORDIN Van itt, kérem, váza. Sőt több váza is van
itt. Az egyik váza még Pompejiből maradt vissza. Úgy gon-
dolja ön, hogy illő dolog lenne egy kétezer éves vázába
beletenni egy, két napig tartó virágot?

ANGELA (*kicsit megbotránkozva*) De hát a váza azért van...

MONSIEUR LEBORDIN Nem, kérem. A váza az váza. A virág az virág. Eszébe jutott már önnek halottas koszorút akasztani egy Rembrandt-képre? Ebben a házban több váza van, de olyan váza nincs, amelybe virágot lehetne tenni.

ANGELA Hát én vissza is vihetem. (*Zavartan áll*)

MONSIEUR LEBORDIN Ne vigye vissza, mert lényegében már úgyszem teheti oda vissza, ahonnan levágták.

ANGELA Azt hittem, hogy szereti...

MONSIEUR LEBORDIN ...Szeretem a virágokat. A helyükön. A dolgokat a helyükön szeretem.

ANGELA (*nevetve*) De hát itt elég nagy rendetlenség van...

MONSIEUR LEBORDIN Látszólag. Az ön szemében, kisasszony. Mert az ön szemében az a rend, ha egy halott virágot egy kétezer év óta élő vázába teszek, ön szerint itten nincsen rend, mert teszem föl, minden poros. (*Angela bólint*) Ön téved, kisasszony, mert a por is a helyén van.

ANGELA (*kicsit bizalmasan*) Igen... igen... Nekem mondták, hogy ön különös ember.

MONSIEUR LEBORDIN De miért mondja ön ezt olyan közönséges hangsúllyal? Azt mondja nekem, hogy különös ember vagyok. És úgy mondja nekem, hogy az egészben csak az a különös, ahogy mondja.

ANGELA (*szinte sirva*) Kérem, én inkább megyek...

MONSIEUR LEBORDIN Ha inkább menne, akkor inkább maradjon. A virágot tegye a vázába. De eszébe ne jusson a vázába vizet tölteni. A figurák a vázán még azt hinnék, hogy árvíz van. Most pedig mondja el, hogy miért jött.

ANGELA Protekciót szeretnék kérni öntől.

MONSIEUR LEBORDIN (*kicsit gúnyosan kuncog*) Látja, teljesen igazam volt az előbb. Egy kis rendetlenség láttán az a benyomása, hogy itt nincs rend. De azt teljesen rendben lévőnek találja, hogy egy vadidegen embertől protekciót vegyen igénybe. Én őszintén örülök, kisasszony, hogy abban a világban, ahonnan ön jött, én már csak nyugdíjas vagyok...

ANGELA Ez visszautasítás?

MONSIEUR LEBORDIN Az ön világát utasítom vissza, de nem a kérését. A kérését viszont alig hiszem, hogy teljesíteni tudom. Én ma már csak egy nyugdíjas hivatali igazgató vagyok.

ANGELA De vannak nagy barátai. Lefevrev államtitkár úr még ma is...

MONSIEUR LEBORDIN ...barátom. De a barátaimtól nem kérhetek szívességet.

ANGELA Professzor Henri...

MONSIEUR LEBORDIN Ő nagy ellenfelem. A vázák miatt. De ő sem tesz virágot a vázába. Ő elméleteket gyárt a vázáról. Rossz elméleteket. Tudja mit, kisasszony, magának van igaza. Az ember inkább tegyen virágot a vázába, minthogy rossz elméleteket gyártson róluk.

ANGELA (*makacsul*) Professzor Henrihoz szeretnék néhány ajánló sort.

MONSIEUR LEBORDIN Ez kizárt dolog, kedves kisasszony.

ANGELA Nagyon fontos lenne.

MONSIEUR LEBORDIN Szigorlat?

ANGELA Nem.

MONSIEUR LEBORDIN Állás?

ANGELA Nem. Azazhogy nem kifejezetten állás.

MONSIEUR LEBORDIN Ez egészen pokoli, kisasszony. Ön ismeretlenül és egyszerűen idejön hozzám, hogy a legnagyobb ellenfelemhez ajánljam be.

ANGELA Nagyon kérem, tegye meg!

MONSIEUR LEBORDIN Tudja mit, ez nem is olyan pokoli. Én ajánlani fogom magát. De hát mondja csak, miért éppen hozzám jött? Egy ilyen gyönyörű fiatal lány egy ilyen öreg emberhez.

ANGELA Ez látszott a legveszélytelenebbnek.

MONSIEUR LEBORDIN Hogy érti ezt?

ANGELA Hát hogyan menjen egy csinos fiatal lány egy fiatal emberhez? Az rögtön félreértene a helyzetet. Én önről tudom...

MONSIEUR LEBORDIN Semmit sem tud rólam!

ANGELA Én tudom önről, hogy nem él vissza a helyzettel. Ha fiatalabb lenne, akkor talán először adnom kellene valamit azért, hogy utóbb kérhessek.

MONSIEUR LEBORDIN Igaza van. Ha fiatalabb lennék... De én már öreg vagyok. Nagyon jó. Ha fiatalabb lennék, akkor én vittem volna önnek a virágot. Ez a csokor rózsa valóban hű szimbóluma annak a szakadéknak, amely közöttünk tátong. Most már köszönöm, nagyon köszönöm önnek a virágot. Ha egyáltalán szokás megköszönni az embernek azt a virágot, amit a sírjára hoznak. Mert egy élő férfi számára alig lehetne elképzelni ennél szomorúbb jelentőségű ajándékot. Beszéljen valamit magáról. Kicsoda? Micsoda?

ANGELA Lány vagyok.

MONSIEUR LEBORDIN Program ez vagy csőd?

ANGELA Nem. Csak azt akarom ezzel mondani, hogy még lány vagyok. Ezért nem tudok túl sokat mondani magamról. Művészettörténész szeretnék lenni, mert a művészet örök.

MONSIEUR LEBORDIN Egy kicsit egyetemi stílusban beszél, kis-asszony. Majd ha már asszony lesz, azt fogja mondani, hogy a szerelem örök. És a művészet csak történet. A szerelem örök története. Hát szóval, kislány, mindent tudok, ön nem okosabb, mint amilyennek szerintem Henri professzor első tanársegédjének lennie kell. Ha okosabb lenne, nem ajánlanám hozzá. Megkérném, hogy maradjon velem. Ön méltó Henri professzorhoz. Tehát szívesen kérek tőle egy olyan szívességet, amellyel végeredményben ártok neki. Meg lesz babonázva az ön szépségétől. Fiatalabb nálam, és ezért azt fogja hinni, hogy ön olyan okos, mint amilyen szép. Hogy sajnálom szegény Henrit... Hát hogyan ajánlhatnám én önt egy barátomhoz? *(Fölkel a fotelból, és az íróasztalhoz megy)* Egy kicsit fölényesen beszélek magával, ugye? Bocsásson meg nekem, hatvanéves vagyok. Hatvan év alatt sohasem állt módomban fölényesen beszélni egy ilyen gyönyörű nővel, mint maga. *(Leül az íróasztalhoz,*

és irni kezd. Néhány sort ír, Angela egészen riadt. Lebordin föláll) Tessék, olvassa el, mit írtam.

ANGELA (nem mozdul) Köszönöm szépen.

MONSIEUR LEBORDIN Nincs benne köszönet. Hát miért nem olvassa el? Elolvassam én? (Angela bólint) „Kedves Henri! A sorok átadója... – ejnye a mindenit, hát nem Angelát írtam ide!? Természetesen azért, mert még mindig nem tudom a vezetéknevét. Hát most már mindegy. Szóval – Kedves Henri, Angela hozzám jött, hogy néhány ajánló sort adjak Hozzád. Abból, hogy ezt megteszem, beláthatod, hogy mégsem vagyok az ellenséged. Mert ugyebár fölösleges dicsérnem Őt. Síríg hű ellenlábasod: Robert Lebordin.” Kisasszony...

ANGELA Igazgató úr, azt talán még oda kellett volna írnia, hogy a tanársegédi állásra pályázom.

MONSIEUR LEBORDIN Fölösleges. Ha maga rávett engem arra, hogy írjak Henrinak, akkor ott sem kilátástalan a helyzete. Sőt az az érzésem, hogy attól a pillanattól kezdve, hogy maga belép oda, Henri helyzete sokkal kilátástalanabb lesz. Maga ott nem tanársegéd lesz, kisasszony, hanem tanár...

ANGELA Végeredményben ön mégis csak jó ember, Monsieur Lebordin.

MONSIEUR LEBORDIN Szeretném azt hinni, hogy így van, kisasszony. Szükséges, hogy kikísérjem?

ANGELA (kissé megsértve a gyors elintézésről, felugrik) Nem szükséges. (Kis szünet, mintha arra várna, hogy visszatartsák. Lebordin egy pillanatra megtántorodik) De nem lenne szükséges, hogy itt maradjak, míg valaki jön?

MONSIEUR LEBORDIN Legyen szíves, egy pohár vizet! Nem a virágoknak, nekem. (Elvánszorog a fotelig)

ANGELA (szinte sikolt) Monsieur!

MONSIEUR LEBORDIN Vízet, vizet!

ANGELA (az íróasztalon álló kancsóból vizet tölt) Tessék.

MONSIEUR LEBORDIN (iszik) Köszönöm, már jobban vagyok.

ANGELA Látja, mit tesz egy kis víz?

MONSIEUR LEBORDIN Nem egy kis víz, egy kis jóság.

ANGELA Hát nézze, Monsieur Lebordin, én itt maradok maga mellett addig, míg valaki nem jön. Én ebben az állapotban nem hagyom magát itt egyedül.

MONSIEUR LEBORDIN Én egyedül élek, Angela, és egyszer úgyis itt kell, hogy hagyjon.

ANGELA Nekem nem muszáj. (*Eltépi az ajánló sorokat*) Legfeljebb nem leszek tanársegéd. A művészet nemcsak tantárgy.

MONSIEUR LEBORDIN Ez volt mindig az én álláspontom is. A művészet nemcsak tantárgy. Egy kis jóságnál nincs nagyobb művészet. S a művészet, amiben nincsen jóság, az nem is lehet az igazi. A jóság is művészet, Angela. A jó művészete. Milyen istenáldotta nagy művésznek kell lenni ahhoz, hogy valaki jó legyen a mai világban. Tudja, miért olyan rosszak az emberek? Mert kontárok. Mert a giccseket szeretik. Népszövetség. Árvaházak. És igyekeznek mennél több hadiipari részvényt szerezni, hogy annál több árvaházat támogathassanak.

ANGELA Ön igazat mond, Monsieur Lebordin, csak egy kicsit furcsán mondja el a maga igazát.

MONSIEUR LEBORDIN Az igazság, amit egyszerűen el lehet mondani, nem elég érdekes ahhoz, hogy érdekeljen bennünket.

ANGELA (*egyszerűen*) Mit tehetnék az érdekében?

MONSIEUR LEBORDIN Ez kedves. Idejön protekcióért, és most már én vagyok a maga védenice. Beszéljen valamit, az megnyugtató engem. Egyáltalán nem bánom, hogy nem okos. Akkor talán nem lenne ilyen jó, ilyen kedves.

ANGELA Honnan tudja, hogy jó vagyok, hogy kedves vagyok?

MONSIEUR LEBORDIN Érzem.

ANGELA És hisz az érzésekben?

MONSIEUR LEBORDIN Hiszek.

ANGELA Akkor miért beszél olyan furcsán? Mintha mindenből kiábrándult volna.

MONSIEUR LEBORDIN Mindenből kiábrándultam.

ANGELA Kérem, hogyan lehetséges az, hogy hisz az érzésekben, és mindenből kiábrándult?

MONSIEUR LEBORDIN Erre most nem tudok válaszolni.

ANGELA Akar egy vizes borogatást a fejére?

MONSIEUR LEBORDIN Köszönöm, nem.

ANGELA Rossz beteg.

MONSIEUR LEBORDIN Maga jó ápoló lenne.

ANGELA Miből gondolja ezt?

MONSIEUR LEBORDIN Mert nem ábrándítja ki, hogy én hiszek az érzésekben, és mindenből kiábrándultam.

ANGELA Nem akar lefeküdni egy kicsit?

MONSIEUR LEBORDIN Nem vagyok álmos.

ANGELA No de rosszul érzi magát.

MONSIEUR LEBORDIN Nem. Nem érzem magamat rosszul. Akkor éreztem volna magamat rosszul, ha itt hagyott volna. Így hát inkább előre rosszul éreztem magamat, csak hogy ne hagyjon itt.

ANGELA (*szemrehányóan*) Szóval becsapott.

MONSIEUR LEBORDIN Nem csaptam be, Angela, mielőtt maga ide belépett volna, azt hittem, hogy meg fogok halni. Amikor csöngetett, talán már az eszméletemet is elvesztettem. De... most élek, Angela. Ugye nem álmodom? Nem agonizálok?

ANGELA Ugyan, hogy beszélhet ilyen ostobaságokat! Aki ilyen okos dolgokat tud mondani, mint maga, az az eszméleténél van. Sőt túlságosan is az eszméletén. Magának az igazságai sokkal kegyetlenebbek, mint saját maga, Monsieur Lebor-din.

MONSIEUR LEBORDIN (*felugrik*) Úgy, szóval én kegyetlen vagyok. Mi vagyunk kegyetlenek. (*Tagolja*) Mi, a ki nem választott férfiak. Mi, az átlagos férfiak. Hát tudja maga, hogy milyen kegyetlenség az, hogy ilyen szép nők léteznek, mint maga. Tudja, micsoda vérforraló lázítás ez a többi nővel szemben, Az ilyen nőket, mint maga, máglyán kellene elégetni.

Ha egy ilyen nőt az ember más oldalán lát, az egy életre kiől belőle minden ambíciót. Hát mit képzelsz, hány férfinak jut osztályrészül egy olyan nő, mint maga? A férfiak túlnyomó többsége sohasem juthat el álmainak az asszonyához. Olyan asszonyok mellett éli le az életét, akiket nem ő választott, akik őt választották. Olyan asszonyok mellett, akiknek elég az a fizetés, amit a férjük megérdemel, és elég nekik az a férfi, akit ők megérdemelnek. Angela, ha egy közönséges férfi magát meglátja, akkor a legszívesebben önként lemond a szaporodásról, és legalább tíz napig nem tud ránézni a bécsi szeletre, amit a felesége panirozott ki.

ANGELA Hallgasson!

MONSIEUR LEBORDIN Még most is hallgassak? Hatvanéves koromban, amikor tőlem maga már lehet a világ legszebb nője is... *(Gyöngéden)* Megsértettem? Goromba voltam?

ANGELA Nem maga volt goromba, hanem amit mondott. De azért magától mégis lehet tanulni. Igen, azt hiszem, magától még többet tanulhatnék, mint professzor Henritől.

MONSIEUR LEBORDIN Ön nagyon hűtlen alkalmazott, Angela kisasszony. Még el sem foglalta az állását, máris megtagadta mesterét.

ANGELA Könyörgöm, hagyja ezt a pózt! Arról beszéljen, hogy miért él annyira egyedül! Hogyha van valaki maga mellett, azt is azonnal el akarja marni magától.

MONSIEUR LEBORDIN Gyűlölöm a szánalmat!

ANGELA Pedig higgye el, Monsieur Lebordin, a gyűlölet is nagyon szánalomra méltó.

MONSIEUR LEBORDIN Ezt azért mondta, mert jó, vagy azért, mert okosnak akar látszani?

ANGELA Monsieur, Isten önnel! *(Menni akar)*

MONSIEUR LEBORDIN *(egyszerűen)* Ha most elmegy, meghalok.

ANGELA *(megindultan)* Ezt úgy érzi, ahogy mondta?

MONSIEUR LEBORDIN Ezt úgy mondtam, ahogy érzem!

ANGELA Hol a családja? A gyermekei? Az unokája? Hol vannak? Miért ilyen magányos? Miért ilyen szájalomra méltóan magányos?

MONSIEUR LEBORDIN Mert gyűlölnek.

ANGELA És miért gyűlölük, monsieur?

MONSIEUR LEBORDIN Mert azt hiszik, hogy a vázákat jobban szeretem, mint őket.

ANGELA És tényleg jobban szereti a vázákat?

MONSIEUR LEBORDIN Miért ne szeretném jobban? Hiszen ha történetesen a gyerekeimet szeretném jobban a vázáknál, a vázáim azért még nem gyűlölnének.

ANGELA Úgy tudom, ma van a hatvanadik születésnapja.

MONSIEUR LEBORDIN Honnan tudja?

ANGELA A Meyrs-lexikonból.

MONSIEUR LEBORDIN Érdekes, erre még nem is gondoltam.

ANGELA Hol a családja, miért nem gratulálnak?

MONSIEUR LEBORDIN Maga gratuláljon nekem, Angela.

ANGELA Én már gratuláltam, 60 szál piros rózsát hoztam magának, Monsieur Lebordin.

MONSIEUR LEBORDIN (*elfulva*) És én nem akartam vízbe tenni a virágait. Nézze, kérem, ott a POMPEJI VÁZA, a legszebb vázám, ami csak van. A figurák rajta nem ijednek meg egy kis árvíztől. Átélték már egyszer egy katasztrófát.

ANGELA Bocsásson meg, kérem, nem lehet nagyobb katasztrófa annál, ha az ember hatvanéves korára ennyire egyedül marad.

MONSIEUR LEBORDIN A katasztrófa nem az, hogy egyedül maradtam, hanem az, hogy egyáltalán megmaradtam. Egyszer már majdnem... meghaltam.

ANGELA Hogyan...?

MONSIEUR LEBORDIN Öngyilkos lettem. (*Kívülről zaj hallatszik*)

ANGELA Monsieur, van valaki rajtunk kívül a lakásban?

MONSIEUR LEBORDIN Tudtommal senki. (*A zaj újra hallatszik*)

ANGELA Akkor tolvaj jár kint.

MONSIEUR LEBORDIN Nem baj, olyan szegény vagyok, hogy még a tolvajok is szívesen látott vendégek nálam.

ANGELA Hány éves volt akkor?

MONSIEUR LEBORDIN Mikor?

ANGELA Amikor meg akart halni. (*A zaj újra hallatszik*) Kérem, itt jár valaki!

MONSIEUR LEBORDIN Miért bántja ez magát? Kint hagyott talán valamit az előszobában?

ANGELA Nem.

MONSIEUR LEBORDIN Nahát akkor. 15 éves voltam, kisasszony...

Egy nő miatt akartam meghalni, egy nő miatt, aki olyan szép volt, mint maga.

ANGELA Kérem, mondja el, hogy történt.

MONSIEUR LEBORDIN Jó, elmondhatom. Úgysem mondtam el még soha senkinek. (*Az ajtó kinyílik. Egy rövidnadragos, magas fiú jön be. Könyvvel a kezében, almát eszik*)

ANGELA Na, ugye mondtam, hogy mégis jár itt valaki. Az unokája?

MONSIEUR LEBORDIN Az unokám lány.

ANGELA Hát akkor ki ez a fiú?

MONSIEUR LEBORDIN Én vagyok 15 éves koromban.

ANGELA (*felugrik*) Ez lehetetlen! (*Szembekerül a fiúval, akinek a váratlan meglepetéstől az alma a torkán akad. Fuldokolni kezd, Lebordin érdeklődve figyeli a jelenetet*)

MONSIEUR LEBORDIN Még megfullad. Vágja hátba egypárszor!

ANGELA (*a fiúhoz megy, és néhányszor hátba vágja*) Na, rendben van.

ROBI (*hápogva*) Köszönöm szépen, Angela kisasszony.

ANGELA Honnan tudja a nevemet?

MONSIEUR LEBORDIN Nahát, Angela kisasszony, ez nem szép magától...

ANGELA Mi az, ami nem szép tőlem? Hiszen én nem is ismerem magát.

ROBI Angela kisasszony, azért, mert a barátja itt van, nem kellene még megtagadni engem.

ANGELA Mit beszél?

MONSIEUR LEBORDIN Hagyja rá! Ő azt hiszi, amit mond. Maga kíváncsi volt arra a bizonyos esetre, Angela kisasszony. Most lejátszódik ön előtt, már nem hátrálhat meg. A szerepet vállalnia kell! Tizenöt éves voltam. Szerelmes voltam egy gyönyörű nőbe, akinek volt valakije. Akkor is egy ilyen tettenérés robbantotta ki az eseményeket. Maga Robiéknaál lakott, albérletben. Egyszer elfelejtette bezárni a szobája ajtaját. Robi bejött, és ott találta magát és a barátját. Érti, Angela, hogy miről van szó?

ANGELA Na de hogyan lehet, hogy ez a fiú nem ismeri föl magát?

MONSIEUR LEBORDIN Hogyan ismerhetne föl? Én tudom, hogy ő milyen volt tizenöt éves korában, de honnan tudhatná ő, hogy milyen lesz hatvanéves korában.

ANGELA *(megértően bólint, és átveszi a hangot)* Robi, legyen okos! Tudja jól, hogy én mennyire kedvelem magát.

ROBI *(keserűen)* Kedvel... kedvel, de a barátja előtt letagad.

ANGELA *(suttogva)* Az istenért, Robi, halkabban beszéljen!

ROBI *(kiabál)* Azért se beszélek halkabban, sőt örülök, hogy végre találkozhattam vele! Ezzel a pénzeszsákkal!

ANGELA Robikám, ne beszéljen így! Világhírű műgyűjtő.

ROBI Nem érdekel. Semmi sem érdekel. Csak azt látom, hogy ez az aljas, kövér pók hogyan szövi hálóját maga körül.

ANGELA Hányszor mondtam már, hogy semmi sincs köztünk.

ROBI Hányszor mondtam már, hogy nem hiszem el!

ANGELA Robikám, higgyen nekem!

ROBI *(kétségbeesve)* Akkor miért jön mindig ide magához?! Mit akar magától?! Azt hiszi, nem tudom, olyankor mindig elküld valami megbízatással, de múltkor meglestem, min-dent tudok...

ANGELA *(kicsit nyersen)* Ha így beszél velem, ha ennyire nem bízik bennem, akkor nem látjuk egymást többé!

ROBI Igen, mindig ezzel fenyeget, hogy elmegy tőlünk lakni. Nos, én nem fenyegetőzöm, de ha elmegy innen lakni, Angela, én megölöm magamat.

ANGELA Hogyan mondhat ilyen butaságot, gondoljon az édesanyjára!

ROBI Maga gondoljon az édesanyámra!

MONSIEUR LEBORDIN (*finom emlékeztetőül*) Angela kisasszony, látja, hogy mennyire szerettem magát?

ROBI Nem igaz, nem szereti, csak megvásárolja. Mert tudja, hogy én szegény vagyok. Én nem adhatok mást, csak az életemet.

MONSIEUR LEBORDIN (*durván*) Fogd be a szád már, taknyos kölyök! Únlak!

ROBI Mit mondott? (*Vérbe borult arccal körülnéz, és fölragadja a pompeji vázát*)

ANGELA (*rákiabál*) Tegye le! Azonnal tegye le! (*Robi leteszi a vázát*) Menjen ki, Robi, kérem, menjen ki néhány percre! Hagyjon magunkra! Szeretnék beszélni az igazgató úrral!

ROBI (*csendesen*) Jól van, kimegyek. Be akarom bizonyítani, hogy mennyire bízom magában.

ANGELA Látja, így szeretem magát. Amikor olyan kisfiús. Kia-bálni és féltékenykedni minden férfi tud. Minden férfi tud gorombáskodni.

MONSIEUR LEBORDIN Remélem, ez nem nekem szólt. kedves Angela: (*Fölkel*) Maga csak maradjon, fiatalember. Majd én megyek ki. Közöttünk ugyanis nincsen semmi tisztázni-való. Ugyebár, Angela kisasszony, közöttünk minden világos (*Bántó, fölényes gesztussal kimegy az előszobába*)

ROBI (*utána fordul*) Megöljem?

ANGELA (*egyszerűen*) Ne ölje meg, Robi! Szükségen van rá.

ROBI Én is tudok dolgozni magáért.

ANGELA Kisfiam, lehet, hogy dolgozni tud értem, de nem tud eleget keresni rám.

ROBI De tudnék. Higgye el, a szerelem csodákra képes.

ANGELA Matematikából javított már?

ROBI Még nem javítottam.

ANGELA Na ugye, egy számtanpélda előtt még a szerelem is megtorpan.

ROBI Angela kisasszony, téved. A szerelem is más, és a számtan is más. Imádom magát, de a számtanpélda nem megy. Hiába, nem megy.

ANGELA Szóval újabb szekunda.

ROBI (*szégyenlősen*) Kettő.

ANGELA Hát ilyen férfi maga? Hát ezt ígerte nekem?

ROBI (*kitör*) Ennek semmi köze a férfiassághoz! Semmi köze! Érti?!

ANGELA Gorombáskodni minden férfi tud.

ROBI Angela, Angela, mindent kívánhat tőlem, az életemet...

ANGELA Robi, ne dobálóddzon mindig az életével! Az élet nagyon komoly dolog.

ROBI Hát mit ígérjek magának? Nincs egyebem, mint az életem.

ANGELA Ígérje meg, hogy javítani fog számtanból!

ROBI Megígérem.

ANGELA És azt is ígérje meg, hogy ez az ígélet nem marad csak ígélet!

ROBI Megint bánt. Hát tudja meg, hogy a szekundákról is csak maga tehet!

ANGELA Én?

ROBI Igenis maga. Én megtanultam a leckét. Angela, én úgy imádom magát, hogy egész nap két dolgot suttogok a levegőbe. A maga nevét meg a diszkriminánst: mínusz b , plusz, mínusz négyzetgyök alatt b a négyzeten, mínusz négy $a \cdot c$ per $2a$. Elhiszi, Angela, ebből, hogy mennyire szeretem?

ANGELA Nem tévedett az előjellel?

ROBI Nem tévedtem, Angela kisasszony. Ha akarja, elmondom magának a Pitagorasz-tételt is.

ANGELA Azt akarom tudni, miért mondta azt, hogy miattam szekundázott be.

ROBI Ne haragudjon rám ezért, de így van. A számtantanárom azóta pikkel rám...

ANGELA Mióta?

ROBI Azóta, hogy maga bent volt. Utoljára, mikor beszekundáztam, kitört belőlem a keserűség, és megmondtam neki,

hogy igazságtalan velem szemben, mert én mindig csak számtant tanulok. „Úgy – mondta ő kicsit gúnyos hangsúllyal –, akkor küldd be a házitanárnődet, majd megbeszélem vele a dolgot!” Angela kisasszony, én nem akarok senkit sem gyanúsítani, de engem csak azért szekundáztat be a tanár, hogy legyen valami oka arra, hogy magával beszélhessen!

ANGELA (*láthatóan tetszik neki a történet*) De hát miért nem mondta meg neki, hogy én nem vagyok a maga házitanárnője?

ROBI Nem mondtam meg, Angela kisasszony. Hiszen ha januárban nem ment volna be hozzá mint a házitanárnőm, félévkor egészen biztos, hogy elvágott volna.

ANGELA (*nevetve*) Szóval most a saját kelepcejébe esett. Vagy talán a számtantanárra is féltékeny?

ROBI Nem vagyok féltékeny. De most már beláthatja, hogy a számtannal kapcsolatban már sohasem tudom majd bebizonyítani, hogy milyen karakter vagyok.

ANGELA Robikám, maga olyan meghatóan tud férfias lenni, hogyha majd egyszer igazi férfi lesz, nagy sikerei lesznek a nőknél – ezzel a kisfiús komolysággal.

ROBI Angela...!

ANGELA Hogy?!

ROBI Igenis, Angela. Szeretlek, Angela...

ANGELA Én is szeretlek, Robi. Mintha a kisfiam lennél.

ROBI Ne úgy szeressen, Angela kisasszony! Nemesen szeressen!

Legyen a mi szerelmünk tiszta, mint a hó.

ANGELA Ennek semmi akadályja sincs, Robi.

ROBI De van.

ANGELA Micsoda?

ROBI Nem micsoda... Az öreg. (*Kifelé mutat*)

ANGELA Nahát, azért egy kicsit tisztességtudóbb hangon is beszélhetne!

- ROBI Miért mindig én legyek tekintettel valakire, miért mindig én beszélek tisztességes hangon? Legyen az igazgató úr tisztességes!
- ANGELA Robi, elég volt! Ha az ő szándékait nem tartja tisztességesnek, akkor engem sem tarthat annak.
- ROBI Adja ki az útját!
- ANGELA A maga útját fogom kiadni, ha továbbra is ilyen hangon beszél.
- ROBI Angela, én szeretnék magához úgy beszélni, ahogy Racine tragédiáiban beszélnek a hősök a hősnőkkel. Én egész életemen keresztül ilyen hangon beszélnek magával. De küldje el azt az öreg...
- MONSIEUR LEBORDIN (*belép*) Készen vannak már? Egy kicsit unalmas volt már az előszobában.
- ROBI Angela, kérem, válasszon!
- ANGELA Választottam! Mindketten a barátaim maradnak.
- ROBI Az nem lehet, Angela. Vagy az enyém, vagy az övé.
- ANGELA Maga az enyém, Robi, és én az övé vagyok...!
- ROBI Nem értem, mondja még egyszer!
- ANGELA Hiába mondanám, akkor sem értené. Ez nem Pitagorasz-tétel, ez felsőbb matematika. (*Könnyed hangon*) Most pedig csinálok maguknak valami uzsonnát.
- MONSIEUR LEBORDIN (*a fejéhez kap*) Most jut eszembe, egy félórával ezelőtt feltettem a tejet a gázra.
- ANGELA (*nevetve*) Azt hiszem, a tej azóta már eloltotta a gázt. (*El a konyhába*)
- ROBI (*kínos szünet után*) Uram, beszéljünk egymással úgy, mint férfi a férfival!
- MONSIEUR LEBORDIN Kérem! Üljön le.
- ROBI Miért üljek le? A férfiak mindig ülve beszélnek egymással?
- MONSIEUR LEBORDIN Nem mindig, csak ha fáradtak.
- ROBI Kérem, én nem vagyok fáradt.
- MONSIEUR LEBORDIN Még akkor is üljön le, fiatalember. Különbösen esetleg még az lesz az érzése, hogy az édesapja előtt áll.

Ez az érzés számomra nem lenne kellemes. Olyan nagy
korkülönbség még sincs közöttünk.

ROBI (*elszántan*) Uram, egy ajánlatom van az ön számára.

MONSIEUR LEBORDIN Figyelmesen hallgatom.

ROBI Ha akarja, én adok magának egy liter vért a véremből!

MONSIEUR LEBORDIN Isten ments, nagyon magas a vérnyomásom!

ROBI Akkor egy kiló húst. Az én húsemből.

MONSIEUR LEBORDIN Tizennégy éve a legszigorúbb diétán élek.

ROBI Kérem, én kötök magával egy szerződést. Ha akarja,
az egész életemen át a rabszolgája leszek. Ingyen fogok
dolgozni magának az egész életemben.

MONSIEUR LEBORDIN Ez már komolyabb ajánlat. Mit kíván érte
cserébe?

ROBI Angelát. Hagyja nekem Angelát! Egyedül nekem.

MONSIEUR LEBORDIN Miért?

ROBI Mert szeretem.

MONSIEUR LEBORDIN Szeretett már mást is?

ROBI Még nem.

MONSIEUR LEBORDIN Hát akkor honnan tudja, hogy szereti?

ROBI Hát egyszer csak el kell kezdeni a szerelmet is.

MONSIEUR LEBORDIN Igen, egyszer el kell kezdeni, és egyszer be
kell fejezni – még a szerelmet is.

ROBI Miért kell a szerelmet befejezni?

MONSIEUR LEBORDIN Hogy miért? Figyeljen ide, fiatalember!

Ön, azt hiszem, hajlik az igazságra.

ROBI Igen, kérem. Én az abszolút igazság híve vagyok.

MONSIEUR LEBORDIN Mondja csak, fiatalember, hány foga van
magának?

ROBI Hogyhogy hány? Minden fogam megvan.

MONSIEUR LEBORDIN Nekem alig van már fogam. Mennyi idő
alatt fut meg 100 métert?

ROBI 15 másodperc alatt.

MONSIEUR LEBORDIN Én ha 100 métert megyek, akkor meg kell.
állnom a szívem miatt. Mit eszik ebédre?

ROBI (*természetes hangon*) Ami van.

MONSIEUR LEBORDIN Nekem mindenem megvan. És én tejet iszom reggelire, ebédre és vacsorára. Vagy vízben főtt krumplit eszem. Hiába van pénzem. Én minden pénzemet odaadnám a maga fiatalságáért. Egyebem sincs, mint ez a lány. Az utolsó szerelem. És maga még ezt is el akarja venni tőlem. Pedig maga előtt még az élet áll. Annyi sok sertéskaraj és annyi sok szerelem. Igazságos dolog lenne az, fiatalember, hogy maga az egyetlen örömet, ami még létezik a számomra, elvegye tőlem?

ROBI Ez nem lenne igazságos dolog, de egyáltalán igazságos dolog-e egy öreg ember szerelme egy fiatal nő iránt. Hát mit szeressen magán? A műfogait? Egy ilyen öreg embernek, mint maga, csak a pénzét szeretik.

MONSIEUR LEBORDIN (*alig tudja elfojtani a felháborodását*) Lehet, hogy igaza van, fiatalember, lehet. De hát gondolkozzon egy kicsit a nő szempontjából. Ha egy fiatal nő mégsem tud megválni az öreg embertől, akkor annak a nőnek a pénz többet jelent, mint a fiatalság.

ROBI Mondja csak még egyszer!

MONSIEUR LEBORDIN Kifizetett már maga, fiatalember, egy kapcsolatszámát, vagy tudott már venni egy nőnek egy üveg Guerlain-Maxime-ot?

ROBI Úgy gondolja, hogy a szerelemnek vége, ha az ember felváltja az utolsó papírpénzt? Lehetetlen!

MONSIEUR LEBORDIN Ha ez lehetetlen, akkor miért nem adja ki Angela az utamat? Hiszen maga fiatal és szép, én meg öreg és csúnya vagyok.

ROBI Olyan borzalmas, amit mond. Olyan igaznak hangzik, hogy nem is lehet az. Az igazság nem lehet ilyen aljas.

MONSIEUR LEBORDIN Nem lehet? Hát mondja, fiatalember, mit gondol maga? Miből él olyan jól, olyan könnyen Angela? Ki veszi a cipőit és a ruháit? A fehérneműjét és a harisnyáját? A csokoládét és az édes likőrt, amivel bizonyára magát is meg szokta kínálni. Na és, mit gondol, miből fizeti ma-

guknak a házbért? Pedig a maga édesanyjának szüksége van a pénzre. És Angela gavallér lakó.

ROBI Nem lehet. (*Kezébe temeti az arcát*) Nem lehet igaz...!

MONSIEUR LEBORDIN (*megkönnyebülten*) Ez már beszéd. Nem azt mondja, hogy nem igaz, hanem azt, hogy nem lehet igaz. Igaz is, meg lehet is. Több annál. Így van! Elismeri, hogy igazam van?

ROBI Igaza van. Egyebe sincs, csak a műfoga és ez a piszkos kis igaza. És én jobban szeretem Angelát annál, hogy olyannak higgyem egész életemben, amilyennek hinnem kellene akkor – ha magát választaná. Én azt az Angelát választom, akinek őt hiszem – és én inkább lemondok róla, nehogy az álmaimról kelljen lemondanom.

ANGELA (*bejön a tálcával*) Barátok maradunk, Robi?

ROBI Igen, Angela... Csak egy pohár vizet szeretnék inni...

ANGELA Tessék, menjen ki a konyhába (*Robi nagyon komolyan, nagyon szomorúan ránéz, aztán lassan kimegy a konyhába*)

MONSIEUR LEBORDIN Nos, hogy tetszik magának ez a fiú – AKI VOLTAM?

ANGELA Nagyon, nagyon. Higgye el, olyan bájos jelenség, hogy néhány pillanatig már majdnem őt választottam.

MONSIEUR LEBORDIN Hát hogyne hinném el, Angela. Hiszen nem őt választotta. Ha arra gondolok, hogy egy ilyen vén kéjenc rabolta el az első szerelmemet...

ANGELA (*közben lerakja az uzsonnát*) Igazán nagyon kedves fiú volt.

MONSIEUR LEBORDIN Ugye, nem is hinné el egy ilyen fáradt, meg-rázott öreg emberről. El sem tudjuk képzelni, hogyan és miért lesznek azokból a kedves és csinos gyerekekből ezek a borzalmas felnőttek?

ANGELA (*érdeklődéssel*) Többet aztán már nem is találkozott velem?

MONSIEUR LEBORDIN Csak magával találkoztam. Mindig más változatban. Variációk egy téma fölött.

ANGELA (*finoman*) El tudná dúdolni nekem ezt a témát?

MONSIEUR LEBORDIN Hajoljon közelebb, Angela. Hallgassa meg ezt a témát. Hallgassa meg a szívdobogásom...

ANGELA (*újra játszva. Rosszat sejtve*) Hol marad ez a fiú? Nem érzi, hogy milyen furcsa szag van itt? Úristen, csak nem mérgez... (*A konyhaajtóhoz rohan, kivágja. Megháttrál*) Istenem... Kinyitotta a gázcsapot! Jöjjön, segítsen! Menjen telefonáljon a mentőkért!

MONSIEUR LEBORDIN (*nyugodtan*) Ne izguljon, Angela! HÁT NEM LÁTJA, HOGY TÚLÉLTEM?!

Gyors függöny

II. FELVONÁS

Ugyanott Lebordin szobájában

ANGELA Az előbb mondott valamit, amit még most sem értek.
(Könnyedén) Miért nem issza meg már a tejet, Monsieur Lebordin?

MONSIEUR LEBORDIN Utálom a tejet.

ANGELA Utálja?

MONSIEUR LEBORDIN Kávét szoktam inni, Angela, kevés tejjel.

ANGELA A kávé árt a szívének.

MONSIEUR LEBORDIN No és az élet? Az élet nem árt a szívünknek? És mégis élünk. Sőt. Elkövetünk mindent, hogy minél ártalmasabban éljünk. Kártya, ital, lóverseny, nők. Halmozzuk az izgalmakat.

ANGELA És maga is így élt?

MONSIEUR LEBORDIN Nem.

ANGELA Látja, legalább egészséges maradt a szíve. Megérte – nem?

MONSIEUR LEBORDIN Téved, Angela. Én belebetegedtem abba az izgalomba, hogy mások isznak, kártyáznak, lóversenyeznek, nőznek. Nekem abban fájdukt meg a szívem, hogy sohasem volt pénzem izgalmasan élni...

ANGELA Nem értem, egy olyan okos ember, mint maga...

MONSIEUR LEBORDIN A szerencse nem az okosaké, hanem a bátraké. Figyelyen ide, Angela! Gyerekkoromban egyszer Bretagne-ban voltam. A tengerparton játszottunk egész nap. Egyszer egy döglött halat találtunk, lehetett vagy harminc kiló. Már rothadni kezdett. A bőre síkos volt, alig tudtuk

hárman fölemelni. Az egyik fiú azt ajánlotta, hogy tegyük a vasúti sínre. Én remegve tiltakoztam, a halnak ugyanis olyan síkos volt a bőre, hogy attól féltem, a mozdony kerekei majd lecsúsznak róla, és a vonat kisiklik. Itt siklott ki az életem, Angela. Ettől kezdve mindig mindent mérlegeltem. És aki mérlegel, az rendszerint azt választja, ami kevésbé veszélyes, amiben kevesebb kockázat van. És amiben nincsen kockázat: az a sablon, az a szürkék élete...

ANGELA Ha ezt ilyen világosan látta, miért nem tett ellene valamit...?

MONSIEUR LEBORDIN Tettem. Soha életemben nem ettem többé halat.

ANGELA Alapjában véve nagyon szerencsétlen természet a magáé.

MONSIEUR LEBORDIN Tudom.

ANGELA Maga sohasem örült az életnek. Pedig az élet pusztán ténye maga is boldogság. A legrosszabb...

MONSIEUR LEBORDIN ...A halál. Ezt akarta mondani, Angela? (*Angela bólint*) Valami furcsát szeretnék mondani magának. Tudja... én mindig arra gondoltam, valahogy úgy kellene meghalni, ahogy az ember sétálás közben egy verset mormolva elveszti a kesztyűjét... Ilyen könnyen kellene elvesztenie az életet is. Egy gyönyörű nő társaságában... az ember arról beszél, hogy végre boldog, mert végre itt van mellette. És akkor meghal... Simán. Bandázs nélkül. Orvosok nélkül. Anélkül, hogy haldokolna. Anélkül, hogy az örökös már előre leltárt készítené a hagyatékról. Így szeretnék meghalni, Angela...

ANGELA Ámen.

MONSIEUR LEBORDIN Miért mondta azt, hogy ámen?

ANGELA Mert ez: az élet imája volt.

MONSIEUR LEBORDIN Angela, szeressen egy kicsit, Angela!

ANGELA Higgye el, én szeretem magát, Monsieur Lebordin, úgy, mintha az apám volna. (*Kis szünet*) Az előbb mondott valamit, amíg még most sem értek. Azt mondta, hogy hisz az

érzéseken, és mégis mindenből kiábrándult. Ezt nem értem. Itt valahol ellentmondás van.

MONSIEUR LEBORDIN Ezt csak akkor értené meg, Angela, ha elmondanám az életemet. De akkor megértené, hogy mindig hittem, és mégis mindig ki kellett ábrándulnom.

ANGELA Kérem, mondja el az életét!

MONSIEUR LEBORDIN Hosszú történet ez, Angela.

ANGELA Mondja el röviden!

MONSIEUR LEBORDIN Tizenhatezer frank.

ANGELA Mi az, hogy tizenhatezer frank?

MONSIEUR LEBORDIN Az életem története a legrövidebben. Azt hiszi talán, hogy megint viccelek?

ANGELA Én, őszintén szólva, már nem hiszek semmit. Maga egyáltalán nem hajlandó emberi nyelven beszélni.

MONSIEUR LEBORDIN Különös lény maga, Angela. Hisz a rendkívüli dolgokban, de beszélni csak úgy lehet magával rendkívüli dolgokról, mintha az illatszertárban azt mondaná az ember a kiszolgálónak: „Nem felejtettem el valamit? Hja, igen! Legyen szíves, adjon egy csomag hintőport is!” A beszéd maga szerint csak arra való, Angela, hogyha gyufát kérünk, akkor gyufát adjanak, és ne sózott halat... No de lelki tényeket nem lehet beszéddel kifejezni, Angela... Ha mégis megpróbálkozik ezzel az ember, akkor igyekszik úgy beszélni, ahogy érez, és nem törődik azzal, hogy más is azt érzi-e, amit ő mondott.

ANGELA Azt mondja el, hogy mi volt a tizenhatezerrel?

MONSIEUR LEBORDIN Elkártyáztam.

ANGELA Ejha! Hát azt mondta, hogy nem ivott, nem lóversenyezett...

MONSIEUR LEBORDIN Én nem kártyáztam, Angela. Csak éppen egyszer leültem kártyázni.

ANGELA Értem. Azok, akik egész életükben kártyáznak, és sohasem veszítenek el tizenhatezer frankot, azok kártyások. De maga, aki egy ültő helyében elveszít annyit, maga nem kártyás...?

MONSIEUR LEBORDIN Én nem azért kártyáztam, mert a kártya izgatótt.

ANGELA Hát miért?

MONSIEUR LEBORDIN Egy nő miatt szükségem lett volna tizenhatezer frankra.

ANGELA Ki volt az a nő?

MONSIEUR LEBORDIN Maga volt, Angela.

ANGELA ÉÉÉn?... Ja úgy, értem, újabb variáció...

MONSIEUR LEBORDIN (*szívére koppint*) A téma fölött.

ANGELA Hogy történt?

MONSIEUR LEBORDIN Nyolcezer frankra volt szükségem. Húsz frankom volt. Ezenkívül háromezer frank volt nálam: idegen pénz. Saját húsz frankommal leültem kártyázni. Nyertem hatezer-ötszáz frankot. De még ezerötszázra lett volna szükségem. Tovább játszottam, és elvesztettem az egész nyereséget és még háromezerhúsz frankot. Most már tovább kellett játszanom, hogy visszanyerjem az idegen pénzt. Még tizenháromezer frankot vesztettem. Azt kérdezi, hogyan? A kártyaasztal körül többen álltak. Egy úr, aki ismerte anyámat, és tudta, hogy zongoránk is van, többször aláíratott velem valamit, helyesebben az anyám nevét kellett aláírnom, és összesen kaptam tizenháromezer frankot. Úgy éreztem magamat, mint egy pénzügyminiszter. Akinek az aláírása pénzeken van.

ANGELA És azután?

MONSIEUR LEBORDIN Mondja, Angela, aláírt maga már életében egy váltót? És azután a váltót ki kellett fizetnem. Annál is inkább, mert az anyám nevét hamisítottam rá.

ANGELA Na és, kifizették a váltót?

MONSIEUR LEBORDIN Angela, az isten szerelméért ne legyen már ilyen naiv! Miből fizettük volna ki? Már nem emlékszik? Hiszen olyan szegények voltunk, hogy két szobából egyet ki kellett adnunk magának.

ANGELA (*belemegy a játékba ismét*) Igen, igen, most már emlékszem. Na és mégis, hogyan intézték el a dolgot?

MONSIEUR LEBORDIN Anyám a testvérbátyjához fordult, akivel már huszonkét éve nem beszélt.

ANGELA Miért?

MONSIEUR LEBORDIN Majd megtudja. *(Csöngetés)*

ANGELA Ki az?

MONSIEUR LEBORDIN Fogalmam sincsen.

ANGELA Kellemetlen magának, ha itt találnának?

MONSIEUR LEBORDIN Nem lenne kellemetlen, de azért inkább menjen be a fürdőszobába. Majd szólok, ha tiszta a levegő.

ANGELA *(nevetve)* Micsoda nyelven beszél.

MONSIEUR LEBORDIN Na, hallja, ezt a nyelvet már igazán mindenki érti! *(Angela elmegy a fürdőszobába, Lebordin kimegy az előszobába)* Ki az?

BOB *(hangja)* Bob.

MONSIEUR LEBORDIN Ki?

BOB *(hangja)* Bob.

MONSIEUR LEBORDIN Ki az a Bob? *(Közben ajtót nyit. Bob belép a szobába. Húszéves, kínos, szegényes eleganciával. Első pillanatban körülnéz, majd egy kicsit zavartan mondja)* Gusztáv bácsi, Bob vagyok, Gusztáv bácsi testvérének...

MONSIEUR LEBORDIN Hja, te vagy az a kártyás. Na, csak gyere be! Menj előre, úgy, mintha csak a vágóhídra mennél.

BOB Igenis, Gusztáv bácsi.

MONSIEUR LEBORDIN Ne bácsizzál, Bob, miféle név ez a Bob?

BOB Így hívnak az egyetemen. Tulajdonképpen a Robert becézőneve.

MONSIEUR LEBORDIN Furcsa szokások vannak az egyetemen. Miért kell egy váltóhamisítót becézni?

BOB Gusztáv bácsi, kérem...

MONSIEUR LEBORDIN Ne bácsizzál! Mondd úgy, ahogy szoktátok. A család szégyene. Lelketlen uzsorás. Szegények vámszedője. Vérszopó. Mit bámulsz, nos, igen! Ezt a sok holmit mind zálogban hagyták itt. Naná, majd hülye vagyok potyán kidobni a pénzem. Miért? Az állam nem hajtja végre, ami neki jár? Miért csak én hagynám a pénzemet?

Én nem szégyenlem a foglalkozásom. Pénzt adok jó pénzért.

BOB Bocsánat...

MONSIEUR LEBORDIN Ne kérj bocsánatot, nem rokoni szeretetből jöttél ide! Legyél vele tisztában, hogy én sem tekintek úgy rád, mint rokonra. Hát miből fizetnének a magadfajta váltóhamisítók, ha nem lennének uzsorások. A család szégyene. Hát ki a család szégyene? Egy tisztességes uzsorás? Vagy a kölyök, aki váltót hamisít. Azt mondták, hogy te vagy a család büszkesége. Oszt mi lett belőled? Váltóhamisító! Szép kis család büszkesége vagy, aki most itt szégyenkezhetsz a család szégyene előtt.

Tudod, mit mondott az anyád? Tudod, mire hivatkozott? Hogy mentsem meg a Lebordin nevet. Ezt a tisztességes, becsületes nevet, én mentsem meg, akiről úgy beszéltetek, mint a családi név beszennyezőjéről. Akit megtagadtatok. Tudod, mit mondott az anyád, amikor ide belépett? „Alig változtál, Gusztáv” – igenis ennyit mondott. Huszonkét év után ennyit mondott. A büszkesége nem engedte, hogy mást mondjon. Pedig én azóta nagyon megváltoztam. Belülről. Mert én sok mindent láttam huszonkét év alatt. Nőket, akik a testükkel akarták kifizetni a kamatot, és férfiakat, akik a feleségükkel akarták lekvittelni a tőkét. Ezek az úgynevezett tisztességes emberek. Érted? Én vagyok az aljas uzsorás. Megvan a véleményem a tisztességes emberekről. Akik elég tisztességesek ahhoz, hogy pénzt vegyenek kölcsön, és elég aljasak ahhoz, hogy ne akarják visszafizetni. Tudod, ki a tisztességes ember? Én vagyok a tisztességes ember, mert nekem mindig csak a pénzem kellett, és nem fogadtam el természetben semmit. Semmit. Na, ülj le! Te sem kapsz tőlem ajándékot. Még hogy én mentsem meg a Lebordin nevet...!

BOB Gusztáv bácsi, én szívesen megölném magamat. De sajnos ezzel ez az ügy még nincs elintézve.

MONSIEUR LEBORDIN Ez nem ügy. Ez váltóhamisítás!

BOB Gusztáv bácsi, te nem ismered...

MONSIEUR LEBORDIN Te nem ismeresz engem, ha azt hiszed, hogy egyáltalán tárgyalok egy olyan ügyben, amelynek a részleteit nem ismerem. Ma reggel ott voltam a tárlaton. Szép kép.

BOB A lány szép.

MONSIEUR LEBORDIN Szép kép egy szép lányról. De miért kellett azért neked tizenhatezer frankot elkártyázní?

BOB Mert szeretem. Mert halálosan szeretem.

MONSIEUR LEBORDIN Hát ide figyelj! Tudni akarom, hogyan történt ez a dolog! Már az a része, ami a lányra vonatkozik. Volt köztetek valami? *(Felszűlten figyel)*

BOB Semmi. Esküszöm, Gusztáv bácsi, semmi! Azonkívül, hogy halálosan szeretem...

MONSIEUR LEBORDIN Szereted? Na, majd kiábrándulsz belőle, ha megtudod, hogy az előző nap a képnek az ára még csak háromezer frank volt. Akkor emelték fel nyolcezerre, amikor megtudták, hogy van már pali. A lány összedolgozik a festővel. Az mindig aktot festett róla, aztán amikor jött a tárlat, a nő keresett mindig egy palit, akinek elmesélhette, hogy tisztességes lány, és mennyire szégyenli a dolgot... hogy a meztelen testét olyan szemérmetlen mohósággal bámulhatják a tárlaton. Érted, Bob, hogy mi történt? Átejtett a festővel, aki évek óta a szeretője. Hát ezért érdemes volt...

BOB *(fölháborodottan)* Gusztáv bácsi, ez lehetetlen!

MONSIEUR LEBORDIN Akarod a saját szájából hallani?

BOB Gusztáv bácsi, ez lehetetlen, ezt a lányt senki sem tudta megkapni. Híre volt, hogy a legtisztességesebb modell az egész főiskolán. Egy este kisírt szemmel ült a művészkávéházban. Soha nem mertem megszólítani, de most olyan jó alkalom kínálkozott. Megkérdeztem, hogy mi a baja? Ő elmondta, hogy csak azért modell, mert...

MONSIEUR LEBORDIN ...a beteg, öreg szüleit kell eltartania.

BOB *(riadtan)* Honnan tudod?

MONSIEUR LEBORDIN Aki még ezt sem tudja, az ne menjen uzso-ráshoz.

BOB Ha láttad volna akkor, te sem mondtál volna mást: én megveszem azt a képet, és magának ajándékozom.

MONSIEUR LEBORDIN Én nem mondtam volna semmit. De én megvettem a képet. *(Az egyik szekrényen álló képet megfordítja, Angela aktja)*

BOB *(kitörő örömmel)* Gusztáv bácsi, köszönöm!

MONSIEUR LEBORDIN Ne köszönj semmit! Én csak háromezret adtam érte.

BOB Rohanok, azonnal meg kell, hogy mondjam neki.

MONSIEUR LEBORDIN Hova rohansz? Egyelőre még érezd magad előzetes letartóztatásban. Kizárólag és egyedül tőlem függ, hogy az előzetes letartóztatásból mikor lesz végleges.

BOB Gusztáv bácsi, én mindent megteszek...

MONSIEUR LEBORDIN Ez kevés. Én a pénzemet akarom vissza.

BOB Azt csinálom, amit akarsz.

MONSIEUR LEBORDIN Akkor írad! De ez egyszer a saját nevedet írad alá! Bár lehet, hogy ez neked egy kicsit szokatlan lesz. „Tekintetes”. Nekem jó a tekintetes is. Én uzsorás vagyok. Azok a nagyságos urak, akik hozzám jönnek pénzért, Gusztáv Lebordin úrnak szólítanak. „Ezennel elismerem, hogy egy tizenhatezer frankos váltóra anyám nevét hamisítottam...”

BOB Gusztáv bácsi, ezt nem írhatom le, én akkor tönkrement ember lennék, ha ezt elismerném.

MONSIEUR LEBORDIN Ne írd le, fiam! Senki sem kényszerít rá. Csakhogy én akkor nem adok pénzt. Te már most tönkrement ember vagy. Mire vágsz fel? Na, szervusz, öcsém! Ha huszonkét év múlva ismét találkozunk, remélem, addigra megváltozol... Remélem, akkor már nem hamisítasz váltót.

BOB Legyen szíves, folytassa a diktálást!

MONSIEUR LEBORDIN A címzés már megvan, ugye... Hol is tartottunk? Ja, igen... „Elismerem továbbá, hogy mostantól kezdve, éjt-napot egygétéve, azon fogok fáradni,

hogy a váltót, amelyet voltál szíves kifizetni, minél hamarabb...”

BOB Természetesen, Gusztáv bácsi, most ugyan szigorlat előtt vagyok...

MONSIEUR LEBORDIN Te már a szigorlat mögött vagy. Anyáddal megbeszéltük, hogy abbahagyod az egyetemi tanulmányaidat. Van egy barátom a prefektúrán, holnap jelentkezel nála, és majd felvesz az iktatóba.

BOB *(szinte sírva)* Gusztáv bácsi, az egyetemen mindenki azt mondta, hogy komoly, nagy tudományos karrier előtt állok.

MONSIEUR LEBORDIN Te a börtön kapuja előtt állsz, fiam. Így legalább a becsületedet megmentheted. Azt is az én segítségével. Vagy nem akarod megmenteni a család becsületét? Nekem mindegy.

BOB Az utolsó mondat az volt öntől: „minél hamarabb”.

MONSIEUR LEBORDIN „Kiválthassam.”

BOB „Robert Lebordin.”

MONSIEUR LEBORDIN *(kicsit gúnyosan)* Hol marad a kiváló tisztelettel?

BOB Aljas... Aljas... Vérszopó uzsorás!

MONSIEUR LEBORDIN *(derűsen)* Na végre! Ha nem mondod ezt, szinte nehezemre esett volna... *(Egy váltót tesz a fiú elé)*

BOB Mi ez?

MONSIEUR LEBORDIN Váltó. Nem most írsz alá először váltót.

BOB *(hitetlenül nézi)* De hisz ez húszezer frankról szól.

MONSIEUR LEBORDIN Na és? Hát mit gondoltál? Hogy szerelemből adok neked tizenhatezret? *(Bob szó nélkül aláírja)* Mutasd csak! *(A világosság felé tartja a váltót)* Egész jó írásod van. Az iktatóban nagy hasznát veszik a szép írásnak. Hát akarsz vele beszélni?

BOB Kivel?

MONSIEUR LEBORDIN Kivel? Hát azzal a modellel.

BOB Angela itt van?

MONSIEUR LEBORDIN Miért ne lenne itt? Voltak már itt nagyobb hölgyek is...

BOB (*izgatottan*) Hol van?

MONSIEUR LEBORDIN (*a fürdőszoba felé*) Jöjjön csak, Angela! (*Angela kijön a fürdőszobából*)

BOB Angela, hogy került maga ide?!

ANGELA (*közönséges hangon*) Miért van úgy meglepve? Magának is megígértem, hogy felmegyek magához, ha megveszi a képet. Ő megvette...

BOB (*keserűen*) És magát is megvette a képpel?

ANGELA Mi köze hozzá? Hamiskártyás.

MONSIEUR LEBORDIN Nincs igaza, Angela. Nem hamiskártyás. Ő a család büszkesége. Ideiglenes írnok. De jó írása van. Remek írása van.

BOB Igazad van, Gusztáv bácsi, ilyen nőért nem volt érdemes.

ANGELA (*Lebordinhoz*) Sérteget. Védjen meg!

MONSIEUR LEBORDIN (*gúnyosan*) Maga ügyes lány, Angela.

BOB Maga csak ügyes, de nem lány.

ANGELA Ezt meri mondani nekem?! Maga hamiskártyás!

MONSIEUR LEBORDIN Mondtam már, hogy nem hamiskártyás. Váltós.

BOB Köszönöm szépen a szívésségedet, Gusztáv bácsi, majd meghálálom. (*Elrohan*)

MONSIEUR LEBORDIN (*nagyot sóhajt*) Na, megmentettem a család becsületét!

ANGELA Ez borzalmas lehetett, Monsieur Lebordin.

MONSIEUR LEBORDIN Nem ez volt a borzalmas, Angela. Hanem az a tíz év volt borzalmas, amely alatt éjt nappallá téve megkerestem a húszezer frankot. Mire kifizettem az utolsó centimet is, Gusztáv bácsi meghalt. Az utolsó napokban mindent pénzzé tett, ékszert, államkötvényt, mindent, és amikor már érezte, hogy meg fog halni, bedobta a tűzbe az egészet. Ezzel válaszolt a családnak. Én lettem az egyetlen örököse. Rám hagyta Angela képét. A maga képét, Angela.

ANGELA Kérem, fordítsa vissza a falnak!

MONSIEUR LEBORDIN Miért? A képet szégyenli, vagy amit tett?

ANGELA Ugyan kérem, hát hogy mondhat ilyet?! Hát én tettem?

MONSIEUR LEBORDIN Nem maga tette, de talán maga is megtette volna.

ANGELA Ne haragudjon, de magának nem volt szerencséje a nők körül.

MONSIEUR LEBORDIN Lehet, hiszen húszéves koromtól harmincéves koromig jóformán rá se nézhettem egy nőre. Délután négyig hivatal. Utána házitanítványok. Este szigorlatra készítettem elő, arra a szigorlatra, amit én már nem tehettem le.

ANGELA Aztán mégiscsak letette.

MONSIEUR LEBORDIN Aztán mégis. Harmincnégy éves koromban.

ANGELA Miért nem lett egyetemi tanár?

MONSIEUR LEBORDIN Azért, mert nekem nem volt protekcióm.

Aztán a kártyaügy. Ne higgye azt, hogy egy ilyen fiataalkori botlást hajlandók megbocsátani azok, akik egész életükön keresztül botladoznak. Az emberek társadalma semmiért sem haragszik annyira, mint arra, ha az ember nem akar hozzájuk hasonlítani. Én nem akartam. Én vezekelni akartam a bűnömért. A bíróságon nem kaptam volna tíz évet. Egy ügyvéddel beszéltem, aki azt állította, hogy a nyomatékos enyhítő körülményekre való tekintettel tíz hónappal megúsztam volna. Az a szerelem, amit maga iránt éreztem, még a bíróságon is enyhítő körülmény lett volna. Érti, Angela? Ezt kellett volna választanom, nem a vezeklést. Minthogy nem kaptam meg a törvényszabta büntetést, még talán ma is bűnösnek tartanak, pedig csak abban vagyok igazán bűnös, hogy nem akartam bűnös lenni.

ANGELA A maga életében van valami titkos összefüggés.

MONSIEUR LEBORDIN Maga az összefüggés. Egy nő, akire egész életemben vágyódtam, és aki sohase lehetett az enyém.

ANGELA Most itt vagyok.

MONSIEUR LEBORDIN Mit akar ezzel mondani, Angela?

ANGELA A magáé leszek kárpótlásul.

MONSIEUR LEBORDIN Köszönöm, Angela. Ezt úgy vártam magától, mint egy részvéttáviratot. Erre csak egy nő képes...

ANGELA Erre csak egy férfi képes: hogy ne érje be a jelennel, hanem a múltat kérje számon. Maguk, férfiak, csak azért pipáznak, hogy mindig legyen valamin rágódniuk.

MONSIEUR LEBORDIN Hát hogy képzeled ezt, Angela? Kárpótolni tudna az elmúlt negyvenöt évért?

ANGELA Nem azt mondtam, hogy tudnám, hanem csak azt, hogy szeretném. Az emlékeit nem tudom megváltoztatni, de talán meg tudom szépíteni őket. Szébb egy be nem teljesedett szerelem, mint egy beteljesedett csalódás...

MONSIEUR LEBORDIN Maga lassanként elmondja nekem a világ-irodalom összes szerelmes aforizmáját. Nem kell engem vigasztalnia, Angela. Nem kell engem sajnálnia. Nekem nagyon szép emlékeim vannak, még magával kapcsolatban is. Nem minden Angela hagyott engem cserben. Volt olyan Angela is, akinek csak hazudnom kellett volna – még pénzt sem kért...

ANGELA Akkor miért nem hazudott?

MONSIEUR LEBORDIN Nem tudtam hazudni.

ANGELA Pedig egy nőnek okvetlen hazudni kell.

MONSIEUR LEBORDIN Magamnak nem tudtam hazudni. Azt, hogy nekem már mindegy...

ANGELA Én nem tudom beleélni magamat ebbe a lelkiállapotba.

MONSIEUR LEBORDIN Pedig nagyon kérem, próbálja meg... Játsszunk tovább! Egy este a menyasszonyomat kísértem haza. Egy utcanő jött velünk szembe. Megdöbbentően szép volt. Helyesebben: egy megdöbbentő szépség nyomai látszottak az arcán. Amikor a közelébe értünk, a menyasszonyom riadtan elfordította róla a tekintetét. A nő ettől kezdve nem tágitott a nyomunkból. A magatartása egyáltalán nem volt kihívó. Inkább szomorú volt. Szemrehányó. Amikor odaértünk, a házhoz, ahol a menyasszonyom lakott,

csak annyit mondott: „Robert, ígérje meg, hogy egyenesen hazamegy!” Mire válaszolhattam volna, már el is tűnt a kapu aljában. Alig tettem néhány lépést, az utcanő nyomban odalépett hozzám.

ANGELA (*minden szót idáig feszülten figyelt, és most átveszi a hangot*) Jöjjön el velem, szép fiú!

MONSIEUR LEBORDIN Egy szót se szóltam. Hanem szapora lépésekkel mentem hazafelé.

ANGELA Marguerite nem mondott semmit sem velem kapcsolatban?

MONSIEUR LEBORDIN Honnan tudja a nevét? – dadogtam, mert ez a kérdés igazán váratlanul ért.

ANGELA Együtt jártunk iskolába. Nagyon jó lány volt. Én már akkor rossz lány voltam. Viszonyom volt a számtantanárral, mert meg akart buktatni. Kicsaptak.

MONSIEUR LEBORDIN Rámordultam, mert eszembe jutott Marguerite figyelmeztetése. Kérem, engem nem érdekelnek a magánügyei. Engedjen az utamra!

ANGELA Nézze, én nem akarok magától semmit, mert tudom, hogy magának nincsen pénze. Ismerem régen magát, maga a kártyás Lebordin fiú. Jöjjön fel hozzám, igyunk meg egy pohár whiskyt, mert kell most valakivel beszélnem... Vallásos ember maga? Gyónni akarok valakinek... Én tudom, hogy maga is esett ember. És én is az vagyok.

MONSIEUR LEBORDIN Nem tudom, miért, de fölmentem hozzá. Emlékszem, megkért, hogy menjek ki a fürdőszobába, amíg felveszi a pongyoláját.

ANGELA (*rekedt, közönséges hangon*) Miért nem megy már ki?!

MONSIEUR LEBORDIN Jó, jó. Nem olyan sürgős. (*Kimegy a fürdőszobába*)

ANGELA (*belebújik egy ott lévő pongyolába, és kiszól*) Jöhet már, kész vagyok. (*A fürdőszobából a harmincéves Lebordin jön ki*) Mondja csak, miért fél maga tőlem?

ROBERT Nem félek. Nézze, kisasszony...

ANGELA Minden férfinak csak Enzsi vagyok. Nem vagyok kis-asszony.

ROBERT Mi a rendes neve?

ANGELA Angela. De csak a keresztanyám hív így. Maradjunk hát csak az Enzsinél.

ROBERT Csak azt szeretném tudni, Enzsi, hogy maga minden férfit kiküld a fürdőszobába, amikor fölveszi a pongyoláját?

ANGELA Mi köze hozzá, kártyás Lebordin? Mi köze hozzá? Maga nem pali, magától nem kérek pénzt, magával szemben én is úrinő akarok lenni.

ROBERT Szóval mégis csak van valami köze hozzám.

ANGELA Ez csak magán múlik, kártyás Lebordin.

ROBERT Az én keresztanyám nem így hív, mert meghalt. Ha maga hívni akar, mondja azt, hogy Robert. Csak azt ne mondja, hogy kártyás Lebordin!

ANGELA Pedig az egész kerület úgy nevezi magát. A kártyás Lebordin fiú...

ROBERT Milyen alapon nyilatkozik maga az egész kerület nevében?

ANGELA Sok-sok futó vendégem van a kerületből.

ROBERT Áhá! Enzsi, ha most italt adna, esetleg törzsvendég maradnék magánál.

ANGELA És a menyassony? (*Italt vesz elő, és tölt*) Latour prefektúrai főigazgató leánya?

ROBERT A pokolba is a közigazgatással! Tíz borzalmas év van mögöttem, Enzsi, és ez a hang, ahogy maga beszél velem, és ahogy én beszélek magával, most az egyetemre emlékeztet.

ANGELA (*fölemeli a poharát*) És arra a dögre! (*Isznak*)

ROBERT Milyen dögre?

ANGELA Aki miatt azt az autogramot adta.

ROBERT Angela, ezt hagyjuk... Ez más...

ANGELA Miért más ez?

ROBERT Mert még ma is szeretem.

ANGELA Jobb nő volt nálam?

ROBERT Nem tudok erre a kérdésre felelni. Mert egyikük sem volt még az enyém.

ANGELA Szebb volt?

ROBERT Talán inkább csak fiatalabb.

ANGELA Akkor maga is fiatalabb volt tíz évvel. *(Fölemeli a poharát és isznak)*

ROBERT Fölösleges figyelmeztetnie arra, hogy kopaszodom.

ANGELA Nem is olyan kopasz, mint amilyen fáradtnak látszik.

ROBERT Tudja, hogy miért látszom fáradtnak?

ANGELA Miért?

ROBERT Mert fáradt vagyok. Nagyon fáradt vagyok. Ha a következő harminc évet átaludhatnám, akkor sem tudnám kipihegni ezt a fáradságot.

ANGELA Mondja, miért vesz el akkor egy ilyen unalmas nőt, mint Marguerite?

ROBERT Kinevezés előtt állok, Angela. Főtitkári kinevezés előtt. És lényegében nekem teljesen mindegy, hogy kit veszek el, ha nem vehetem el azt, akit szeretnék...

ANGELA Azt a dögöt?! *(Megint felhajt egy pohárral)*

ROBERT Enzsi, könyörgöm... A keresztanyja őt is biztosan Angelának hívja.

ANGELA Nézd, kártyás Lebordin, igyunk pertut: szeretnélek tegezni. *(Isznak, és könnyedén megcsókolják egymást)*

ROBERT Miért szeretnél tegezni?

ANGELA *(kicsit részegen)* Hogy azt mondhassam neked: te hülye vagy! Ha egy ilyen... *(Szájára üt)* Hagyjuk a foglalkozásokat békében! Igyunk, öregem! Majd behozom rajtad. Milyen bérletet akarsz, napi, heti vagy havi bérletet?

ROBERT Szabadjegyet akarok, öregem!

ANGELA *(kijózanodva)* Ez csak tőled függ, Robert.

ROBERT Hogy értsem?

ANGELA Nézd, Robert, egyedül vagyok. Olyan egyedül, amilyen egyedül csak az a nő lehet, akinek sok férfival van dolga. Maradj mellettem, öregem, szeressél...

ROBERT Szeretlek, Angela, mintha a nővérem lennél.

ANGELA Ne úgy szeressél, Robert!

ROBERT Másképp nem tudok rád gondolni, Angela. Ha behunynom a szemem, mindig egy másik férfit látok, alsónadrágban.

ANGELA (*kissé sértődötten*) Részeg vagy.

ROBERT Nem vagyok részeg, csak szeretnék részeg lenni...

Akkor talán nem fogom látni ezt a sok alsónadrágos palit.

ANGELA (*részegen*) Robert, legyél egy kicsit komolyabb, beszélni szeretnék veled. Maradj mellettem! Kérlek, könyörögök neked! Már régen figyellek. Nagyon tetszel nekem. Ismerem a történetedet. Tudom, hogy fáradt vagy. Mellettem nem kellene dolgoznod. Semmit sem kellene dolgoznod. Csak ne üssél! Nem bírom, ha ütnek. Ez az, amit nem bírtam megszokni. Beszélj rendesen hozzám! Ha rendesen bánsz velem, akkor is kimegyek majd, ha eső esik, ha hó esik... Nézd, már ma is kerestem háromszáz frankot. Félre is tehetünk belőle. De ha akarod, elkártyázhatod az egész pénzemet. Egész nap kártyázhatsz, míg én kint vagyok. Csak egyetlen feltételem van: ne törődj más nőkkel! Én mindent jobban tudok, mint más... Te, én főzni is tudok. Úgy vasalok férfiruhát, mint a szabó. Mindennap megborotvállak.

ROBERT Csak másodnaponként borotválkozom.

ANGELA Mert pénzbe kerül. De ha semmi sem kerül majd pénzbe, se a nő, se a koszt, se a borbély...

ROBERT Tudsz hajat vágni is?

ANGELA (*elhűlve*) Azt, sajnos, nem tudok.

ROBERT Akkor kiválthattunk volna egy borbély-iparengedélyt.

És ezt a te engedélyedet visszaadhattuk volna. (*Felkel*)

ANGELA Hova mész?

ROBERT Hazamegyek, Enzsi.

ANGELA Most miért hagysz itt?

ROBERT Ameddig kártyás Lebordinnek hívtál, az egészben volt valami humor. Az egész olyan kedves volt. Amióta Robertnak szólítasz, bocsáss meg, az egész olyan undorító. Akkor

már inkább Marguerite, akinek fogalma sincs a szerelemtől. Nálam legfeljebb csak az ő alsónadrágja zavar majd, de idegen alsónadrágos férfiak képe soha.

ANGELA Hát hogy képzeled ezt tulajdonképpen? Egy óráig feltartasz, és most dohány nélkül akarsz itthagyni? Hát mit gondolsz te, a szerelemből élek én?

ROBERT Elég lesz húsz frank? És az italszámlát is kérem. (*Rátámaszkodik az asztalra, és Angelára néz*) Mit akarsz tulajdonképpen tőlem, Angela?

ANGELA Egy aláírást szeretnék tőled, lehet az aláírás hamis is.

Add nekem írásban, hogy van valami értelme az életnek.

ROBERT Ezt írásban adom neked, Angela. Van.

ANGELA Micsoda?

ROBERT Enzsi, menj el vidékre házvezetőnőnek! Vagy tanulj meg haját vágni! Mindegy. Csak menj el Párizsból! De hagyd abba ezt, Angela. Tudod, milyen szép az, ha egy nő szerelemből adja oda magát, és tudod, milyen szörnyű az, ha szerelem nélkül teszi.

ANGELA Te beszélsz? Eladod magad azért, hogy főtitkár lehess.

ROBERT Nem azért adom el magam, hanem azért, hogy megtaníthassam az embereket arra, mi a különbség a khorinthoszi váza és a krétai váza között.

ANGELA Te, én visszavonom a tegezést! Sokkal jobban hangzik úgy, hogy *maga*, örült Lebordin. Tényleg képes lennél egy váza miatt...

ROBERT Nem egy váza miatt. Sok váza miatt. Tudod, mennyi váza van még a föld alatt?

ANGELA Öregem, te valószínűleg értelmes dolgokról beszélsz, de beszélj világosabban. Miféle vázákról van szó? Van egy üvegnyagykereskedő ismerősem...

ROBERT (*nevet*) Angela, maradjunk a hajvágásnál. Amit neked a férifodrászat jelentene, azt jelenti számomra a váza. Menekülést abból az életből – amit élünk.

ANGELA Azt hiszed, hogy én is elkezdhetném előlről?

ROBERT Azt nem hiszem. De a közepén is el lehet kezdeni. Mondjuk, elkezded a közepén, és ha akad valaki, aki kíváncsi lesz, annak elmondod az elejét. És ha még mindig ragaszkodik hozzád, akkor befejezitek együtt a dolgot.

ANGELA De én már harminckét éves vagyok.

ROBERT Ez nem baj, Angela. Marguerite is harminckét éves, és most akarja elkezdeni velem.

ANGELA De ő még lány.

ROBERT Annál nehezebb, Angela. Egy lánynak sokkal nehezebb harminckét éves korában elkezdeni. Ő már sohasem tudja behozni azt az előnyt, amit a többi nő szerzett vele szemben.

ANGELA Én most szívesen lemondanék erről az előnyről.

ROBERT Nézd, Enzsi, ez tulajdonképpen nagyon furcsa dolog. Talán az lenne a helyes, ha én vennék el feleségül, de ezt nem tehetem. Én olyan fáradt vagyok, hogy melletted könnyen kísértésbe esnék. Esetleg úgy élnék valóban, hogy csak te dolgoznál. Nekem Marguerite kell, egy sivár, unalmas nő, akinek a pusztá jelenléte arra kényszerít, hogy elmerüljek valami másban. Marguerite engem inspirálni fog művészettörténeti kutatásaimban.

ANGELA Mondd, akkor hogyan kezdjem el?

ROBERT Szorítsd össze a két combodat, Enzsi, bármilyen éhes is vagy, szorítsd össze konokul, és meséld el sírva a gázlám-páknak a Boulevarde Hausmanne-on: „Tönkrementem, jaj, Istenem, tönkrementem! Más foglalkozás után kell néznem!”

ANGELA Mire jó ez?

ROBERT Mielőtt elmennék, Enzsi, gyere ide, és figyelj rám! Figyelj arra, amit mondok. Ha itt maradsz, én állandó kísértésben leszek miattad, és te korántsem vagy olyan aljas, mint amilyen a foglalkozásod. Ha itt maradsz, én nem tudnék nélküled élni. Nem akarok veled élni! És soha nem akarok elmerülni a hétköznapiakban. Azt akarom, hogy valami vigyen felfelé... Angela, menj el, olyan hálások leszünk majd egyszer egymásnak ezért.

ANGELA Furcsa ember vagy, Robert. De ember vagy... Mielőtt elmész, megborotvállak, mert nem szeretem a másodnapos szakállú embereket. Sokat fogok rád gondolni, ha megváltozik az életem, és szeretném, ha borotvált arcodra emlékeznék vissza. Menj be a fürdőszobába, és szappanozd be magad. (*Robert bemegy a fürdőszobába*)

MONSIEUR LEBORDIN (*jön ki a fürdőszobából*) Aztán megborotvált, és elbúcsúztunk egymástól. Ez volt a legszebb búcsú, amit az életemben el tudtam képzelni. Nem bírtuk átölelni egymást, mert a bal kezén szappanhab volt, a jobb kezében pedig a borotva, így csak a szemét csókoltam meg. Hat évig nem hallottam róla semmit, de úgy látszik, figyelte a körülöttem zajló dolgokat, és amikor végre letettem a művészet-történeti doktorátust, eljött hozzánk, hogy személyesen gratuláljon. Azóta is érzem, hogy ezt a doktorátust egy kicsit neki is köszönhetem. Kövér volt, és olyan ragyogóan tiszta, mint Svájcban a levegő. Két aranyos kisfia volt. Ikrek. És mit gondol, mi volt a férjének a foglalkozása?

ANGELA Borbély.

MONSIEUR LEBORDIN Nem. Hentes és mészáros volt. Hatalmas, drabális ember. Marguerite nem akarta fogadni őket. Elment otthonról. Annál kellemesebben éreztük magunkat. Ittunk, és általuk hozott vidéki hentesárut ettünk. Vicces és trágár nótákat énekeltünk. Maurice, a férj mindent tudott, és ő is csak azt sajnálta, hogy ha már annyi mindent tud az Enzsi, akkor miért nem tanult meg haját vágni is. Bár Maurice tökkopasz volt. Enzsi mindenáron le akart vetkőzni meztelenre, hogy igazolja magát előttem, és bebizonyítsa, nem is olyan kövér. És este, amikor elmentek, megállapodtunk abban, hogy ha leányom lesz, mert Marguerite-nél valami útban volt, ők lesznek a keresztszülők, és a keresztanya majd Angelának fogja hívni a lányomat.

Marguerite csak másnap jött haza. Helyesebben, először

az apósom jött, és magyarázó modorban megkérdezte, hogy vajon egyáltalában tudatában vagyok-e a tegnapi orgia jelentőségének. A legjobb lesz – ezt Marguerite-től hallotta, hogy van a házban egy egyszobás kiadó lakás, a legjobb lesz tehát, ha odaviszem fel a vázáimat, és ezentúl a vendégeimet is majd ott fogadom. A közös lakást pedig a tiszta családi élet számára tartom fenn. Ez a fordulat az első pillanatban megrendített, hiszen a legszebb, legtitkosabb vágyam megvalósulását jelentette, később kiderült, hogy még ennél is több volt. Marguerite ugyanis kijelentette, tanú van arra, mialatt Maurice részegen horkolt, én Enzsivel szeretkeztem. Ő tehát a mai naptól fogva megszűnik velem tovább házaséletet élni. Ez volt a első és végleges összeveszésünk. A második akkor történt, amikor a fiam megszületett. Én szerettem volna, hogy az én nevemet viselje, de Marguerite ragaszkodott hozzá, hogy a Gusztáv bácsiét. Azét, aki engem a becsület ösvényére vezetett. Azzal már nem is mertem előjönni, hogyha kislányunk lesz. . . Az lett, és Marguerite-nek keresztelték. Most már talán megérti, Angela kisasszony, hogy miért szeretem jobban a vázákat.

ANGELA Nem tudom megérteni, a gyerekek lényegében mégis csak a maga gyerekei voltak.

MONSIEUR LEBORDIN Lényegében igen. Ehhez kétség sem férhet, de eredményekben nem, mert Marguerite nevelte őket.

ANGELA Miért nem nevelte maga őket?

MONSIEUR LEBORDIN Mert nem engedte egyrészt, és mert nem is igen értem rá.

ANGELA Tehát végeredményben a saját önzésének köszönhető, hogy a gyermekei elidegenedtek magától.

MONSIEUR LEBORDIN Lehetséges. Alapjában véve passzív természet vagyok. Szeretem a kényelmes megoldásokat.

ANGELA Ez az. Maga nem ismeri a harcot, Lebordin.

MONSIEUR LEBORDIN A tudomány nem ismeri a harcot. Csak a békét kedveli.

ANGELA Most megint elbújik egy mondat mögé. Az egész élete idáig ez volt. Félreállni a problémák elől, nem vállalni a harcot, elbújni egy biztos fedezékbe.

MONSIEUR LEBORDIN Ez nem igaz, Angela.

ANGELA De igaz. Maga nem tragikus hős, maga nem sorsüldözött ember, maga mindig csak azt várta, hogy az ölébe hulljon a manna. Higgye el nekem, Gusztav Lebordin sokkal markánsabb jelenség volt, mint maga. Látja, megszerzett magának mindent, ami az élet értelmét jelenti, hatalmat nők és férfiak felett és hatalmat a pénz felett.

MONSIEUR LEBORDIN Szóval maga is őt választotta volna?

ANGELA Én azt választottam volna, aki meg van győződve a maga igazáról.

MONSIEUR LEBORDIN Hát hogy lehetett volna igazam, hiszen én váltóhamisító voltam?!

ANGELA Akkor ment volna börtönbe a tettéért, vagy lett volna selyemfiú, de saját maga lett volna. Minden cselekedetére ráfizette az életét. Maga mindent elkövetett, hogy minél inkább a rabszolgája legyen a saját sorsának, és ne az ura. Én csak most találkoztam magával először, de megmondhatom, hogy nincsen unalmasabb férfi, mint aki folyton azon siránkozik, hogy végeredményben milyen férfiatlan volt egész életében.

MONSIEUR LEBORDIN Maga még nem ismeri az utolsó fejezetet. Nem nyilatkozhat így rólam.

ANGELA Az, amit elmond, nem lehet már olyan izgalmas, hogy visszatarthasson vele engemet. *(Készülődik)*

MONSIEUR LEBORDIN Angela, kérem, ne menjen el! Ha menni akar, mindig úgy érzem, hogy meghalok, hogy elviszi magával az életemet. Ha nem ismeri az utolsó fejezetet, akkor nem mondhatja ki az utolsó ítéletet sem.

ANGELA Az utolsó ítéletet? Vajon mit tartogathat az utolsó fejezet?

MONSIEUR LEBORDIN A cáfolatot! Annak a cáfolatát, amit elmondott most rólam. Igenis negyvenéves koromban rátet-

tem a halat a sínre. A hal összeroncsolódott, Angela, és a vonat zökkenés nélkül továbbment. Ez az igazság. Maradjon itt, Angela, majd behozom a negyvenéves Lebordin képét. Abból az alkalomból csináltattam, hogy kineveztek helyettes igazgatónak, és elnyertem a docensi címet a Sorbonne-on. Gyönyörű év volt ez, Angela. Életemben először éreztem, hogy férfi vagyok. Hogy tudok, hogy sokat tudok. És akkor a Régészeti Társaság egyik ülésén megismerkedtem egy amerikai lánnyal... *(Kimegy)*

ANGELA *(most már nem játszik, magától értetődően mondja)* Tulajdonképpen nem illő dolog, hogy feljöttem a lakásodra, Robert.

ROBERT *(az íróasztal alól mászik elő)* Egy múzeumba akkor is feljöhet egy hölgy, ha az a férfi lakásán van. *(Könnyedén sóhajt)* Sajnos, nincs meg a rádióm!

ANGELA Mit fog szólni ehhez a családot?

ROBERT Még sohasem tettek szemrehányást azért, ha elgurult a rádióm.

ANGELA Te nagyon jól tudod, hogy most nem erről beszélek.

ROBERT Ja úgy. De mit szól majd ehhez a te családot?

ANGELA Mihez?

ROBERT Mihez?! Hát ahhoz, hogy elcsábítottál egy kétgyerekes családapát.

ANGELA Hidd el, én nagyon szégyenlem magam emiatt.

ROBERT Ne szégyenkezzél, Angela, eddig még csak lelkileg csábítottuk el egymást, és ez talán nem is olyan nagy bűn.

ANGELA És nem is titkos szerelmesek vagyunk. Ha elváltál, a feleséged leszek. És mint lány leszek a feleséged. Megőriztem magamat neked.

ROBERT Hiába, nekem ezt adta osztályrészül a sors, hogy lányokat vegyek el feleségül.

ANGELA Zavar ez téged?

ROBERT Nem ez zavar, hanem az, hogyha egy lánnyal találkozom, azt el kell vennem feleségül, ha akarom, hogy az enyém legyen.

ANGELA Olyan furcsán beszélsz ma. Van valami szemrehányó a hangodban.

ROBERT Nem neked szól. Mondd, nem leszek öreg hozzád?
(*Kis szünet*) Negyvenéves vagyok már.

ANGELA Tízezer éves vagy.

ROBERT Mondjuk, csak kilencezer-kilencszáz-kilencvenkilenc.

ANGELA Te vagy az első férfi, és én vagyok az egyetlen nő.

ROBERT Megállj! (*Belemegy a játékba*) Te a patakhoz mész a vízért. Akkor látlak meg. Mutassa csak azt a korsót, fiam. . . Neolit korabeli vood-voon korsó. Két darab van belőle a világon. Az egyik a British Museumban, a másik a maga vállán, fiatalasszony.

ANGELA De Robert, igazán ne a korsóval foglalkozzál, hanem velem!

ROBERT Gyönyörű vállad van, Angela, de egy negyvenéves tudós számára ebben a helyzetben csak a váza létezik. Nem mulaszthat el egy ilyen páratlan alkalmat.

ANGELA Inkább a nőt mulasztja el.

ROBERT Ne haragudj rám, drágám, nagyon-nagyon szeretlek.

ANGELA Mint ahogy egy megbízható munkatársat szeret az ember.

ROBERT Nem, nem. Én úgy szeretlek, drágám, ahogy csak egy negyvenéves férfi szerethet egy húszéves nőt. Megállapodottan, megbízhatóan és visszavonhatatlanul.

ANGELA Nem szeretem a megbízható szót a szerelemmel kapcsolatban. Olyan szakszerűen hangzik.

ROBERT Hát egy negyvenéves férfi se legyen szakember a szerelemben? Hiszen nemsokára már nyugdíjba megy.

ANGELA Ne beszélj így a szerelemről, Robert. Nemcsak testi szerelem van a világon.

ROBERT Természetesen van lelki szerelem is. Angelám, tudod, mi a lelki szerelem? Ha az ember egész nap túrós derelyére gondol a hivatalában, hazamegy – szájában a túrós derelye ízével –, és tényleg túrós derelye van ebédre. Ez a lelki szerelem, Angela.

ANGELA Olyan borzalmasan reális vagy, Robert.

ROBERT Igen, Angela, nekem már nincsenek ábrándjaim. És ha én azt mondom, ha kimondom, hogy szeretlek – ez olyan szilárd érzés nálam, mintha nem is érzés lenne, hanem matematikai képlet.

ANGELA Te bizonyára nagyon jó matematikus voltál.

ROBERT Sohasem voltam jó matematikus. De ez az egyetlen dolog a világon, amely iránt még ma is rendíthetetlen tiszteletet érzek. Egy képletre még ma is emlékszem: mínusz b pluszmínusz négyzetgyök alatt b a négyzetben mínusz négy acperkátá... (*Gondolkozik*) A Pitagorasz-tételt már elfelejtettem.

ANGELA Elmondjam neked?

ROBERT Ne, ne hangsúlyozzuk ki túlságosan a különbséget, hogy te még tudsz olyat, amire én már nem emlékszem. (*Kis szünet*) Mondd, Angela, tudod te, hogy én hozzád képest valóságos koldus vagyok. Egy szerény kis közigazgatási tisztviselő...

ANGELA Zavarnak az apám milliói?

ROBERT Nem az apád milliói, hanem az, hogy te vagy az egyetlen örökös.

ANGELA Olyan kellemetlen gazdagnak lenni?

ROBERT Nem lehet az kellemetlen... De én húszéves korom óta gyűlölöm a gazdagokat.

ANGELA Szocialista vagy?

ROBERT Igen, az vagyok.

ANGELA De most gazdag leszel.

ROBERT Ne hangsúlyozd ki ezt túlságosan, Angela! Én alapjában véve nem szeretem a családomat. Szörnyű dolog ez, de így van! De ha arra hivatkozol, hogy ha elveszlek feleségül, én is gazdag leszek, kényszerítve vagyok arra gondolni, hogy csak azért nem szeretem őket, mert szegények, és téged csak azért szeretlek mert gazdag vagy!

ANGELA Mit csinálsz? Le akarsz beszélni magadról?

ROBERT Meg akarom veled beszélni a kételyeimet. A kételyeimet is. Nem olyan egyszerű dolog otthagyni egy asszonyt tízévi házasság után, két gyerekkel.

ANGELA De hiszen bőven gondoskodhatsz az ellátásukról. Mondd meg őszintén, hiányoznak majd neked, vagy te hiányzol majd nekik?

ROBERT Magamnak hiányoznék, Angela, ha egyszer olyat tennék, ami nem fér össze a becsülettel.

ANGELA Robert, miért gyötröd magad fölöslegesen? Hiszen nem rövidítet meg őket. Ellenkezőleg. Akkor lennél rossz apa – ha már így fogjuk fel a dolgot –, ha kihagynál egy olyan lehetőséget, amellyel javíthatnál a sorsukon.

ROBERT Akkor rossz apa lennék, de mégiscsak apa lennék!

ANGELA Robert, én nagyon szeretlek. Amikor az első könyvedet olvastam, *Vázák virágok nélkül* – ez volt a címe, éreztem, hogy csak te és senki más. Bármilyen áron is, annyi bölcsesség volt abban a könyvben...

ROBERT Akarsz egy igazi bölcsességet hallani? (*Angela nagyon komolyan bólint*) Ha te szegény leány lennél, mert ugyebár az kétségtelen, hogy Amerikában is vannak szegény lányok, akkor hogyan tudtál volna te engem választani? Erre felelj gyorsan – gondolkodás nélkül!

ANGELA Én nem tudok ilyenre választ adni, de szeretlek, Robert, és halálosan szeretlek. (*Odatámolyog Roberthez, és nagy csókban fonódnak össze. Csöngetés hallatszik*)

ROBERT Angela, kérlek, nem lesz kellemetlen, ha itt találunk?

ANGELA Kellemetlen, nekem? Nem ismeresz te akkor, Robert. Legszívesebben egy táblát akasztanék a nyakamba, hogy egyedül a tiéd vagyok. (*Robert kimegy ajtót nyitni, majd idegesen visszatér*) Angela, az apósom van itt. Legyél türelmes, makacs öregember. (*Visszasiet az ajtóhoz*)

LATOUR Jó estét!

ANGELA Jó estét!

ROBERT Apa, kérem, ha megengedi, Angela Malcolm kisasszony, Latour prefekturái főigazgató úr.

LATOUR (*magas fejhangon*) Ő az a nő, aki miatt...

ROBERT Igen... apa...

LATOUR Kisasszony, rossz véleménnyel vagyok, kisasszony, az amerikaiakról. És rossz véleménnyel vagyok az olyan fiatal hölgyekről, akik férfiak lakására járnak. Azt hiszem, ezek után fölösleges elmondanom, hogy milyen véleménnyel vagyok önről.

ANGELA Robert, kérlek...

ROBERT Angela, drágám, légy szíves, menjél ki az erkélyre addig, amíg Latour főigazgató megtisztel a látogatásával.

ANGELA Nekem nincs okom arra, hogy szégyenkezzek, és mint vérbeli amerikai, fölöslegesnek tartom elmondani, hogy ezek után milyen véleménnyel vagyok önről, mint európai-ról...

ROBERT Ezt én kívánom majd közölni a főigazgató úrral.

ANGELA (*kegyetlenül*) Bízom benned, hiszen a menyasszonyod vagyok. (*Végigméri Latourt, és kimegy az erkélyre*)

LATOUR Robert, megkaptam a leveledet. Figyelmesen átgondoltam, amit írtál. Nemcsak azért, mert a lányom férje vagy, hanem azért is, mert gyenge jellemű embernek tartalak.

ROBERT Apa, kérem...

LATOUR Ebben a szituációban nyugodtan nevezhetsz főigazgató úrnak, ez neked is könnyebb lesz, és nekem megnyugtatóbb.

ROBERT Ha apa akarja... Kérem, főigazgató úr.

LATOUR Még mielőtt bővebb magyarázatot fűznél a leveledhez, figyelmeztetni kívánlak arra vonatkozóan, hogy ha már nem is vagyok aktív följobbvalód, még mindig nagyon sokat árthatok neked a hivatalban.

ROBERT (*keményen*) Főigazgató úr, ez a hang itt most nem helyénvaló! Ön nem tudja, hogy én kinek a lányát fogom elvenni feleségül. David Malcolmét. Akinek a bankja nemrégén folyósított Franciaországnak kétszázmillió dollár kölcsönt.

LATOUR (*meglepve*) Az elhatározásod, látom, szilárd.

ROBERT Főigazgató úr, nagyon kérem, értsen meg! Már négy éve nem élek Marguerite-tel házaseset. Az ugyebár nem képzelhető el, hogy ez alatt az idő alatt nem volt dolgom más nővel. Férfi vagyok. Ezt hallgatólagosan tudomásul vették. Éppen ezért, most, amikor tisztességesen és nyíltan ki akarok állni, sem az elhatározásomat, sem a menyasszonyomat, sem engem nem tarthatnak becstelennek.

LATOUR Gondoltál már a gyerekeidre?

ROBERT Gondoltam a gyerekeimre. Sokkal többet tudok majd tenni az érdekükben, ha gazdag ember leszek.

LATOUR Hogyan? Te tényleg azt hiszed, hogy Marguerite, az én lányom, valaha is elfogadna egy fillért annak a nőnek a pénzéből, akit őt nyilvánosan megszégyenítette? És legyőzte? Nem ismerz akkor bennünket, Robert Lebordin... És csak azt sajnálom, hogy az egészben én voltam a hibás. Azt hittem, hogy egy olyan súlyos botlás után majd csak megembereled magadat közöttünk. Tévedtem, és most nincs más vigaszom, csak az, amellyel mi, Latourok elviseljük a legnagyobb csapásokat is. A méltóság. A méltóság az osztályunkon aluli ripőkökkel szemben. *(Latour lassan kimegy a szobából. Robert úr dermedten áll)*

ANGELA *(bejön az erkélyről)* Most értettem meg a francia forradalmat.

ROBERT Igen, kétségtelen, ezekben az emberekben van méltóság.

ANGELA De más sincs bennünk, mint reminiscenciák arra az időre, amikor még halálra korbácsolhatták a jobbágyaikat. Mondd meg nekem, mire olyan büszkék ezek, azokra az előjogaikra, amellyel jogtalanságba taszították a többieket!

ROBERT Angela, a te apád is büszke ember, nem?

ANGELA Igen. De ez más.

ROBERT Mire olyan büszke?

ANGELA Joggal büszke arra, hogy maga szerezte a vagyonát.

ROBERT Nos, ezek arra büszkék, hogy nem ők szereztek a vagyonukat, ami tulajdonképpen már nincs is.

ANGELA *(okosan)* Most egymást bántjuk.

ROBERT Igazad van, drágám. Túl vagyunk rajta. Most már legalább Marguerite-tel nem kell beszélnem.

ANGELA Szerettem volna látni a gyerekeidet.

ROBERT Hagyjuk ezt, Angela! A gyerekeket hagyjuk nekik.

ANGELA *(csöndben gondolkozik)* Mondd, szeretett ez a nő téged?

ROBERT *(meggyőződéssel)* Mindennél jobban a világon.

ANGELA Hát akkor hogyan bírta ki négy hosszú éven keresztül?

ROBERT A méltóság. Ezekben az emberekben van méltóság.

A legkegyetlenebb szenvedésre is hajlandók azért, nehogy valaki azt higgye róluk, hogy szenvednek.

ANGELA Különös asszony lehet. Szép?

ROBERT Angela! A feleségem volt. Nem tudok úgy beszélni róla, mint egy bútorhuzatról.

ANGELA Bocsáss meg, kérlek... *(Más hangon)* Elhoztam a pompeji vázát.

ROBERT *(mintha villanyütés érte volna)* És ezt csak így mondod? Ilyen egyszerűen? Hol van?

ANGELA Abban a táskában, amit magammal hoztam. Az előszobában.

ROBERT Ho... ho... hogyan? Az előszobában hagytál egy ilyen értéket?

ANGELA Nem vitte el senki. Ne félj! *(Mintha még valamit akarna mondani)*

ROBERT Mi van veled, Angela? Miért vagy olyan zavart?

ANGELA Robert, én úgy szeretném, ha tetszene neked.

ROBERT Micsoda beszéd ez? Ha olyan, ahogyan leírtad, és eredeti... Ne haragudj rám! Annyira izgat a dolog. Behozom. *(Már indul is)*

ANGELA Egy pillanatra, Robert! Még csak azt szeretném mondani, hogy a legelső amerikai régészek egy fél évig vitatkoztak azon, hogy eredeti-e? Én úgy szeretném, olyan nagyon szeretném, ha eredeti lenne. Csak tőled függ. Ebben a kérdésben te vagy az első szaktekintély az egész világon.

ROBERT *(meghökken tenget)* Hát ha eredeti, akkor eredeti... Angela, kérlek, hozd be a vázát, ugye te akartad behozni?

ANGELA (*finom mozdulattal végigsimogatja Robert úr kezét*) Te olyan jó vagy. (*Kimegy. Robert úr türelmetlenül dobol az íróasztalon. Angela visszajön, ölében, mintha egy gyermeket tartana, úgy hozza a vázát. Valójában semmi sincs a kezében. Óvatosan Robert úr felé nyújtja*) Nagyon vigyázz rá, Robert! Ő a mi legkedvesebb gyerekünk.

ROBERT (*úgy veszi át, mintha Angela kezében valóban egy váza lenne. Úgy csinál, mintha a világosságához vinné. Körülforogatja. Leteszi az íróasztal sarkára. Néhány lépést hátrálép, azután határozott hangon szólal meg*) Az apa ebben az esetben teljesen bizonyos. Marc Pellion spanyol szobrászművész majdnem megtevevéstésig azonos hamisítványa. 1873-ból.

ANGELA Lehetetlen!

ROBERT Azt mondtad, hogy ebben a kérdésben én vagyok az első szaktekintély az egész világon.

ANGELA Lehetetlen, hogy te ne tartsad eredetinek.

ROBERT Pedig így van. Ha akarod, megesküszöm mindenre, ami szent...

ANGELA (*kétségbeesetten kap a fejéhez*) A szerelmünkre...

ROBERT Esküszöm.

ANGELA Ne esküdj! A szerelmünkre kérlek! Nézd meg még egyszer! Nem lehet hamisítvány!

ROBERT De az. Ha tíz másodperc nem elég ennek a megállapítására, akkor én nem vagyok szakember.

ANGELA Hát jó, mondjuk, hogy hamisítvány. Akkor kérlek, én kérlek a szerelmünkre, mondd azt, hogy ez eredeti...

ROBERT Nem mondhatom azt.

ANGELA És ha azt mondom, hogy a boldogságunk, a szerelmünk függ tőle?

ROBERT Várj egy pillanatra! (*A telefonhoz megy, tárcsáz*) Halló Henri! Jó estét, Henri! Lebordin. Egy váza van nálam. Állítólagos pompeji váza. Valójában hamisítvány. Marc Pellion 1873-ból. Más újság nincs. Csak le akartam szögezni a véleményemet. Köszönöm, szerbusz! (*Leteszi a kagylót*)

ANGELA (*elhűlve*) Mit tettél, Robert?!

ROBERT Haladéktalanul leszögeztem a tudományos véleményemet, nehogy a szerelem elvakítsa előlem az igazságot.

ANGELA Robert, tudod te, hogy mindennek vége? Az utaink elválnak?!

ROBERT Miért, Angela? A szerelem is más, meg a tudomány is más.

ANGELA Lehet, hogy így van. De ha egy férfi nem tud áldozatot hozni a szerelméért, akkor az nem férfi...

ROBERT Egy férfi számára ez az áldozat csak fordítva lehetséges, a szerelmét is feláldozni – az igazságért.

ANGELA (*kétségbeesetten kiáltva*) Te bolond! Te keserves, vén bolond! (*Kirohan a szobából*)

ROBERT (*kiabálva utánarohan*) Angela, Angela, a váza! A vázája...

MONSIEUR LEBORDIN (*A szín egy pillanatra üresen marad, aztán Lebordin jön vissza Angelával. Nagyon fáradtan leül a karosszékbe*) Hát így történt, Angela. Amikor már csak a kezeimet kellett volna kinyújtani érte, akkor egyszerűen eldobtam magamtól. Eldobtam magamtól az igazság nevében.

ANGELA (*a vázára mutatva, amelyben a rózsái állnak*) Ez az a váza?

MONSIEUR LEBORDIN Igen.

ANGELA Hogyhogy maga ilyen becsben tart egy hamisítványt? Azért, mert emlék?

MONSIEUR LEBORDIN (*nagyon megtörten, nagyon fáradtan*) NEM HAMISÍTVÁNY!

ANGELA Miiii?

MONSIEUR LEBORDIN Nem hamisítvány! Hat évvel később megfellebezhetetlenül rájöttem arra, hogy eredeti. Ez a váza ott volt Pompejiben, és látta, amikor kitört a Vezúv.

ANGELA Akkor maga valóban bolond.

MONSIEUR LEBORDIN Minden férfi az, aki hajlandó feláldozni a szerelmét a vélt igazságaiért. Később írtam egy könyvet,

Angela Malcolmnak ajánlottam. *Pompeji váza* volt a címe. És egy levelet is írtam neki, hogy intézkedjen a váza miatt. Ő kedvesen megköszönte az ajánlást, és azt válaszolta, hogy a váza legyen az enyém, mert a boldogságát köszönheti neki... Van egy tündéri kétéves kislány, férje, akit imád, és aki őt imádja... Ha idejük engedi, egyszer majd meglátogatnak. A férje nagyon hálás nekem... És nagy tisztelője a tudományos munkásságomnak.

(*Lassú függöny*)

OSZK

III. FELVONÁS

Amikor a függöny fölmege, Angela háttal áll a közönségnek, fényképezőgép a kezében, Lebordin-ról felvételt készít, Lebordin a jobb fotelban ül. Lába előtt fekszik Robi, a fotel jobb és bal karján Robert és Robert úr ülnek. A fotel mögött Bob áll összefonott karokkal. Angela éppen exponálni akar, teljes világítás, amely lassan egyre szűkebb körre csökken le, és csak Lebordin van megvilágítva.

ANGELA Most ne mozogjon, Lebordin! Így akarom magát megörökíteni. Egy, kettő, három, kész! No mi az, kész, nem érti?

MONSIEUR LEBORDIN (*mint akit merengéséből riasztanak föl*) Ja, igen, kész. Köszönöm, Angela. Legalább meg vagyok örökítve a hatvanadik születésnapom alkalmából.

ANGELA Na de mi van a többiekkel? Nem értik, kérem? Kész. Mehetnek!

MONSIEUR LEBORDIN (*kis ingerültséggel*) Milyen többiekről beszél? Csak mi ketten vagyunk a szobában.

ANGELA Na, ne csacsiskodjon, Monsieur Lebordin! Hát nézzen oda! Magával együtt fényképeztem le őket.

MONSIEUR LEBORDIN Kiket?

ANGELA A többi Lebordin. A tizenöt évest, a húszévest, a harmincévest és a negyvenévest.

MONSIEUR LEBORDIN Angela, hogy mondhat ilyet. Az ember oszthatatlan.

ANGELA No de az előbb, amikor elmesélte a történetét, ezek a figurák valósággal megelevenedtek.

MONSIEUR LEBORDIN Az már elmúlt, Angela. Föleleveníteni lehet a múltat. Megeleveníteni is lehet a múltat. De az ember oszthatatlan, éppen úgy, mint az idő. Nem lehet azt mondani, 1492. december 31-e 23 óra 59 perc 59 másodperc – még a középkor. De két másodperc múlva már az újkor kezdődik. Az ember csak akkor tud valamit elhatárolni, amikor már elmúlt. S ha valami elmúlik, akkor az ember már legfeljebb csak tanulságot vonhat le. Én elmondtam magának, Angela, az életem történetét. Időrendi sorrendben. De ameddig öntudaton vagyok, semmi sem szakíthatja át ezt az időrendi sorrendet. Semmi. Ez a sorrend oszthatatlan, mert elmúlt. S ami elmúlt, oda már nem lehet visszatérni. Megérti, Angela, ezt a tragikus összefüggést az ember és az idő között? Az ember egy darabig fejlődik – azután visszafejlődik. Nyomtalanul múlik el. Mi megpróbáljuk felbontani órákra, percekre és másodpercekre az időt, hogy valahova megköthessük magunkat. Mi megpróbálunk megkapaszkodni a semmi falába, ami maga is semmi. De azt csak nagyon kevesen tudják, Angela, hogy az idő oszthatatlan, hiába próbáljuk mi beakasztani az óramutatót kerekeinek küllői közé. Az idő oszthatatlan, az ember oszthatatlan.

ANGELA Az ember osztható. Az ember szétoszlik.

MONSIEUR LEBORDIN Csak a hullája. De az emlékei, az élményei fent maradnak. Ez kelti azt az illúziót, hogy élünk. Akinek nincsenek emlékei vagy élményei, az nem is élt.

ANGELA Nohát akkor miért csodálkozik, hogy a többiek is jelen vannak?

MONSIEUR LEBORDIN Azért, Angela, mert míg öntudaton vagyok, az élményeim nem törhetik át az időrendi sorrendet. Nem lehet egyszerre mind itt.

ANGELA Pedig itt vannak. Már tíz perce, hogy itt vannak. Amikor maga leült a fotelba, hogy megörökítsem, odaszállingózott mind a négy, hogy őket is örökítsem meg magával együtt.

MONSIEUR LEBORDIN Nem igaz. Nem látok senkit. Maga meg akar örjíteni engem. (*Odarohan a fényképezőgéphez, kihúzza a kazettát*) Látja, tudtam, hogy üres. Hogyan akart maga lemez nélkül rólam felvételt csinálni? Becsapott, maga megint becsapott, Angela.

ANGELA Robert, esküszöm, az előbb még benne volt a lemez.

MONSIEUR LEBORDIN Hát akkor hol van most? Élő emberről csak lemezzel lehet felvételt készíteni.

ANGELA Élő emberről igen. (*Suttogva, sejtelmesen*) Az emlékei, amelyeket a teste, mint képeret, tartott össze, felbomlóban vannak, Robert Lebordin. (*A világosság egyre szűkül Lebordin körül, aki a színpad elején áll*)

ROBI (*almával és könyvvel kezében megáll Lebordin előtt*) Emlékszel, amikor megmérgeztem magam? Hogy becsapott az a vén gazember, és én olyan buta voltam... Ha akkor a karjaimba zárom, és elborítom a csókjaimmal, mint a virágok májusban a cseresznyefákat, talán ilyen virágzó lett volna a szerelmünk is. De én úgy akartam beszélni vele, mint a hősök a hősnővel Racine drámaiban. Pedig úgy kellett volna beszélni vele, mint egy kasszírőnővel. (*Motyogva*) mínusz *b* plusz, mínusz négyzetgyök alatt *b* a négyzetben mínusz négy acperkátá... (*Lassan eltűnik a sötétben*)

MONSIEUR LEBORDIN (*Ieroskad a fotelba*) Angela, segíts! Segíts ennek a fiúnak, hogy ne kelljen olyan megalázottan elmenie!

ANGELA A múlton én sem tudok változtatni, Robert.

ROBERT Itt vagyok! Enzsinek azóta már unokája van. Lány. Marguerite-nek keresztelték. A halott feleséged iránti tiszteletből. Már az iskolában ismerték egymást. Enzsi már akkor rossz lány volt. Isten veled, Lebordin nagyapó! (*Eltűnik a fénykörből*)

ANGELA (*fölsikolt*) Vigyázzon! Le ne üsse a vázát!

ROBERT ÚR Melyik vázát, kérem? Ja, a pompeji vázát. (*Magyarázóan*) Ehhez nagyon érdekes történet fűződik. Egy amerikai lány hozta el hozzám. Gyönyörű szép lány volt.

Mindenáron hozzám akart jönni feleségül. Aztán mégse jött hozzám. (*Motyog*) Mert a váza nem volt eredeti. Pedig eredeti volt. Szinte érthetetlen... (*Lassan eltűnik*)

MONSIEUR LEBORDIN Miért jönnek ezek mind elbúcsúzni? Maga tudja, Angela?

ANGELA (*kicsit félve, várakozva*) Bob még nem jött.

BOB Nekem öntől kell elbúcsúzni, Angela kisasszony.

ANGELA Tőlem? Mit akar maga tőlem?

BOB Én adni akarok magának valamit.

ANGELA Mit akar nekem adni? (*Érdeklődéssel*)

BOB (*főlagaskodik, az öklével teljes erejéből Angela arcába sújt, és eltűnik*)

ANGELA (*felsikolt*) Megütött!

MONSIEUR LEBORDIN Ki ütötte meg magát?

ANGELA (*sírva*) Bob.

MONSIEUR LEBORDIN Lehetetlen. A múlton nem lehet változtatni.

Bob sem tehet olyat, amit a múltban nem tett meg.

ANGELA (*szípgova*) Mégis megtette.

MONSIEUR LEBORDIN Bocsásson akkor meg ezért neki. Ő a legszomorúbb emlékem. Hadd csókoljam meg a kezét, Angela.

ANGELA (*nagyon komolyan*) Az arcomat csókolja meg, ott, ahol megütött.

MONSIEUR LEBORDIN (*meg akarja csókolni, természetesen nem éri el. Iszonyodottan fölkiált*) Angela, neked nincsen arcod. A levegőt csókoltam meg. (*Torkaszakadtából kiabál*) Ki vagy te, Angela?!

ANGELA (*nagyon nyugodtan*) Lány vagyok.

MONSIEUR LEBORDIN Angela, ez neked lehet program, de számomra, csőd. Mi a vezetéknév, Angela?

ANGELA Nincs vezetéknévem, nem érted, Robert, nincs vezetéknévem.

MONSIEUR LEBORDIN Angela, miért tegezel?

ANGELA Mert sajnállak, Robert Lebordin. Isten a megmondhatója, hogy mennyire sajnállak. Te nem voltál hétköznapi ember, bár csak hétköznapiakat éltél át...

MONSIEUR LEBORDIN Mondd, mondd, miért beszélsz rólam múlt időben?!

ANGELA Mert az életed tanulság is lehetne mások számára. A férfiak számára. Ki kellene adni könyv alakban vagy folytatásos regénynek egy újságban.

MONSIEUR LEBORDIN Végre! Végre tudom, hogy ki vagy! Te újságtól jöttél. Kiszedtél belőlem minden titkot, és most meg akarod írni.

ANGELA Te mondtál el mindent.

MONSIEUR LEBORDIN Mert ügyesen kifaggattál. De innen nem viszed el a titkomat! Innen élve ki nem mész!

ANGELA Ne fenyegetőzz, Robert, ez most nem méltó hozzánk!

MONSIEUR LEBORDIN Még most is játszod a fennkölt nő szerepét. Az elérhetetlent. Pedig nagyon is elérhető vagy. De mindig csak azok számára, akik tudnak neked adni valamit. Egy almát, apanázst vagy ékszereket. Ismerlek már, már tudom, hogy ki vagy.

ANGELA (*nyugodtan, hűvösen*) Nem ismersz, és nem tudod, hogy ki vagyok. De egyben igazad van, Lebordin. Az egyikünk nem megy élve el innen.

MONSIEUR LEBORDIN Angela. Értsél meg! Soha életemben nem álltam szóba újságírókkal. A saját ügyeimből soha nem akartam közügyet csinálni. Szívem mélyén őriztem titkomat.

ANGELA Csacsi. Azt hiszed, hogy csak neked vannak titkaid? Az emberek többsége ilyen szenvedésektől átütött szívet hord. Nem azok az igazi szenzációk, amit az újságok a címlapoldalakon hoznak. Nem azok az igazi szerelmi drámák, ahol folyik a vér. Az igazi drámák a szív mélyén játszódnak le, és nincs segítség. Nincs elsősegély. Cseppenként hull le a vér szívünkről, mint megrepedt vázából a víz. Tudod te, hogy én mennyi szenvedést láttam már? Ha hegedűhúrt készíthetnék a szomorúságból, amely az emberekben él, ezen az egy szál húron lejátszhatnám az emberiség gyászhimnuszát, amerre talán még Isten is felfigyelhetne. Olyan

szomorúak és olyan meggyötörtek vagytok, ti, emberek, mintha mindegyikőtök Isten lenne: keresztre feszítettje a saját maga letepert és feltámadt hitének.

MONSIEUR LEBORDIN (*sóhajva*) Angela, ugye nem hagysz el sohasem?

ANGELA Elhagylak, Lebordin. Te is elhagysz minket. És még magadat is elhagyod.

MONSIEUR LEBORDIN Mondd, és mi lesz a pompeji vázával? Ő nem múlik el velem!?

ANGELA Nem múlik el veled, csak a számodra múlik el.

MONSIEUR LEBORDIN Mondd, miért oszlunk mi szét a föld alatt, és miért nem oszlanak szét a betemetett vázák.

ANGELA Mert a művészet örök és oszthatatlan. Vágyódás a tökéletesség felé. Az egyetlen járható út Isten felé.

MONSIEUR LEBORDIN Én nem akarok meghalni, Angela. Segíts!

ANGELA Sem élni, sem meghalni nem segíthetek.

MONSIEUR LEBORDIN Nem akarok elpusztulni, Angela!

ANGELA Nem pusztulsz el, annak a virágnak leszel az illata, amelyik a sírodon nő. És a gyermekeid. A gyermekeidben is tovább élsz majd.

MONSIEUR LEBORDIN Én nem tovább akarok élni! Én élni akarok!

ANGELA Mi az, ami arra késztet, hogy éljél?

MONSIEUR LEBORDIN Szeretném előlről kezdeni.

ANGELA Nevetséges.

MONSIEUR LEBORDIN Mi ebben a nevetséges?

ANGELA Hogy amióta emberek élnek a földön, ha üt az utolsó óra, mindegyik előlről szeretné kezdeni. Hát nincs elég tanulság, elég példa előttetek?

MONSIEUR LEBORDIN Az emberi fajta tragédiája ez, Angela. Minden ember élete egy fiziológiai kísérlet arra, hogy a boldogságot szilárd állapotba állíthassuk elő. S ebbe a kísérletbe idáig még minden ember belepusztult. Ezért akarja minden ember előlről kezdeni. Mert azt hiszi, hogy saját életének a tanulsága árán kezében van a biztos recept.

ANGELA Van végredeletem?

MONSIEUR LEBORDIN Nincs. Nincs egyebem, csak a pompeji váza. Számomra ez volt a boldogtalanság receptje. (*Lassan, tagoltan mondja*) Egy nő, aki az egész életünkön végigkísér bennünket, és mégsem lesz sohasem egészen a miénk, olyan, mint a pompeji váza, amelynek csodálatos színei elragadtatással töltenek el bennünket, és fájdalommal, mert mindig más férfiak virágai vannak benne.

ANGELA A feleségedtől el sem búcsúzol?

MONSIEUR LEBORDIN Marguerite haragszik rám. A halálos ágyához sem engedett oda. Nem tudta megbocsájtani nekem, hogy még a halálos ágyán is szeretett. Ez előfordul, Angela. Sőt rendszerint így van. Mindig azt szeretjük halálosan, akinek még az sem számít, hogyha meghalunk.

ANGELA (*halkan, nyugodtan*) Monsieur Lebordin, látta már a délutáni lapokat?

MONSIEUR LEBORDIN (*nyöszörögve*) Van valami különös hírtalán?

ANGELA Igen, van. Normandiában már virágoznak az orgonafák...

MONSIEUR LEBORDIN (*nyöszörög és összeroskad a fotelban, fogja a szívét*) Angela, úgy fáj, Angela... a szívem...

ANGELA Monsieur, Monsieur Lebordin, nyugodjon meg!

MONSIEUR LEBORDIN (*hörög*) Ki vagy... te... Angela?

ANGELA (*odakuporodik a lábai elé, és fejét Lebordinhoz hajtja*) Én nem vagyok újságíró, monsieur...

MONSIEUR LEBORDIN (*nagyon nagy nyugalom árad el rajta, csendben mondja*) Mindig így szerettem volna meghalni, ahogy sétálás közben...

ANGELA Én nem vagyok újságíró, Monsieur Lebordin. És nem is azért jöttem, hogy a titkait kifürkésszem. Azért jöttem, hogy megszépítsem az emlékeit, és megkönnyítsem a halált. Én a halál angyala vagyok... (*Lebordinon egy könnyű*

remegés fut végig, és a feje lebillen. Angela felkel, néhány könnyű lépést tesz kifelé. Az ajtó magától kinyílik. Angela fölemeli a kezét, mintha ujjainál fogva táncba vinne valakit. Az ajtóban megáll, és hívó hangon) Monsieur... Monsieur Lebordin! Mehetünk...?

(Lassú fuggöny!)

VÁNDOR LAJOS

POMPEJI

Vándor Lajos (1913–1945) verseit sokan kedvelték a második világháború előtt. Utóbb a feledés fátyola borult az életműre. Ezt a fátyolt lebbentette fel az 1989-ben újra megjelentetett verseskötet, az *Egy költő élt itt közöttetek*, amely széles körben sikert aratott. Az ilyen módon feltámadó költő hagyatékából azonban színvonalas drámák is előkerültek. Az itt olvasható két drámát Hegedüs Géza rendezte sajtó alá, ezek a szövegek tehát – szemben az egykor oly népszerű versekkel – első ízben kerülnek a közönség kezébe. A mártírhálált halt Vándor Lajos jelenleg Ausztráliában élő családjának köszönhető, hogy a kéziratok nem kallódtak el a háború vérzivatarában. Joggal remélhető, hogy a valaha méltán divatos költő ismét hozzáférhető életműve új és megérdemelt helyet kap irodalomtörténetünkben.

*

„Lírai költészet prózai dialógusokban... az életből a halálba forduló pillanatokról szólnak, álom és ébrenlét határán járnak, mesevilág és valóság fordul egymásba.”

Hegedüs Géza

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ISBN 963 7425 30 6

Maecenas Könyvkiadó, Budapest

Felelős kiadó: *Szvák Gyula*

Irodalmi vezető: *Szántó György Tibor*

Felelős szerkesztő: *B. Hány Lenke*

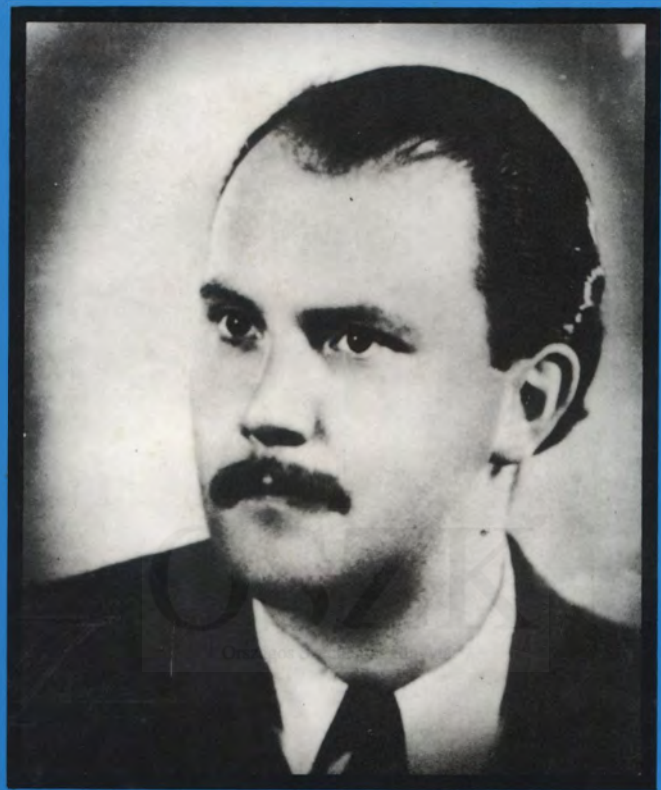

90/4295 Franklin Nyomda, Budapest 1990

Felelős vezető: *Mátyás Miklós* igazgató

Tipográfia és műszaki szerkesztés: *Szakálos Mihály*

Terjedelem: 9,32 (A/5) ív

Vándor Lajos
1913–1945